

İ Ş T İ R A K İ

Marx, “*proletaryanın vatanı vardır ve bu vatan yerin bir karşı altıdır*” diyor. Bu anlamda İngilizcedeki “*grassroots*”a, Türkçe’de düzünden “*çim kökleri*”, anlam olarak “*halk*” şeklinde çevrilecek sözcüğe atıfta bulunuyor. Marksizm pratiği, bu açıdan Marx öncesi sol, sosyalist, devrimci ve komünist pratikleri bu vatanda ortaklaştırmayı ifade ediyor. Vatan, sömürüye ve zulme karşı mücadeleyle günbegün kuruluyor. Kuruluş süreci yerin üzerindeki sarayların duvarlarını çatlatarak gerçekleşiyor.

İştirakî, *Osmanlı Sosyalist Fırkası*’nın yayın organı *İştirakî*’a ve Anadolu’daki komünistlerin 1920’de kurduğu *İştirakîyyun Fırkası*’na ve Ortadoğu coğrafyasında şu veya bu içerikle oluşturulmuş tüm iştirakçi faaliyetlere atıfta bulunarak, söz konusu vatana dair kurma ve yıkma faaliyetine işaret ediyor.

Teorinin, ideolojinin ve politikanın özel insanların dar dünyalarından çıkartılmasının bu kurucu-yıkıcı faaliyet için elzem olduğunu söylüyor. Sömürülenlerin ve mazlumların kolektif mücadelesini asli hiza olarak belirleyip özelleşmiş, kişiselleşmiş, daralmış ve giderek sığlaşmış tüm pratikleri mücadelenin ateşine çağırıyor.

Ateş bugün Türkiye’de, Mısır’da, Yunanistan’da, Brezilya’da, Meksika’da yanıyor. Cihan, bu *rû-yi zemîn*, ortaklaşmanın, başka hayatın adımlarıyla çatlıyor. Sömürülen-mazlum halklar, kapitalizmin ve emperyalizmin kuruttuğu bozkırı akıllarının ve yüreklerinin ateşleriyle bir bir tutuşturuyor.

İştirakî sınırsızlığın-sınıfsızlığın yeryüzü sofrasına çağırıyor. Burjuvaziden ve devletten öğrendiğimiz her şeyi o ateşin içine atıyor. Dökülen kan ve terle alıyır abdestini. Kulübelerin öfkelerini rekabetin ve mülkiyetin kendisine kurduğu saraylara çeviriyor. Marx, “*yapıyorlar ama ne yaptıklarını bilmiyorlar*” diyor. Kolektif dergi pratiği, yapma ve bilme arasındaki açının teorik ve pratik düzlemde devrimcileştirilmesine kendi varlığı ile katkı sunmayı amaçlıyor. Taksim’den Rio’ya, Tahrir’den Atina sokaklarına yuvarlanan alev topunu teorinin tıkanmış damarlarına taşıyor.

Sömürüye ve zulme karşı direnç oluşturmuş ve oluşturan tüm dinamikleri kendisine yoldaş belliyor. Özel insanların dar dünyalarında devrimci teori, ideoloji ve politikanın burjuva siyasetinin liberal, muhafazakâr ve faşist türevlerine hapsoldüğünü tespit ediyor. Geleceğin devriminin bugünde, söz konusu hapis duvarlarından kurtulmayı emrettiğini söylüyor.

Teorinin, ideolojinin ve politikanın esnaflarından, zanaatkarlarından ve tüccarlarından kurtulma çağrısı olarak **İştirakî**, bu üç alana dönük proleter bir müdahalede vücut buluyor. Bu vücut, sömürülenlerin ve mazlumların kanı ve teriyle var oluyor. Dolayısıyla özellikle İslamî ve sosyalist/komünist tüm pratikleri eksiği gediği, doğrusu yanlış ile kucaklıyor. *Rosa Luxemburg’un Spartacus’ü ve Spartakist hareketi varsa, aynı düzlemde, bu Doğu coğrafyasının da Muhammedî hareketi var diyor ve ona koşulsuz yoldaş olmak gerektiğini söylüyor.*

Kanı-teri, sömürüleni-mazlumu, tarihi-toplumu, insanı-doğayı, bedeni-ruhu ve geçmişle geleceği ayırıp karşı karşıya koyanlara karşı devrimci tevhidi mücadeleyi savunuyor. *Bu ayırımların rekabete ve mülkiyete ilişkin ve içkin yanlarını redde tabi tutuyor.*

Bu noktada mütevazı bir çalışma olarak **İştirakî**, etrafına kendi sesini yankılamaktan başka işe yaramayacak duvarlar örnek yerine, duvarları parçalamaya yazgılı o sese katılacak öfkeli ve dertli sesleri arıyor.

Öfkeye ve derde selâm olsun.

İştirakî

iştirakî

iştirakî

3 Aylık Teorik/Politik Dergi
Ekim - Aralık 2016
Yıl 2 Sayı 10

KAPAK RESMİ: Ekim 2016'da 50 yaşına basan Kara Panter'lerin Sembolü

SAHİBİ VE SORUMLU YAZI İŞLERİ MÜDÜRÜ:
Fahrettin Uzunkaya

İLETİŞİM ADRESİ:
Gazi Mah. 1411. Sokak No 19/1
Sultangazi/İstanbul

BASIM YERİ:
Ceylan Matbaacılık
Topkapı Güven Sanayi Sitesi B Blok
No:317 Topkapı/İstanbul
Tel:0212 613 10 79

Yerel Süreli - 3 Ayda Bir Yayınlanır.

✉ istiraki@gmail.com

✉ istiraki.com

✉ istiraki.blogspot.com.tr

✉ facebook.com/istiraki

✉ twitter.com/istiraki

İçindekiler

SPOT

- 5 *Simavne Kadısı Oğlu Şeyh Bedreddin Destanı'na Zeyl'den* (1936)
(Nâzım Hikmet)

BAŞYAZI

- 7 Kronolojik Zamana Karşı Devrim:
Şeyh Bedreddin ve *Varidat*'ı Hatırlamak (Tevfik Ziya)

GÜNCEL

- 13 Postmodern Darbe (Ali Adnan Aslan)
15 Eşya ve İktidar Üzerine (Mücahid Taşçı)
17 Gaflet (Ferhat Taşdemir)
19 Yehova Şahidi [Öykü] (Akın Kaya)

SÖYLEŞİ

- 25 *Antikapitalist Müslümanlar* ile Söyleşi (Merve Ayhan)

BATININ DOĞUSU

- 31 Kant'ın Aydınlanma Nedir? Metni Üzerinden Bir Deneme:
Sol Aydınlanmacı mıdır? (Ozan Çılgın)
41 Charlie Hebdo ve Nihilizmin Sınırları (Andrew Ryder)
47 Fransa'da İslamofobinin Kökleri (Nick Riemer)

MAZLUM HALKLAR

- 59 Türkiye Halk İştirakiyun Fırkası ve *Yeni Hayat* Dergisi (Hamit Erdem)
69 Haçer ve Ekmek (Eren Balkır)
85 Nejat (Paramaz Kızılbaş) ve Devletlû Olmayan Bir Türklük Tahayyülü:
Nasıl Bir Türkçü Siyaset? (İlker Cörüt)
89 Ölürse Ten Ölür Canlar Ölesi Değil (Alper Namli)
93 Fırtına ve Fırıldak (Hüseyin Edemir)

DEVRİMCİ İSLAM

- 97 Oportünist Manifesto [Şiir] (Miraç Ot)
99 Lenin, Sınıf ve Din (Roland Boer)
119 Tanrılar Silsilesi (Tülay Yıldırım Ede)

TARİH'TEN

- 123 THKO'nun 2 No.lu Bildirisi [1971] (THKO)

Simavne Kadısı Oğlu Şeyh Bedreddin Destanı'na Zeyl'den (1936)

Nâzım Hikmet

[...]

Mevzuu bahis risalemin sonunda "AHMED'İN HİKÂYESİ" diye bir fasıl vardır. Bulduğum ve hatıra defterimde okuduğum ve risaleme zeyl olarak yazmak mecburiyetini duyduğum "nokta" bana Ahmed bu hikâyeyi anlattıktan sonra onunla yapmış olduğum bir konuşmadır.

Bu konuşmayı olduğu gibi aşağı geçiriyorum:

"Dışarıda çiseleyen yağmura, koğuşun terli çimentosuna ve yirmi sekiz insanına Ahmed hikâyesini anlatıp bitirmişti. Ben:

— Ahmed, demiştim, bana öyle geliyor ki sen Bedreddin hareketinden biraz da millî bir gurur duyuyorsun.

Sesime tuhaf bir eda vererek söylediğim bu cümlenin içinde, Ahmed, "millî gurur" ter kibini birdenbire bir kamçı gibi eline almış, onu suratımda şaklatmış ve demişti ki:

— Evet, biraz da millî bir gurur duyuyorum. Tarihinde Bedreddin hareketi gibi bir destan söyleyebilmiş her milletin şuurlu proleterleri bundan millî bir gurur duyar. Evet, Bedreddin hareketi aynı zamanda benim millî gururumdur. Millî gurur! Sözlerden ürkmek! İki kelimenin yan yana gelişi seni korkutmasın. Lenin'i hatırla. Hangimiz Lenin kadar beynelmilelci olduğumuzu iddia edebiliriz? Lenin, yirminci asırda beynelmilel proleteryanın, dünya emekçi kitlelerinin, beynelmilel proleter demokrasisinin en büyük beynelmilelci rehberi, 1914 senesinde "Sosyal Demokrat"ın 35'inci numarasında ne yazmıştı?

Eğer Ahmed, "Lenin filânca mesele hakkında ne yazmıştı?" demiş olsaydı, herhalde aramızda böyle bir sorgunun cevabını verenler bulunurdu. Fakat "Sosyal-Demokrat"ın 35'inci numarası diye konulan mesele hepimizi şaşırttı. Ve hiçbirimiz 35'inci numarada neler yazılmış olduğunu hatırlayamadık. Ahmed bu şaşkınlığımız karşısında gülümsedi. — Zaten o en derin acıdan en büyük sevince kadar bütün duygularını hep bu meşhur gülümseyişle ifade eder — ve aşağı yukarı bütün Lenin külliyyatının ana fikirlerini sayfaları ve satırlarıyla taşıyan hafızasından bize şu cümleleri okudu:

Şeyh Bedreddin Destanı'na Zeyl'den (1936)

"... Biz şuurlu Rus proleterleri millî şuur duygusuna yabancı mıyız? Elbette hayır! Biz dilimizi ve yurdumuzu severiz, onun emekçi kütlelerini (yani nüfusunun 9/10'unu) şuurlu bir demokrat ve sosyalist yaşayışına yükseltebilmek için herkesten çok çalışan biziz. Çar cellâtlarının, asilzadelerin ve kapitalistlerin bizim güzel yurdumuzu nasıl ezdiklerini, onu nasıl sefil kaldıklarını görmek herkesten çok bize ıstırap verir. Ve bu zulümlere bizim muhitimizde, Rusların muhitinde de karşı konulmuş olması; bu muhitin Radişçev'i, Dekabristleri, 70 senelerinin inkılâpçıların ortaya çıkarmış bulunması; Rus amelesinin 1905 senesinde muazzam bir kitle fırkası yaratması; aynı zamanda Rus mujiğinin demokratlaşarak büyük toprak sahiplerini ve papazları defetmeğe başlaması bizim göğsümüzü kabartır...

"... Biz millî gurur duygusuyla meşbuuz. Çünkü Rus milleti de inkılâpçı bir sınıf yaratabildi. Rus milleti, de beşeriyete yalnız büyük katliâmların, sıra sıra darağaçlarının, sürgünlerin, büyük açlıkların, çarlara, pomeşçiklere, kapitalistlere zilletle boyun eğişlerinin nümunelerini göstermekle kalmadı; hürriyet ve sosyalizm uğrunda büyük kavgalara girişebilmek istidadında olduğunu da ispat etti.

"Biz millî gurur duygusuyla meşbuuz ve bilhassa bundan dolayı kendi esir mazimizden nefret ediyoruz. Bizim esir mazimizde pomeşçiklerle asilzadeler Macaristan'ın, Lehistan'ın, İran'ın, Çin'in hürriyetini boğmak için mujikleri muharebeye sürüklemişlerdi. Biz millî gurur duygusuyla meşbuuz ve bilhassa bundan dolayı bugünkü esir halimizden; aynı pomeşçiklerin kapitalistlerle uyuşarak Lehistan ve Ukranya'yı ezmek, İran'da ve Çin'deki demokratik hareketi boğmak, millî haysiyetimizi berbat eden Romanof'lar, Bogrinski'ler, Purişkeviç'ler çetesini kuvvetlendirmek için bizi harbe sürüklemek istemelerinden nefret ediyoruz. Hiç kimse esir doğmuş olduğundan dolayı kabahatli değildir. Fakat esaretini haklı bulan, onu yaldızlayan (meselâ Lehistan'ın, Ukranya'nın v.s.'nin ezilmesine Rusların "vatan müdafaası" adını veren) esir, yeryüzünün en aşağılık mahlûkudur."¹

Lenin'den bu satırları bir solukta okuduktan sonra Ahmed birdenbire susmuş, nefes almış ve yine o meşhur gülümseyişiyle:

— Evet, demişti, bizim muhitimiz de Bedreddin'i, Börklüce Mustafa'yı, Torlak Kemâl'i, onların bayrağı altında dövüşen Aydınlı ve Deliormanlı köylüleri yaratabildiği için, ben şuurlu Türk proleteri, millî bir gurur duyuyorum. Millî bir gurur duyuyorum, çünkü derebeylik tarihinde bile bu milletin emekçi kütleleri (yani nüfusunun 9/10'u) Sakızlı Rum gemiciyi ve Yahudi esnafını kardeş bilen bir hareket doğurabilmiştir. Çünkü unutmayın ki "başka milletleri ezen bir millet hür olamaz."

[...]

¹ Lenin Külliyyatı, baskı 1935, cild 18, sayfa 80, 81, 82, 83'de (Rusların millî gururu) isimli makaleyle — ki bu makale 1914 senesinde "Sosyal Demokrat"ın 35'inci numarasında çıkmıştır — Ahmed'in o gün bize hafızasından okuyup derhal tercüme ettiği satırları bilâhara karşılaştırdım. Ahmed ezbere okuyup tercüme ettiği parçaların yalnız cümle kuruluşlarında bazı değişiklikler yapmış. Fikirde hiçbir hata olmadığı için ben Ahmed'in tercümesini aynen aldım.

Kronolojik Zamana Karşı Devrim: Şeyh Bedreddin ve *Varidat*'ı Hatırlamak

Tevfik Ziya

İnsanların bir kısmı bir kısmına tapıyor, kimisi de altın ve gümüş paralara, *yenilecek içilecek şeylere, yüceliklere, övünülecek şeylere ibadet ediyor da yine de Allah'a ibadet ettiklerini sanıyorlar.*

Şeyh Bedreddin, *Varidat*

*ve kuvveti ilmi, sırrı tevhidi gerçekleştirip
biz milletlerin ve mezheplerin kanunlarını
iptal edeceğiz...*

Nazım Hikmet, Şeyh Bedreddin Destanı

Zaman üzerine çalışan bazı fizikçiler ve filozoflar, aksini düşünmeye dönük bir alışkanlığımız olsa da “kendinde” akan bir şey olarak zamanın olmadığını söylerler. Bu düşünceye göre, “mutlak zaman” algısına rağmen zaman bağıntısal bir kavramdır; farklı olgu durumları arasındaki bir ilişkidir. Zamanın geçmişten geleceğe doğru, eski olayları arkada bırakarak geri dönmemesine aktığı yönündeki düşünce bir gerçeklik olarak yanılısamadan ibarettir. Farklı olaylar ve değişkenler arasındaki bağıntılar kronolojik olarak algılanan süreç içerisinde tekrar kurulabilir ve geride bırakıldığı düşünülen durumlar farklı biçimler altında tekrar ortaya çıkabilir. Walter Benjamin de “Hiçbir olay tarih için kaybolmuş sayılmaz” diye yazar ve ekler: “Ama ancak kefareti ödemiş bir insanlık, geçmişine tümüyle sahip çıkabilir.”

İçinde bulunduğumuz dönemde egemenler, kendi egemenliklerine dair geçmişten bugüne bir süreklilik algısıyla hegemonya üretmeye çalışıyorlar. Dünyanın geri kalan yerlerinde olduğu gibi bu topraklarda da devlet ve sermaye kendi “zaman”ını her yönetsel pratiğinde, sömürü ve zulmü işletişinde yeniden oluşturuyor. Akıp gittiğini sandığımız zamanda geride bırakılan olaylar ve gelenekler, egemenlerin siyasetinde güncellik kazandırılarak verili an içerisine aktarılıyor ve süreklilik zincirine bağlanıyor. Sömürü ve zulmün olduğu yerde egemenlere karşı koyuş pratikleri de sergileniyor. Ancak, karşı koyuş pratikleri bir bağlama oturmadiği, kendi “zaman”ını meydana getirmediği müddetçe salt tepkisel kalıyor; kurucu bir bütünlük kurgusuna sahip olmuyor. “Bilişim” ve “yönetişim” çağında egemenler “tebaalarını” gösterge ve enformasyon bombardımanı altında tutarak direnişleri ve tepkileri içeriksizleştirme, bağlamsızlaştırmaya, kurucu bir bütünsellik kurgusundan uzaklaştırmaya çalışıyorlar. Tarihin bilinçdışına itilen devrimci karşı koyuş pratiklerini, teorilerini

Şeyh Bedreddin ve *Varidat*'ı Hatırlamak

verili an içerisinde katmak, böylece tekil bir durumun reaktif-nihilist özneleri olmak yerine, tarihsel süreçte tekrarlanan mücadelelerin genel bağlamında yer bulmak, bir bütünün parçası olma duygusu içerisinde o bütünü temsil etmek gerekiyor. Geleceği kurmanın yolu, kronolojik ilerleyen bir zaman algısı içinde akıntıya uymaktan değil, geçmişini yeniden yorumlamaktan ve sahiplenmekten geçiyor. Marx ve Engels, "*Biz bugünkü durumu ortadan kaldıran gerçek harekete komünizm diyoruz. Bu hareketin koşulları, fiilen var olan öncüllerden doğarlar*" derken bir yönüyle verili gerçekliğin değiştirilip dönüştürülmesinin, şimdiki zamanın içinden geçmişe, öncüllere uzanan bir kopuşla olanaklı olacağını vurguluyorlar.

Üzerinden 600 yıl geçmesine rağmen politik ve toplumsal etkileriyle Şeyh Bedreddin kıyamı hâlâ canlı olanı, miadı dolmuş olanı değil, daimi dirimsel olanı, dönüşerek devam edeni ve devam ederek dönüşeni temsil ediyor. Yeni bir dünyanın kurulmak üzere olduğu, Osmanlı sarayının artı değer birikimi ve politik otoriteyi tek merkezde toplamaya çalıştığı, kuruluş döneminin eşitlikçi abdal ve dervişlerinin yerlerine saraya bağlı ulema ve fakihlerin geçtiği, eşitsizlik ve yoksulluğun arttığı, Fetret Devri'nin yaşandığı yıllarda kıyam eden Şeyh Bedreddin, felsefî görüşleri ve politik hareketiyle bugün için de değerini koruyor.

Şeyh Bedreddin kıyamını Türkiye sosyalist hareketinin birikimine katan Nazım Hikmet, uzun şiirinin girişine yazdığı notta cezaevinde şiiri kaleme alırken yaşadığı bir tür zaman yolculuğundan bahseder. Bu yolculuk, bir yönüyle kıyamın oluşturduğu tarihsel birikimi hissetme amacıyla yapılan zihinsel bir yolculuktur. Nitekim uzun şiirin sonuna eklediği "zeyl"de, kendisinden yazılması istenen "Bedreddin destanı"nın aslında mazlumların, fukaraların, ezilenlerin, sömürü ve zulme karşı mücadele eden devrimcilerin ortak katkılarıyla yazılabileceğini belirtir: "*Benden istenen sizden de istenendir*". Şiirin sonuna yazdığı "Ahmed'in Hikâyesi"nde bu gerçeği bir köylünün ağzından şu şekilde ifade eder: "*Bedreddin'in ölüsü, kemiksiz, sakalsız, bıyısız, gözün bakışı, dilin sözü, göğsün soluğu gibi dirilecek... Bedreddin yine gelecek diyorsak, sözü, bakışı, soluğu bizim aramızdan çıkıp gelecektir, diyoruz*". Mesihane karakterli bir halk ayaklanmasının enerjisinin devamı, ezilen hareketlerinin tarihsel birikiminin şimdinin verili gerçekliği içerisinde kolektif mücadelede sürdürülmesi ile olanaklıdır. Yunus Emre'nin deyişiyle, "*ölür ise ten ölür, canlar ölesi değil*"dir.

Letaifu'l-İşarat, *Camii'l-Fusuleyn* ve *Teshil* gibi fıkıh kitaplarında taklide bağlanmayıp içtihat kapısının açık olduğunu savunan Şeyh Bedreddin, felsefî görüşlerinin yer aldığı esas eseri *Varidat*'ta karşımıza inançlı bir mutasavvıf, felsefî derinliği olan bir düşünür olarak çıkar. *Varidat*'ta yer alan metinlerden bugünkü anlamıyla bir komünizm düşüncesi çıkmayacakmış gibi görülebilir. Ancak bu yüzeysel bir bakış olacaktır. Nazım Hikmet'in yazdığı uzun şiirinde yapmaya çalıştığı gibi, Bedreddin düşünceleri ve eylemiyle aslında "sınıf savaşmaları tarihi"nin bir parçasıdır. Özel olarak Şeyh Bedreddin'in, genel olarak ise ait olduğu devrimci teolojik geleneğin düşünce birikimi sömürü ve zulme karşı mücadelenin kısıtlı öznelerin etki alanıyla sınırlı olmadığını, öznelerin kendileriyle başlayıp kendileriyle bitmediğini her daim hatırlatan, uzun erimli bir hareketliliğin belli bir mekân ve an içerisindeki unsurları olun-

duğu fikrini diri tutan, toplumsal-politik eylemliliği zamansal ve fikrî süreklilikten yoksun vicdan rahatlatma oportünizmi olmaktan kurtaran bir tür fikirsel arka plan anlamını taşır. Nazım Hikmet'in şiirin sonunda yazdığı "Ne ah edin dostlar, ne ağlayın!/Dünü bugüne/bugünü yarına bağlayın!" uyarısı bu bağlamda anlam kazanır.

17. yüzyılda yaşayan Niyazi-i Mısırî, Şeyh Bedreddin'i İbn Arabî ile birlikte "dini ihya edenlerden" sayarken, eseri *Varidat*'ı da *Fususul-Hikem*'e akan bir nehre benzetir. İbn Arabî, felsefeci ve ilahiyatçıların Allah'ın eşzamanlı aşkınlığını (tenzih) ve içkinliğini (teşbih) anlayamamalarından yakındır. O, Allah'ın hem içkin hem de aşkın olduğunu kabul eden bir düşünceyi savunur. Bu düşünce, devrime dair olanın hem şimdinin verili ontolojisi içerisinde bulunmasını, hem de şimdi'yi aşan bir tür metafizik bağlılık boyutuna sahip olmasını andırır. İbn Arabî'nin vahdet-i vücud (varlık birliği) kavramı, eşyanın varlığını, onların tekil varoluşlarını göz ardı etmeden Allah'a yeniden atfetme girişimi, "insanın kendisinden bile özgür olduğu" bir noktaya ulaşması, Allah'ın tüm sıfatlarının bütünlüğünün farkına varılarak bunlarla cem olunması anlamına gelir. Bu düşünce, kesret âlemi denilen varolanları görerek ontolojik birliğe ulaşan, benliği öne çıkarmadan bütün olanı kavramaya çalışan bir bakış açısına sahiptir ve dünyevî otoritelerin, mülkiyetin ve iktidarların gelip geçiciliğine karşı içkin ve aşkın olanın birlikteliğini araması ciddi bir direniş potansiyeli barındırır. Şeyh Bedreddin, İbn Arabî'nin vahdet-i vücud öğretisinden etkilenmekle birlikte -muhtemelen Şeyh Hüseyin-i Ahlatî'nin de etkisiyle- bu öğretiyi vahdet-i mevcud öğretisine taşır. Bedreddin'in sözünü ettiği "sırrı tevhid", *Varidat*'ta "varolanın Allah olduğunu, başka bir nesne olmadığını" sözüyle ifadesini bulur. Bedreddin'e göre, "Allah bütün evrendedir", "Allah'tan başka mevcut yoktur". Bu düşüncede, bu dünya ve öbür dünya ayrımı ve varlığın ikiliği ancak görünüşte olup, aslında bütün varlığın tek olduğu, varoluş ve yok oluşun maddîliği ile ezeli ve ebedî oluşu, yaratılmışların ve eşyanın birliği anlayışı esastır. Şeyh Bedreddin bu görüşü "Birbirinin karşısı olsalar bile bütün varlıklar tüm varlığa bağlıdır" sözüyle dile getirir. "Dünya üzerinde bütünleştirici" hakikatlere eren kişi, Allah dışında her şeyden vazgeçer. Bunun devrimci anlamı, yönetici sınıfların elindeki otorite ve mülkiyet güçlerine, benliği öne çıkarma girişimlerine ve gelip geçici olan putlara karşı kâinattaki her şey olan Hakk'a bağlanmayı öne çıkaran eskatolojik bir kurtuluşçuluk içermesidir. Şeyh Bedreddin'in, ondan önce gelen Babaîlerin ve sonraki yüzyıllarda ortaya çıkan Bayramî-Melâmî-Hamzavî hareketlerinin, Alevî-Bektaşî halk isyanlarının, Patrona Halil ayaklanmasının arka planındaki motive edici metafizik inanç, bu eskatolojik ideolojidir. *Varidat*'ta yer alan "*kalbin dünya işleri ile meşgulse, istersen bin sene namaz kılmış ol, ibadetlerinin güzel karşılığını bulamaz, sevaba giremezsin*" cümlesi, sözü edilen ideolojiyi simgeler. Burada "dünya işleri" ile kastedilen, Celâleddin Rumî'nin tarif ettiği biçimiyle, "hırs, tamah, mülkiyet mücadelesi, altın ve gümüş tutsaklığı" dır. Fatih Sultan Mehmet döneminde yaşamış Şeyh Otman Baba, "bu dünya malı için zulüm yapanlara karşı olduğunu" ilan edip baskı altında ezilen garip miskinlerin yardımına koşarken tevhid makamına ulaşmak için nefsinin yenme, nefesine hâkim olma, yaratıcıya güven, bilgi, özveri ve yoldaşlık aşamalarının önemini vurgular.

Şeyh Bedreddin ve *Varidat*'ı Hatırlamak

Kelâmcı ve fıkıhçıların Allah'ı akılla kavrama çabalarına karşı, İbn Arabî teşbih ve tenzih arasındaki gerilimli ilişkide Allah'ı aklın sınırlayıcılığı ile yetinmeden kalp ile kemâl mertebesine ulaşılmasının daha doğru olacağından bahseder. İbn Arabî, aklın sınırlayıp belirlemeye çalıştığını, bu nedenle “halden hale geçemeyeceğini”, oysa “kalbin halden hale geçebileceğini” söyler. Bu görüş, bir yönüyle devrimin hakikatinin sadece bir tür rasyonaliteye indirgenemeyeceğini, olayın “zaman”ını yaratmaya çalışan ve o “zaman” tarafından ele geçirilen bir sadakat boyutunun da olması gerektiğini bize hatırlatır gibidir. Kelâm ve fıkıh eğitimi almış Şeyh Bedreddin'in Hüseyin-i Ahlatî'nin etkisiyle o dönemlerde Şii-Batınî düşüncelerle de etkileşen İbn Arabî ekolüyle tanışması bu bakımdan önemlidir. *Varidat*'ta Bedreddin, “şeytan, insandaki vehim gücüdür” der ve insanın “eşyayı hakkıyla bilemeyeceğini” söyler: “Aklın iki yönü vardır. Birincisi fikir ve görüş yoluyla idrak, ikincisi iç temizliğiyle bir şeyi keşfedip açığa çıkarmak. Aklın bir şeyi keşif yoluyla kavraması tamdır, hatadan uzaktır”. Bedreddin, kelâmcıların yöntemi olan “görüş yoluyla idrak”ın ise birçok hayal ve hata ile karışık olduğunu belirtir ve ekler: “keşif yolu arınmayla, Allah'a yönelmeyle ve peygamberlerin izinden gitmekle elde edilir.” Bu keşif yolu, mücadele ettiği an'ı ele geçirmeye çalışan, ama an tarafından ele geçirilmeye de sadakatle bağlı olan, şimdinin verili ontolojisinin içkinliğini ve ait olduğu bütünlüğün aşkınlığını kendi “zaman”ında birleştiren, Şeyh Bedreddin'in tabiriyle, “peygamberlerin izinden giden” -yani bir bakıma şimdiki zamanın içinden geçmişe uzanan ve o devrimci birikimi yeniden yorumlayan- öznelerin yoludur.

Varidat'ta yer alan “İnsanlar Cahiliye Devrinde özel puta ibadet ederdi; şimdi de mevhum olan puta ibadet ediyor” sözü, aklın sınırlayıcılığı ve yanılışmaları altında Allah'ı sorgulanamaz bir illüzyonla kalıplaştıran ve donduran kelâmcıları eleştiren İbn Arabî'yi andırır. İbn Arabî'nin teşbih ve tenzih arasındaki gerilimli dinamik birliktelikte düşündüğü Allah'ın varlığı, Bedreddin'de “Hakk'ın iradesinin âlemin istidadınca hükmünü yürüttüğü” düşüncesine evrilir. Bedreddin *Varidat*'ta şöyle yazar: “Allah'ın her şeyi kapsaması göz önüne alınırsa buna küllî unvanı verilir. O'nun belirli bir mazharda zuhur etmesi özelliğine cüz'î adı verilir. Küllîlik ve cüz'îlik Allah'ın zatı bakımından iki özelliğidir.” İbn Arabî'nin Allah'ın eşzamanlı içkinlik ve aşkınlığını kabul eden görüşü, Şeyh Bedreddin'de küllî ve cüz'î birlikteliği ile ortaya çıkar. Hakk'ın eşyada ve yaratılmış insanda ortaya çıkışı, yaratılmış olanın istidadına bağlıdır. Hakikatın açığa çıkışı, yaratılmış olanın ait olduğu bütünlüğü tanınması ve gelip geçici şeylerin yabancılaştırıcı etkisinden kurtulma çabası ile mümkündür. Bu görüş, bir bütünlüğe ait olan parçanın, kendi varoluşunda o bütünlüğü temsil etmesi düşüncesine yakındır. Özgürlük, eşitlik ve adaletin gerçekleştirilmesi yapısal olarak imkânsız olsa bile, bu fikirleri gerçekleştirme çabasının eylemliliği, Şeyh Bedreddin'in dilinde “sırrı tevhidin gerçekleştirilmesi”ne karşılık gelir. Bu çaba, Hakk'ı bu dünyada egemen kılmaya çabasıdır ve bir yönüyle sınıfsız toplum kurma mücadelesidir.

Bedreddin'in “Varlıkların kimi kimine zıt olsa da Allah bütün varlıkları kapsar. [...] Öyleyse batıl, varlık bakımından 'hak'tır” sözü, Hallac-ı Mansur'a kadar geri götürülebilecek olan “küfr ve İblis'in de hak olduğu” düşüncesini çağırıştırır. Bu düşüncenin

materyalist potansiyeli, bir bakıma Nietzsche'de yer alan "amor fati" (insanın yazgısını sevmesi, benimsemesi) fikriyle benzerlik taşır. Nihilizme ve salt tepkiselliğe mahkûm olmayan, aklın sınırlayıcı hesapçılığı ile yetinmeyen hakiki isyan, var olan dünyayı, içinden çıkılan öncülleri kabul etmeyi gerektirir. Bu kabul, bir bakıma İbn Arabî'nin içkin ve aşkın olanın dinamik birlikteliğini onaylamayı gerektiren bir kabuldür.

İbn Arabî, "insan düşüncesiyle yaratmış olduğu ilahtan başkasına inanamaz" der ve "inanılan ilah" diye adlandırdığı bu inşaların "kulun akıl veya taklit gücüne dayandırıp kalbine sığdırdığı Allah sureti" olduğunu söyler. İbn Arabî, bu noktadan yola çıkarak "tapınılan her varlık ya da ibadet edilen her suretin Hakk'ın bir tecelligâhı" olduğu düşüncesine varır. Bu düşünce yüzyılı aşkın bir sürede işlenecek ve Şeyh Bedreddin isyanında sadece Müslüman-Türkmen köylülere değil, Hıristiyan ve Yahudilere de seslenen Börklüce Mustafa ve Torlak Kemal'in senkretik ideolojilerinde karşımıza çıkacaktır. Bu senkretizm, merkezî devletin kendi ideolojik dayanağı haline getirdiği, kelâmcı ve fakihler eliyle temellendirilen dinî ortodoksiye karşı ezilenlerin geniş birlikteliğini sağlama amacındadır ve günümüzdeki yapay liberal çokkültürcü hoşgörüyü yerine "Allah'ın bütün varlıklarda mevcut bulunduğu" şeklindeki eşitleyici metafizikten köken alır.

Bu metafizik arka plandan ve düşünsel gelenekten beslenen devrimci-isyancı hareket ve ideolojiler etkilerini uzun bir dönem boyunca taşıdılar. İdris-i Bitlisî, Şeyhülislam Ebussuud Efendi, Sofyalı Bali, Aziz Mahmud Hüdayî gibi saraya yakın isimler aradan çok uzun seneler geçmesine rağmen Bedreddin aleyhine yazılar yazıp fetvalar çıkardılar. Hatta Tanzimat dönemi şeyhülislamlarından Arif Hikmet Bey, 400 yıl sonra bile Şeyh Bedreddin'in kitaplarını toplayıp yaktırdı. Bu uzun süreli etkinin önemli bir sebebi, Şeyh Bedreddin isyanının mayalandığı coğrafyanın sadece Karaburun ya da Deliorman bölgesiyle sınırlı olmayıp İznik ve Konya'dan Şam'a, Kahire'den Tebriz ve Halep'e uzanan geniş bir bölgeyi içeriyor olmasıdır. Bahsedilen bu geniş coğrafya, anlatılmaya çalışılan metafizik devrimci teolojik görüşlerin oluştuğu ve çeşitli dönüşümlerle varlığını uzun süreler devam ettirdiği bir alandır. Bahsedilen bu bölgelerde saltanatçı-mülkiyetçi iktidar ideolojilerine karşı verilen mücadeleler "bu dünyada" her çeşit mal mülkten uzak durma, dünyanın hakikatini ve kendi sınırlılıklarını, faniliğini bilme, varoluşunun fakirliğinin farkında olma gibi motivasyonlara dayalıdır. Bu ideolojik motivasyonlar dinî-metafizik görünümde olsalar da, devlet-ulema işbirliğine dayalı kurumsal dinî ortodoksinin dışında bir dünyaya kapı açan, ciddi devrimci potansiyellere işaret eder.

Şeyh Bedreddin, "Hakk'a ulaşmanın başlıca yolu dünyaya bağlanmamaktır" der ve "ilmiyle âmil olmayanın cahil sayılacağını" söyler. "İlmiyle âmil olan" ve adaleti tesis etmek için kıyam eden Şeyh Bedreddin ve yoldaşları, aradan 600 yıl geçmiş olmasına rağmen seslerini günümüze duyuruyorlar. Coğrafyamızın emperyalizmin savaş ve işgalleriyle, sermayenin sömürsü ve devletlerin zulmüyle sarsıldığı, yeni bir dünya sisteminin kurulma sancılarının çekildiği, içinde yaşadığımız şimdi'de mevcut koşullar ve öncüller ne kadar kötü olursa olsun, geçmiş mücadelelerin birikimi

Şeyh Bedreddin ve *Varidat*'ı Hatırlamak

“bugünkü durumu ortadan kaldıran gerçek bir hareketin” mayalanması için bizlere imkân sunuyor. Egemenlerin kronolojik süreklilik içeren zaman anlayışlarına karşı, verili andan geçmişe uzanan kopuşları barındıran ve kendi “zaman”ını oluşturan devrimci mücadelenin birikimine bakmak gerekiyor.

Postmodern Darbe

Ali Adnan Aslan

Geçtiğimiz günlerde, neredeyse hepimiz Türkiye ve hatta dünya tarihi açısından en der rastlanabilecek bir takım siyasi olaylara tanık olduk. Kimimiz, bunu iktidar tarafından kurgulanmış bir senaryo olarak değerlendirdik, kimimiz ise olan biten her şeyin tamamıyla gerçek olduğu görüşünü benimsedik.

Bu darbe ya da darbe tiyatrosunun mevcut iktidara güç kattığı bir gerçektir. İktidar, ortaya çıkan bu olaylardan sonra hem uzun zamandır yapmaya çalıştığı ama yapamadığı, TSK ve devletin diğer kurumları içindeki muhalifleri temizleme planını gerçekleştirmiş hem de bu kurumların bünyesinde barındırdıkları ve benimsedikleri faşist siyasi rejimlerini meşrulaştırma evresinde ilerleme kaydetmiştir.

İktidar, o gün âdeta bir gövde gösterisi yapmıştır. Hem dinî duygular hem de millî duygular abartılı bir şekilde kullanarak tahtını sağlamlaştırmaya çalışmıştır. Camilerden, sürekli salahların okunması ve sözde demokrasi, ama özde faşist AKP diktası adına insanların sokağa çağırılmasına şahit olduk. Aynı şekilde sokağa dökülen kitle elinde bayraklarla zaman zaman tam anlamıyla bir vahşet uygulamıştır. İktidara yakın medya organları, iktidarın gözüne daha çok girebilmek için iktidara methiyeler dizme yarışına girmiş ve sözde demokrasi, ama özde faşist iktidarının propagandasını yapmıştır. Bu olan olaylarla birlikte; AKP iktidarı, hem koruyucu aygıtlarının (ordu ve medya) hem de kendi kitlesinin neler yapabileceğini canlı olarak test etmiştir.

AKP kitlesinin büyük bir çoğunluğu güce tapmaktadır. AKP hükümeti de bunun farkındadır. Bu yüzden gösterişli saraylar yapmaktadır, bu yüzden gösterişli toplantı alanları yapmaktadır. Freud, bu durumu Kitle Psikolojisi adlı eserinde şu şekilde açıklar: “Kitlenin kendisi tüm aşırılıklara eğilim gösterdiği gibi, onu coşturup heyecanlandırmak da yine ancak aşırı uyarılarla gerçekleşir. Kitleyi etkileyecek kimsenin, elindekileri mantık süzgecinden geçirmesinin gereği yoktur; işi alabildiğine güçlü imgelere dökmek, abartıya kaçmak ve sürekli aynı şeyi yinelemek amaca ulaşmasını sağlar.” (Freud, 2015: s.18)

Bu darbe veya darbe girişimiyle birlikte sokağa dökülen gerici kitlenin uyguladığı şiddet, devlet ve medya işbirliği ile demokrasi şöleni olarak lanse edilmiştir. Oysa demokrasi, Platon’un da dediği gibi; “fakirler düşmanlarını yendiler mi, demokrasi kurulur. Zenginlerin kimi öldürülür, kimi yurtdışına sürülür. Geri kalan yurttaşlar

Postmodern Darbe

devleti ve devlet işlerini eşit şartlarda paylaşırlar. Çok defa da işbaşına gelecekler kurayla seçilir. Evet, demokrasi ya böyle silâh gücüyle olur ya da zenginlerin korkup kaçmasıyla. Bir düzen panayırındır demokrasi, beğendiğini al.” [Platon, 2015: 285].

Ancak AKP iktidarı, toplumdaki farklılıklara aynı zamanda azınlıklara düşmandır. Yani, demokrasi ne AKP siyaseti ile ne de askerî darbe ile elde edilebilecek bir yönetim şekli değildir. Demokrasi, zihinsel bir problemdir. Demokrasiyi daha doğrusu herkes açısından iyi olabilecek yönetim düşüncesini ilk olarak zihinlerde yaratmalıyız. Bu coğrafyada bunu yapabilmek zordur, ancak imkânsız değildir. Bunu başarmanın yolu da, toplumdaki dinî duyguların ve milliyetçiliğin etkisini azaltmaktır. Zaten bilindiği gibi, dincilik ve milletçilik ortaya çıktığı ilk günden bu yana sermayenin ve gücün emrinde olmuştur. Din ve milliyet yoksullar için vardır. Kapitalist sistemde sermaye sınır tanımaz. Yani ne ulus ne de din sermaye için büyük bir sorun teşkil eder.

Darbenin gerçekliği konusunda şüphelerimizin olması doğaldır. Çünkü darbenin yapılma şekli tamamıyla amatördür, ama eğer bu iktidar tarafından hazırlanmış bir plansa gerçekten profesyonel bir pratiktir. Darbenin başarısızlığını tartışacak olursak, siyasi darbeler genel olarak gece geç saatlerde, yani kimsenin bir şey beklemediği ve her açıdan hızın azaldığı vakitlerde başlar. Darbe yapanlar ilk olarak; mevcut siyasi iktidara ve onun ideolojik ve askerî organlarına saldırır. Yani ilk olarak siyasi liderler, iktidara yakın yayın organları, iktidarı koruyan birimler ve diğer stratejik unsurlar ele geçirilir. Eğer bunları yapabilecek şartlar henüz olgunlaşmamışsa bu harekete girişmekte akıl kârı değildir. Bunun yanı sıra, darbe bildirisini genelde darbeyi yapan gruptan biri devlet televizyonunda okur. Darbe ilân edildikten sonra so-kağa çıkma yasaklanır, ancak o gece bunların neredeyse hiçbirine şahit olamadık.

Bu gelişmeler sayesinde daha önce tartışmış olduğumuz mevcut siyasi iktidarın açıkları ve tartışmaların üzeri kapatılmış, daha gerici uygulamaların getirilmesi konusunda tartışmaların önü açılmıştır. Yani bir hamleyle birden çok hedefin gerçekleştirilmesi konusunda adımlar atılmıştır.

Eşya ve İktidar Üzerine

Mücahid Taşçı

Bir eşyanın üzerinde sahiplik iddiasında bulunarak o eşyayı korumaya yönelmek, her iki taraf içinde -hem sahip olan hem de sahip olunan taraf- yıkıma yol açar. Üstelik bu eşya tabiatı gereği diğer insanların da gereksinim duyduğu ve yaşamlarını idame ettirebilmelerinde vazgeçilmez bir unsur bu yıkımın boyutları ileri dereceye varır ve sahip olanın zulmü diğer insanlara da yönelir.

Sahiplik iddiasında olan, belki de bu iddiasının bir laneti olarak “kaybetme korkusu” içine düşer. Her zaman için eşyayı elinde tutmak ister. Hissettiği koruma duygusu ise ancak bu sebepten ileri gelir. O elinde olanı yitirmekten korkar. Artık sahip olmaya duyulan şiddetli arzu, eşyaya olan muhabbetin ötesine geçmiştir. Sergilediği koruyucu tavır, “kibirli” ve “bencil” karakterinin bir dışavurumudur aslında. Onun olana kimse dokunamaz; onun olana kimse zarar veremez. Eşya, ya yaratıcı tarafından kendisine vaat edilmiş/bahşedilmiştir ya da sahip onun uğrunda -aslında sırf ona sahip olabilmek için- ter/kan akıtmış, can vermiştir.

İnadı yüzünden sahip, hâkimiyetini sınırlar çizerek ve bu sınırlar içinde bir bayrak-egemenliğinin sembolüdür- dikerek pekiştirmek ister. Sahte bir birlik ve beraberlik arayışıdır bu. Çünkü sahip her zaman için kendini güvende hissetmek ister. Tüm benliğiyle hissettiği kaybetme korkusu paylaşmaya da müsaade etmez. Bencilidir. Kimse hak iddia edemez, sahip ancak isterse lütfeder. Ortada bir kardeşlik varsa, sahip hep “büyük birader” olmak ister. Aslına bakarsanız sahip kardeşliği de lütfeder.

Bütün bunların yanında hükmetme/tahakküm altına alma duygusu baş gösterir. Çünkü içine düştüğü açlık, asla sahip olunan eşyayla/konumla doymaz. Sahibin susuzluğu asla kanmaz. Onun için, hükmetmenin “ata binmekten” farkı yoktur. Gidilecek bir yer varsa, en iyisini sahip bilir. İleri veya geri; geçmişte veya gelecekte, sahibin teorisinde neresi makulse oraya sürülür. Eşyaya sahibinin istekleri üzerine şekil verileceğinden, gidilen yerin eşya için uygunluğunun bir önemi yoktur. Sırf bu sebeple, törpülenebilir, budanabilir hatta ateşten bile geçirilebilir eşya. “Güllerin bedeninden dikenler teker teker koparılır”. Bu durumda asıl korkunç olan ise sahibin tüm bunları “eşyaya bir hizmet” olarak görmesidir. Oysa sahip kendi açlığına/arzusuna hizmet eder. Çoğu zaman bunun farkında bile değildir.

Eşyadan gelebilecek herhangi bir memnuniyetsizlik belirtisi yahut muhalefet, vefasızlıktır nankörlüktür ve hatta ihanet olarak nitelendirilebilir kimi zaman. Bu tip serzenişler, eşyanın o andaki nabzına göre anlayacağı dilden konuşularak geçirilir.

Eşya ve İktidar Üzerine

Sahip kendi iradesi dışında eşya üzerinde oluşabilecek değişimlere asla izin vermez. Çünkü eşya her zaman için, sahibin onu tanıdığı/tanımladığı gibidir. Değişimler yüzey üzerinde çatlaklar/bölünmeler oluşturacak depremler olarak görülür. Değişimi dile getiren, değişime öncülük eden sesler dışlanır. Yani bir kez daha “güllerin bedeninden dikenler teker teker koparılır.”

Ancak tüm bu karanlığın üstünü kapladığı ama ışığını solduramadığı bir öz taşır eşya. Sahibin ne yapsa etse elini uzatamayacağı derinliklerde saklı bir özdür bu. Sahibin eline batacak “dikenler” bu özde yetişir. Onca baskıya, gördüğü zulme karşın eşya bu özle değişir. Ne sözde sahibin ne de diğer sahiplik iddiasında olanların anlayamadığı yön veremediği bir değişimdir bu. Özün sırrı, zamanla eşya arasında kaimdir. Ki eşya, zamanındır ve başka sahip kabul etmez aslında.

Peki, insanın arzu, eşya ve zamanla olan bu imtihanında daha dengeli ve barışçıl bir yol var mıdır?

Barışçıl bir yol mümkündür elbet. Ancak, bu yolu fark edebilmek görebilmek aidiyet hissinden geçer. Sahiplik iddiası eşyayı mahkûm eder, oysa aidiyette her iki tarafta mahkûmdur. Tahakküm altına alma uğraşından vazgeçip, dinleyip anlamaya çalışarak muhatabı, köprüler inşa edip karşılıklı bağlar kurmaktan bahsediyorum. Sahip olduğuna biçtiği değer insanın kendi benlik hissindedir. Ama arada aidiyet kurulursa bu değer “bizlik hissinden” hâsıl olur. Aidiyet iki tarafa da özgür yaşam hakkı verir. Hukuk böylece kaynağını yasalardan değil “yaşayıştan” alır.

Böyle bir hukukta ne bülbül güle sahiptir ne de gül bülbüle. Onlar birbirlerine aittirler. Böyle bir aidiyet ise sadece zamanla sınırlanır. Bağlılık, bülbül ölünce, gül solunca sonlanır. Bu sebepten tüm aidiyetler de geçicidir aslında. Sonsuz aidiyet ise zamanı elinde tutandır.

Gaflet

Ferhat Taşdemir

Olay ve olgulara karşı eleştirel bir bakış açısıyla çözümlene yapmayan herkes, her değişen vak’ada kolay yolu seçerek; “kandırıldım, aldatıldım” der. Ve bu, döngü şeklinde tekrar eder. Neden kandırıldığına ya da aldatıldığına dair bir analiz yapmaktan kaçınmak yine aynı sonuca götürür.

Eleştirel düşünce, insanoğlunun en büyük silâhıdır ve bu silâh herkeste mevcuttur. Kiminde uykudadır, uyandırılmayı bekler. Eleştirel düşünceden uzak kitleler ise kitle liderini takip eder. Bu düşünce takibinde, düşünceye yönelik hiçbir katkısı olmayan birey, liderle eşzamanlı olarak “kandırılır”. Lider kandırılmışsa o da kandırılmıştır. Lider destekliyorsa o da destekler. Birey, kendinde mevcut bu eleştirel düşünce silâhını bir kere kendi elleriyle başkasına teslim ettiğinde, her türlü saldırıya açık hâle gelir. Ama sistem bu silâhı kendilerine teslim edenleri sever, teşvik eder. Sistem bu silâhı sizden, daha evvelinde ellerinden silâhı alınmış ebeveynlerinizle almaya başlar. Sonra okul vasıtasıyla alırlar, sonra çevre ile. Ve hiç sahip olmadığın, kullanamadığın bu silâhın varlığından bihaber hâle gelirsin. Evladımıza yapacağınız en büyük kötülük budur. Onun en kudretli silâhını unutturmak, onu hiç hatırlatmamak.

Sadece çay sohbetlerinde ve edebiyat kürsülerinde gözyaşlarıyla anlatmak için veya Sünnet’e uygun kıyafetler giyerek, ama manadan uzak kalarak değil, hayatımıza yön vermek, Peygamberimiz ile güzide ahabının Sünnet’ini kavramak ve iliklerimize kadar yaşatabilmek için Asr-ı Saadet dönemini iyi tahayyül edebilmemiz gerekir. Resulullah Efendimiz, ahabına her zaman her şart altında ve kim olursa olsun hakkı söylemesini emretmiştir.

Hendek Savaşı öncesinde Efendimiz aleyhisselatu vesselamın sözleri sonrasında Selman-ı Farisi’nin (r.anh) dediği gibi, “Ya Resulallah, anam babam sana feda olsun. Eğer bu söylediğin ayet ise işittik ve itaat ettik, lâkin senin sözlerin ise izinle bizimde söyleyeceklerimiz var.” Ve istişare sonucunda Peygamberimiz Hz. Selman’ın görüşlerine uyulması emrini verir. Adaletini herkesin tasdik ettiği, Faruk olan Hz. Ömer’in (r.anh) dediği gibi, “Benim yanlısımı söyleyenden Allah razı olsun.”

İşte bu toplumda halifenin yanlısını gerekirse kılıçla düzelterek erdemli insanlar olduğu için Müslümanların yaşadığı o adalet, merhamet ve takva dolu yıllara Asr-ı Saadet denmiştir.

Gaflet

İslam Dünyası'nın bugünkü Asr-ı Felâket durumu ise Asr-ı Saadet erdemini haiz olamayışımızla alakalıdır. Felâketin sebebi, birçoğumuzun makam, para, şöhret sevdası uğruna zulme sessiz kalışımız ve inandığımız liderlere gözü kapalı bağlılığımız nedeniyle susmamız, siyahı beyaz, beyazı da siyah görmemizdir. Rabbim tez zamanda bizleri bu gafletten uyandırsın inşallah.

Son olarak George Carlin'in dediği gibi; "Çocuklarınıza yalnızca okumayı öğretmeyin, onlara okuduklarını sorgulamayı da öğretin."

03/09/2016

Cumartesi

Yehova Şahidi [Öykü]

Akın Kaya

Nizamiye kapısının tam karşısında adımlarının yavaşladığını fark etti. Yanından güle oynaya geçenlerin onun deli olabileceğini düşüncelerini bile umursamadan, yutkunarak, belli belirsiz bir şeyler mırıldandı. Annesini düşündü bir süre... “Sakin oğlum, sakın ha! Sana sütümü helal etmem, eğer bunu başaramazsan” dediğini, muhabbet kuşlarını azat ettiğini anımsadı. Yaşayabilecekler miydi acaba kafeslerinin dışında? Kendisiyle cebelleşip durdu bir süre. Çantası omzundan sıyrılıp yavaşça ayaklarının dibine düştü. Girişte sağda, tel örgülere monte edilmiş kocaman yazıları tek tek okudu. Tereddütler anaforu yaşıyordu. Göz ucuyla, bir metre karelik alanında, kapıda çapraz duruştaki askere baktı. İçeriden yükselen marş seslerini dinledi. Dönüp arkasına baktı. Hâlâ emin değildi. Çünkü, Yehova şahidiydi o!

Binanın en küçük odasında, pencere kenarındaki ranzanın alt katında uyuyordu. Nöbetçinin kapıyı yavaşça açıp, usul usul yanına yaklaştığını biliyor, ama tepki vermiyordu. Gördüğü rüyanın devam edebilme ihtimali var mıydı diye kendi kendine düşündü. Tekrar uykuya dalmanın yolunu arıyordu. Fakat fazla uğraşmanın anlamı yoktu, zira nöbetçi bu seremoniye son verecekti nasıl olsa. “Keşke” dedi kendi kendine, gördüğü rüya gerçek olsa da patates kızartması ve menemenli bir kahvaltı ile içebileceği kadar çayla donansa masa... Ürkek bir el omzuna uzanarak, en fazla annesinin ses tonunda, “abi kalk hadi, komutan seni bekliyor.” diyordu. Alalelele giydiği eşofmanlarıyla, kapıdan merdivenlere yöneldi. Henüz merdivenin ilk üç basamağındaiken, binayı inim inim inleyen ses, onun basamakları ikişer ikişer inmesine sebep olmuştu. Terliklerinin çıkardığı sese engel olmak istiyor, ama elden bir şey gelmiyordu. “Oğlum al şu dosyayı bir incele, gerekirse ilk hastaneye uğrayın, ilâçla bayılın, öyle götürün. Yok yok öyle olmaz. Şehirlerarası otobüsle gidiyorsunuz, sonra siviller görür ne der. En güzeli iyi bir dövün, kedi gibi olunca çıkarsınız yola.” Masanın üzerindeki dosyayı aldı, selam durdu ve “Emredersiniz komutanım” dedi. “Değiştir o terlikleri... Nedir o öyle, şap şap?” diye amiri arkası arkasına lafları sıraladı. Göz kapaklarının bu ortamda nasıl da böyle rahat ve gevşek, hatta lakayt olduklarına inanamıyor ve sıralanan talimatları anlamasa da her cümleinin sonuna “Emredersiniz”i yapıştırıyordu.

Adı: ...

Doğum yeri: ...

vs.

Suç: Emre itaatsizlikte ısrar!

Yehova Şahidi

“Yehova şahidi”. Tekrar okudu, ama anlamadı. “Ne şahidi, ne bu?” dedi kendi kendine. Yehova acaba uzak doğu sporu gibi bir şey miydi? Her şeyi az çok bildiğini sandığına kahretti; aynı memleketten birini buldu, kısa bir araştırma sonucunda öğrenmişti Yehova’yı. Daha çok Hatay civarında yaygın bir din olan Yehova kafasında bir takım soru işaretlerinin oluşmasına sebep olmuş ve farklılıkların çocukluğundan beri ne kadar ilgisini çektiğini düşünmüştü. Ermeni arkadaşı Vartan, siyah arkadaşı Abraham ve Arap Malik geldi gözünün önüne... Masada duran ifade ve tutanaklara bakarken odaya giren komutanının, “Aferin oğlum, aferin” demesinden aldığı cesaretle, cevabını iyi tahmin ettiği soruyu sordu: “Komutanım, bu adam Yehova şahidiymiş. Nedir bu acaba?” dedi. Çünkü çocuğa kem küm edip rezil olacak değildi ya! Ellerini arkasında birleştirdi, duvarda asılı üniformalı resme bakarak yüksek bir sesle, “Ne olacak oğlum. Hayvan oğlu hayvan demek ki sivilliğinde mahkemede yalancı şahitlik yapmış. Sanmış ki yargıya, hâkime, devlete yalancılığını yutturacak. Bak oğlum işte böyle, devletten kaçamazsın, bir gün gelir yediğin haltın hesabını verirsin”. Kahkaha atmamayı çok önceden öğrenmişti, ama dudaklarını ısırmasına engel olamıyordu. Eksik bir şey vardı ve bunu hemen, çaktırmadan tamamlamalıydı. Komutanına ne kadar bilgili, ne kadar haklı ve ne kadar güzel konuştuğu hissettirilmeliydi. Gözlerinin içine bakıyor ve ‘hadi be adam, söyle, duymak istiyorum, yoksa söylemeyecekmisşin’ dercesine süzüyordu. Komutan biraz da vatanseverlikten dem vurdu, duvardaki resme bakarak. Komutan rahatlamış, bıyık altından gülüyordu ve kendisinin öğrenmesi gereken bir konu olduğuna kanaat getirmişti odayı terk ederken.

Bir yağ tenekesi boyutundaki derme çatma soba, nasıl olurda buharlı bir tren gibi gürül gürül yanar, diye düşünüyordu. Cezaevinin yazıcı odasında, muhafız arkadaşı ile evrak dolabının hemen önündeki sandalyede beklerken acayip tatlı bir uyku bastırdı. Sobanın sıcaklığı ve çıkardığı çıtırtı ninni gibi geliyordu kulağına. Kapının sert bir şekilde açılmasıyla bıçak gibi kesen soğuk birkaç saniye içinde suratına vurdu. Soğuk daha sonra tüm vücudunda etkisini göstermiş ve kendine gelmişti. Kapıdan önce nöbetçi, hemen arkasından tutuklu asker ve diğer nöbetçi içeri girmişti. “Geç lan şuraya” dedi önce giren asker mahkûma... Hayatında hiç Yehova Şahidi görmemişti. Alttan üste doğru iki metreye yakın boyu, zayıf suratında hiçbir duygu ifadesi olmayan bu adamı süzüyordu. Mahkûm, söylenenleri hiç sektirmeden yapıyordu. Esas duruşunu dahi bozmadan bekliyordu odanın köşesinde. Birkaç dakika sonra kulakları kıpkırmızı olmuş, suratına renk gelmeye başlamıştı. Derin derin nefes alıyordu. Mahkûmun bu hâlini görünce, evrak işlerinin biraz daha uzamasını istedi içinden. Sabaha kadar buz gibi nezarette kalan bu uzun ve cılız adamın, palaska ve bot bağcıkları eline tutuşturulmuş, neredeyse belinden düşecek pantolonu, kirden parıldayan eğitim elbisesi ile gözlerine sürme çekilmiş gibi duran morluk ile sanki mahkemeye değil de az sonra bir tiyatro sahnesine çıkacaktı. Sanki nezarette değil de kuliste bekliyordu bu uzun ve cılız adam.

Kısa bir imza töreninden sonra teslim aldığı mahkûma ellerini uzatmasını söyledi. Daha önce de defalarca bunu yapmıştı, ama bu kez biraz tereddüt ediyordu. Hemen iki bileğini birleştirerek uzattı uzun ve cılız adam. Otobüs terminaline geldiklerinde

daha yirmi dakikaları vardı. Hayatı boyunca o kadar çok sigara içmesine rağmen, asla sabah kahvaltı yapmadan sigara içmezdi. Yirmi dakikalık zaman, orta halli bir kahvaltı için iyi bir süreydi. Kendisine, arkadaşına ve uzun, cılız adama ikişerden altı poğaçaya ısmarladı. Mahkûmun çayını karıştırmakta güçlük çektiği görünce kelepçelerini açmıştı. “Abi çok teşekkür ederim, ayrıca poğaçaya için de sağ olun” demesiyle birkaç saniye ağzı açık kalmıştı. Yan masadakilerin, ağzı dolu hâliyle böylece kala kalmasına güldüklerini fark edince de toparlanıp devam etmişti kahvaltısına. Göz ucuyla uzun ve cılız adamı süzüyordu. Oturuşu, çok az konuşması, bakışları onun efendi ve iyi bir insan olduğuna kanaat getiriyordu. Son lokmayı da ağzına atınca, hemen paçasından çıkardığı sigarayı yakmıştı. İlk nefesini öyle bir çekmişti ki, ciğerlerine kastı olmalıydı. Mahkûmun bakışlarından ızdırabını çözmüş ve bir dal sigara da ona uzatmıştı. Gözleri parlayan uzun ve cılız adam teşekkür etmişti yine. Muhafız arkadaşı ise mahkûmun her cümlesini bitirmesinde, boynunu bükerek gülüyordu. Buna bir süre daha tahammül edebilirim galiba diye düşünürken, otobüsün kalkmak vaktinin geldiğini fark etti. Tekrar bir sigara daha yakmıştı. Bir buçuk saatlik yolculukta bu son sigara onu idare edebilirdi. Tekrar kelepçe takarken, uzun ve cılız adamın bakışlarına yoğunlaşmıştı. Sanki bir şey istiyordu, ama kıvranıyor söyleyemiyordu. Nasıl söylesin ki? Gözündeki ve boynundaki morluklar bunun nedenini açıkça gösteriyordu. İçinde garip bir duygu vardı. İnanılmaz şekilde merhamet duyuyordu bu uzun ve cılız adama. Daha öncede onlarca mahkûm sevk etmiş, ama bu adam kadar kimseye hassas davranmamıştı. “Bak, bir isteğin varsa söyle, çekinme. Gideceğin yerde hiçbir imkânın olmayacak, ona göre” dedi. Mahkûmun böyle bir cümle beklediği her hâlden belli oluyordu. Müthiş keyiflenmişti. “Abi telefon rica etsem, bir telefon görüşmesi yapabilir miyim?” dedi. Arkadaşının gevrek gevrek gülmesine anlam vermeye çalıştı bir süre. Sonra elini cüzdanına attı ve gözü gibi baktığı telefon kartını çıkardı. Kendi kendine, “Ulan zaten paran yok. Bir de millete kart ısmarlıyorsun. O da yetmezmiş gibi, bir gören duyan olsa başına alacağın belayı bile hesaba katmıyorsun” dedi. Onun yarı isteksiz bu hâlini gören uzun ve cılız adamın “Abi param yok benim. Ama inan öderim. Gerçekten öderim” sözleriyle utanmıştı. Başını eğdi ve telefon kulübesine doğru yönlendiler. Kulübede bir dakika bile sürmeyen telefon görüşmesinin ardından, otobüsün kendilerine ayrılan arka dörtlüsüne geçmişlerdi.

Tabancasının verdiği rahatsızlığa dayanamayarak belinden çıkardı ve muhafız arkadaşına verdi. Konuşmak istiyordu. Adam neden emre itaatsizlik yapmıştı? Neden itaatsizlikte ısrar etmişti? Bir süre sonra dayanamayarak bu soruları ardı ardına yapıştırdı. Uzun ve cılız adam kısa, net cevaplar veriyordu. Yehova Şahitliğinde silâh kullanmak, hatta dokunmak günahmış. Birliğine geldiğinde, silâhhane sırasında kendisine verilen silâhı almak istememiş ve komutanının bunun suç olduğunu, silâhı alması gerektiğini söylemesine rağmen bu tavrına devam etmiş. Sonrası malum... Birkaç morluk ve askerî savcılık yolunda şehirlerarası bir otobüste yolculuk. Sevgilisinin iki gün önce verdiği şekerlemelerin cebinde olduğunu anımsadı. Bir tane ağzına attı, bir tane arkadaşına verdi ve bir tane de uzun adama ikram etti. Mahkûmun “Çok teşekkür ederim” lafları, sabahtan beri sadece şapşal şapşal gülen ve boynunu bükerek cık cık eden arkadaşının “Eeee yeter lan! Ne teşekkürü? Sa-

Yehova Şahidi

bahtan beri teşekkür teşekkür... Nesin sen? Şanzelize’de espresso mu içiyorsun?” sözüyle kesildi. Şoförün bile dikiz aynasından bakmasına neden olacak kadar yüksek sesle kahkahayı patlatmıştı arkadaşının bu çıkışına. Uzun ve cılız adam bozulmak bir yana, tebessüm ediyordu bu sözlere. Nezaketin de bu kadarı fazla diye düşündü. En azından bu koşullarda... Dün nezarete yediği dayaktan sonra, böylesine bir ortamda kendisi bulan uzun adamın, nezaket delikleri açılmıştı âdeta. “İyi de, madem senin dininde, inanışında silâh yasak, neden askere geldin be adam?” dedi. Bu can alıcı sorunun cevabını öyle merak ediyordu ki. Birkaç saniye duraksayan uzun ve cılız adamın, herhangi bir cevap veremeyeceğini ya da kıvracağını düşündü. Daha önce kendi gibilerinin böyle yaptığını, askerliğin vatan borcu olduğunu vs. demesiyle aklından geçenleri söylemeyi istedi. “Bak kardeşim gideceğin yer cehennem. Vazgeç bu sevdadan. Öyle bir hâle gelirsin ki silâha dokunmayı bırak, sevgili muamelesi yaparsın orada yaşadıklarından sonra” dedi. Ama boşuna anlatıyordu. Uzun ve cılız adam bu sözleri duymayı alışmış ve hiç tepki vermeden dinliyor, ama “dediğim dedik asla vazgeçmem” diyordu. Görüşüne saygı duymasına rağmen, içinden ona “vah vah” diyordu. “Hele sen bir git bakalım oraya da gör Yehovayı, şahitliğini” dedi. Israr etmeye karar verdi bir süre sonra, zira uzun ve cılız adam davasına yürekten inanmıştı, vazgeçmeye hiç niyeti yoktu.

Sinir olduğu daktilo sesi, mahkeme odasında şakılıyp duruyordu. Askerî Hâkim, hemen arkasında durduğu mahkûma “Bak oğlum, sen burada bana birliğime döneceğim ve silâh alacağım de, seni serbest bırakacağım” dedi. Adamın hâkime vereceği cevabı otobüsten biliyordu. O yüzden uzun ve cılız adamın cevabından çok, hâkimin tepkisini merak ediyor ve hâkimin yüzüne bakışlarını odaklıyordu. Aynı nakaratın tekrarından sonra, o alicenap, babacan adam gitmiş, yerine çıldırmış bir insan gelmişti. Elindeki kalemi fırlattıktan sonra “Lan oğlum, evine geldin baktın ki iki canı biri ananı... biri de bacını... Ve masanın üzerinde de silâh. Ne yaparsın?” dedi. “Eyvah” dedi kendi kendine ve şimdi gerçekten merak etmişti bu sorunun cevabını. Burundan soluyan, çizgi filmlerdeki boğalara dönüşen hâkimin üzerindeki bakışlarını uzun ve cılız adama yöneltmişti. “Sadece ellerimi kullanarak engel olmaya çalışırım efendim. Silâha yine de dokunmam efendim” dedi. Kıyametin alametini önceden sezerek, tekrar hâkime baktı uzun ve cılız adamın arkasından. Şimdi gerçekten çılgına dönmüş, çıldırmıştı hâkim. “Lan s.. git. Efendimmiş. Ne efendisi lan? Yıkıl karşımdan”. Eline ne geçerse fırlatıyordu. Fırlattığı zimba, uzun ve cılız adamın kafasından sekmiş ve son anda kıvrak bir manevrayla kendisine gelmesinden kurtulmuştu. “Lan oğlum, iki türlü tedavi vardır. Biri gidersin adam gibi tedavini olursun hastanede, biri de bizim cezaevinde. Senin tedavinin bizim cezaevinde olacağını düşünüyorum” dedi hâkim. Nefes nefese masasının üstündeki su dolu bardağın yarısını içmişti ki, uzun adamın teşekkür etmesi, odadakilerin bakışlarının aynı anda hâkime yönelmesinin sağladı. Kısa bir sessizliğin sonunu, orada bulunan herkes fazlasıyla merak etmeye başlamıştı. Göz ucuyla baktı. Muhafız arkadaşı tebessümle çaktırmadan boyunu büküyordu yine. Umulan olmamıştı. Hâkim, “Bir şarjör mermi yakar ulan, bir mermi de bizi bulur” dedi. Dönüş yolunda muhafız arkadaşı “Tamam evladım. Hadi sen cezaevine bakalım” dedi.

Cezaevi yazıcı odasında devir teslim yapılırken, yolda tabancasını uzun ve cılız adama uzatmasını, ama yine de onun tabancayı almamış olmasını anımsadı. İmza atıp evrakları aldıktan sonra, uzun ve cılız adama son bir kez göz göze gelmişlerdi. Sözle olmasa da gözleriyle ona, "Hata yaptın. Allah yardımcın olsun!" demişti. Olup biteni düşünürken, kapanan kapılar ardından gelen alışık olduğu çığlık seslerini duymamak için, elleriyle kulaklarına kapatmış ve birkaç damla gözyaşı bırakmıştı cezaevi nizamiyesine. Muhafız arkadaşının onu teselli etmesine mutlu olmuş ve şaşırıp kalmıştı. Arkadaşı ona "Teşekkür ederim" dedi. Ondan ilk defa bu kelimeyi duymuştu. Ne kadar ciddi olup olmadığını çözebilmek için suratında bakışları oradan oraya geziniyordu. İçten olmasına çok mutlu olmuştu ama teşekkür meselesine gülmek elde değildi. İkisi de deli gibi gülüyorlardı artık.

Karınları ağrıyana kadar güldüler. Durup durup bir daha güldüler. Birbirlerine baktıklarında yine güldüler deliler..

“Kur’an’a ve Peygamberlerin mücadelesine baktığımızda, kapitalizmin karşısında yer almakla ilgili pek çok geçerli sebep bulabiliyoruz.”

Antikapitalist Müslümanlar ile Söyleşi

Merve Ayhan: *Neden anti-kapitalizm? Bir şeyin antisi ya da izm'i olmak zorunda mı? Neden bir gençlik hareketi?*

Özgür Kazım Kıvanç¹: Kapitalizm bizce, yaşadığımız çağda çok daha yoğun ve kapsayıcı olmak üzere, yaklaşık dört yüzyıldır egemen konumdaki sömürü sisteminin adıdır. Yaratılmış bütün canlıların geçimliği olan ve Allah'ın nimet olarak adlandırdığı hammaddeyi ve bunları daha “değerli” hale getiren, insanın da dâhil edildiği üretim araçlarını özel mülkiyet adı altında tekelinde tutarak, tüm canlıları yalnızca kendisine değer üreten kölelere dönüştüren bir iktidar biçimidir. Yani yalnızca Allah ile yarattığı kullar arasında kurulması gereken bir ilişki biçimini, şirk dediğimiz ara ontoloji oluşturarak kendisine eviren ve azınlık bir sınıfa hizmet eden sömürü düzenidir Kapitalizm. Kur’an’dan referansla Nemrut ve Firavun gibi şirk düzenlerine benzeyen, ancak o zamanlardan günümüze daha karmaşık halde gelişerek, çok daha derinlere nüfuz eden bir hal almıştır. O halde bu şirk düzeni içerisinde emeği sömürülen, yani Kur’an’ın “Mustazaf” dediği ezilen pozisyonda olan herkesin tarihsel olarak konumlanması gereken yer, kendini nereye dayandırıyor ise dayandır-sın kapitalizm karşıtlığı olmalıdır. Bu yüzden biz de kendimizi tarihsel bir tanımlama olan Anti-Kapitalist ve tüm zamanlarda kendimizi ifade ettiğimiz Müslüman tanımının bileşkesi olan bir isimle Anti-Kapitalist Müslümanlar olarak tanımladık.

Merve Ayhan: *Müslüman Müslüman’dır: antisi, ilericisi, gericisi, devrimcisi olmaz. Müslüman kelimesinin başına eklenen her sıfat ayrışmaya yol açmaz mı? Neden bu yolu tercih ettiniz?*

Özgür Kazım Kıvanç: Aslında temelde söylediğin şey doğrudur. Daha doğrusu, tüm dünyada Müslümanların kapitalizme karşı ortak bir tavrı olsaydı, dediğin çok doğru olacaktı. Lâkin sen de farkındasındır ki, kendini İslâm olarak nitelendiren, Kur’ân ölçülerinde Müslüman olduğunu iddia eden iktidarlar, hükümetler, sermaye kuruluşları ve ezilen konumda olmasına rağmen insanların birçoğu bunun tam tersi bir tavır içerisindedir. Aslında felsefi temelde ele alacak olursak; iktidar ve sermaye ikilisinin, konumları itibarıyla böyle bir tezat içerisinde olmamaları mümkün değil. O sebepten, çağımızda bir Müslüman’ın, İslâm-Kur’ân-Peygamber denklemine ta-

¹ Bu mülakat 18.09.2015 tarihinde Antikapitalist Müslüman Gençlik Hareketi üyelerinin bir araya gelmesiyle, karşılıklı fikir birliğine dayanarak, grup sözcüsü Sayın Özgür Kazım Kıvanç tarafından cevaplandırılmıştır.

Antikapitalist Müslümanlar ile Söyleşi

kınması gereken tavrın ne olduğunu vurgulamak adına bu ön adı kullanma zorunluluğu hâsıl oldu. Bunu yaparken amacımız, kapitalizme karşı Kur'an'dan aldığımız bilinçle ve Peygamberlerin tavırlarından aldığımız ilham ve cesaretle, bu çağda ne yapılması gerektiği ile ilgili yeniden bir yol haritası sunabilmek ya da bu doğrultuda bir gelenek inşasında bulunmaya katkı sağlamak.

Merve Ayhan: *İsmi neden Anti-kapitalizm de Sosyalist Müslümanlar değil?*

Özgür Kazım Kıvanç: Çünkü biz Sosyalist değiliz. Anti-Kapitalizm, sosyalizmin tekelinde değil. Bütüncül bir gözle Kur'an'a ve Peygamberlerin mücadelesine baktığımızda, kapitalizmin karşısında yer almakla ilgili pek çok geçerli sebep bulabiliyoruz. Bu bizim için İslâm ve Müslümanlık temelinde gerçekleşiyor. Kapitalizmi güncel örnekler üzerinden tanımlamak gerektiğinde bazı kavramları, tanımlamaları kullanmak zorunda kalabiliyoruz. Fakat bu bizim sosyalist/komünist olduğumuz anlamına gelmiyor.

Merve Ayhan: *Bu yapının finansal kaynağı nasıl karşılanıyor? CHP'yi finansal kaynak olarak gösterenler var, nasıl yorumluyorsunuz?*

Özgür Kazım Kıvanç: Bizim kırmızı çizgilerimizden birisi; kesinlikle bir sermaye grubu ve bir siyasi oluşum ile bu tarz bir ilişki içerisinde olmamaktır. Bir sermaye grubu ya da bir siyasi oluşum tarafından finanse edilmemiz söz konusu değildir. İşçi, öğrenci, küçük esnaf ve işsizlerden oluşan bir topluluğuz. Aylık 1500 TL civarı giderimiz var. Bunun 600 TL'si kira, 300 TL'si faturalar, aidat vb. masraflar, kira stopaj vergisi ve derneğimizin yiyecek içecek gibi giderlerine harcanmaktadır. Derneğimiz Üsküdar'da, bir hanın en üst katında, 40 metrekare civarı bir büyüklüktedir. Parasızlıktan, projektör alıp da yapmayı çok istediğimiz film okumalarını yapamıyoruz, tabela yaptıramadık, bir kütüphane oluşturamadık.

Merve Ayhan: *İslâm'ın sosyalist bir din olduğuna Kur'an ı Kerim'den verebileceğiniz cevap nitelikli ayet örnekleriniz var mı?*

Özgür Kazım Kıvanç: İslâm hiçbir "izm" ile anılabilecek bir din değildir. Nev-i şahsına münhâsır bir değerler bütünüdür. İslâm'ı bir "izm" ile anmak, bizce Allâh'a atılan bir iftiradır. Allâh'ın yarattığı, egemenliğinde olan ve içerisinde insanın da yer aldığı kâinat, dışarıdan dayatılan alternatif bir anlayışı kabullenmemiştir, bundan sonra da kabullenmeyecektir.

Merve Ayhan: *Fatiha/6 ayetini nasıl Anti-kapitalist Müslüman Gençlik Hareketi ile bağdaştırıyorsunuz? Kasas/5 ayetine göre Anti-kapitalist Müslüman Gençlik Hareketi kendisine kapitalizmi düşman görerek aslında ayrı bir sınıf oluşturuyor mu?*

Özgür Kazım Kıvanç: Bizim Kur'an'dan anladığımız üzere Sırât-ı Mustakîm tanımlamasının, "Kendilerine nimet verdiğin ve gazabının üzerlerine olmadığı, sapmayanların yoluna..." diye sona eren 7. ayetten de anlaşılacağı üzere; nimet, gazap ve sapmışlık kavramlarının birbiriyle ilintili olduğunu düşünüyoruz. Kur'an'da pek çok ayette (Mücadele 14 bunlardan en belirginidir) Cenâb-ı Allah'ın üzerlerine gazabı hak kıldığı tipoloji, kendisine verilen nimetleri tekeline alarak, ihtiyaç sahipleri ile

adaletli bir eşitlikle paylaşmayanlar olduğunu görüyoruz. Öyleyse Sırât-ı Mustakîm üzere olmak, Allâh'ın bahsettiği nimetleri, ortak mülkiyet temelinde ihtiyacınız oranında faydalanmak (Fussilet 10) ve arta kalanını ihtiyaç sahiplerine zekât, infâk, sadaka ve karz-ı hasen gibi kavramsallaştırılmış unsurlar ile vermektir. Bu, bir sorumluluk bilinci gerektirir ki bu da Kur'an'da takvâ olarak kavramsallaştırılmıştır. Yani kısaca özetlersek; Kendisini bütünden (vahîd) herkesin olandan, ortak olandan koparmayan, bütüne karşı sorumluluk bilinci taşıyan (takvâ), ihtiyaçtan fazla mala tevessül etmeyen, günde beş vakit dayanışma halini, birlikte değer ürettiği toplulukla tam tamına yerine getiren (salât), Allâh ile bir güven ilişkisi kuran (mu'mîn) kişi bizce sırât-ı mustakîm üzeredir.

Biz de öyle olmaya çabalıyoruz. Olup olmadığımızı elbette ki yalnızca Allah bilir. Allah bizi o kişilerden eylesin inşallah.

Merve Ayhan: *Araf/128 ayeti çerçevesinde İslâmî sosyalizm ideolojisi çerçevesinde hareket eden bu yapılanmanın yönetim felsefesi nasıldır?*

Özgür Kazım Kıvanç: Bu soruna daha evvel cevap verdiğimiz için elbette ki âyetin de bu hareketin de sosyalizm ile bağdaşmadığı aşikârdır. Biz eşitlerarası sorumluluk bilinci felsefesini benimsiyoruz. İstişâre ve rızalık "olmazsa olmazımız"dır. Biz buna Kur'an'ın tabiri ile Şûrâ diyoruz. Bir konuyu, harekete dâhil olan her kişiyle etraflıca konuşmak ve bir tek kişi bile dışında kalmaksızın razı olmak koşuluyla karar almak yönetim biçimimizdir. Hiyerarşik bir yapılanmamız yoktur. Herkes yetenekleri ve çabası dâhilinde bütüne katkı sunar ve kimse bundan dolayı bir ayrıcalık ya da ayıplanmaya maruz kalmaz.

Merve Ayhan: *Anti-kapitalist Müslüman Gençlik Hareketi ile Anti-kapitalist Devrimci Müslüman Gençlik Hareketi farklı şeyler mi?*

Özgür Kazım Kıvanç: Anti-Kapitalist Müslümanlar, 1 Mayıs 2012'den itibaren boy gösteren, hepimizin katkı sunmaya çalıştığı hareketin adıdır. Bahsi geçen diğer hareket ile bir ilgimiz yoktur ve hiç olmamıştır. Hali hazırda varlar mı yoklar mı bilemiyoruz.

Merve Ayhan: *Kapitalizme karşı bu zamana kadar neler yaptınız?*

Özgür Kazım Kıvanç: Biz henüz yeni bir hareketiz. Gerek söylemlerimizle, gerekse eylemlerimizle yeni argümanlar ve tavırlar geliştirmekteyiz. Bir bilinç inşası sürecindeyiz diyebiliriz. Sorumluluk almak anlamında büyük kalabalıkların olduğu bir topluluk da değiliz. Bu minvalde, haftada iki gün yaptığımız Kur'an ve İnsanlık Tarihi okumalarımız söz konusu. 1 Mayıs yürüyüşleri, Gezi Direnişi, Yeryüzü Sofraları, İşçi Grevleri ve Direnişleri, Kürt ve Alevi halkının kültürlerinden ve inançlarından dolayı maruz kaldığı sorunlara dikkat çekmek adına düzenlenen eylemlere dâhil olarak, kapitalizmin sebep olduğu birçok soruna tavrımızı göstermeye çabalıyoruz. Elbette yeterli değil, alternatif eylemlilikler ve özgün söylemler geliştirmek gerekiyor. Bu yolda yürümeye çabalıyoruz. Umuyoruz ki bizden sonrakilere tertemiz bir söz ve gelenek devredebiliriz.

Antikapitalist Müslümanlar ile Söyleşi

Merve Ayhan: *Marx, Voltaire, Nietzsche, Bernard Shaw, gibi dinî olmayan filozof ve edebiyatçılardan alıntılar yapmanızın nedeni nedir?*

Özgür Kazım Kıvanç: Bunun en büyük sebebi, kapitalizmin problemleriyle ilgili tanımlamaları, kapitalizmin metodolojisini, bilinçaltını, niyetini en çok dile getirenler batılı düşünürler. Bu konuda çok ciddi çalışmalar ve çıkarsamalar yaptıkları su götürmez bir gerçek. Hz. Peygamber'den sonraki süreçte, saltanatçı yapılar ile tekele alınıp etkisizleştirilen İslâm anlayışı, bu dini benimseyen düşünürlerin kapitalizm ile ilgili araştırmaların, söylemlerinin ve eylemlerinin olmaması, son iki yüzyılda ise İslâmcılık denilen anlayışın Kapitalist İslâm anlayışını ikame etmeye çalışması buna en büyük sebeptir. O sebepten yeniden, Kur'ân ve Sünnet perspektifinden hareketle söylemler ve eylemler geliştirmek üzere bir bilinç ve gelenek oluşturma çabamızdır.

Merve Ayhan: *Yapılanma olarak neden sağ değil de sol kesimin yoğun ve derin iltifatlarına mazhar oluyorsunuz?*

Özgür Kazım Kıvanç: Sanıyoruz bunun en büyük sebebi, sağ kesimin tarihsel süreç boyunca tarafının saltanat, devlet, iktidar ekseninde oluşu ve sol kesimin ise bunun aksi bir tavırda oluşu etken. Tabii burada solun da devlet ve iktidar deneyimlerinin olduğu ve onların da zulmederek benzer davranışlar sergilediğini es geçmemek gerek. Sanıyorum bazı noktalarda benzer söylemlerimizin oluşu, bazı eylemlerde aynı safta yer alışımsız, solun bize olan bakışını olumlu anlamda etkiledi. Fakat bu demek değildir ki biz solcuyuz, sağcıyız yahut bir izm ile tanımlıyoruz kendimizi. Biz bu anlamda, bazı noktalarda sola da eleştiride bulunuyoruz. Hatta felsefi denklemde, pratik anlamda epey eleştirimiz olduğunu söyleyebiliriz. Bunu ilerleyen süreçlerde çeşitli platformlarda hep birlikte görürüz inşallah.

Merve Ayhan: *“Bir lokma bir hırka” hadisini referans alacak olursak, Müslüman bir sermayedarın, kazancı ile fabrikalar kurması ve burada binlerce çalışanının olması, bu çalışanlarına yaptıkları iş karşılığında ücret vermesi kazancının artmasıyla yeni yatırımlarda bulunması bu kişinin “Abdestli Kapitalist” olduğunu gösterir mi?*

AKM 1. Görüşmeci²: Ben iktisatçıyım, yani asıl alanım burası zaten. Bakın inanın, helal şekilde zengin olan yoktur. Yani istisnai durumlar olabilir tabii ki ama bu ülkede olmaz. Mesela nedir istisna? Bir büyük buluş yaparsınız. Bunun patenti ile zengin olursunuz. Bu helal yoldan zengin olmaktır tabii ki. Kur'an bu duruma “Allah istediği kuluna rızkı bol bol verir” diyor. Ayet numarasını şu an hatırlamıyorum ama tam olarak buna benzer bir ayet var. Fakat hemen arkasından diyor ki: “Allah yolunda harcasın diye”, diyor. Yani ihtiyaç sahibi Müslüman varsa hemen paylaşacak. Sistem Kur'an'a göre bu. Aslında İncil'e göre de böyle. İlahi tüm vahiylerde bu böyle... Öte yandan fabrikalar açıp zengin olanlar mutlaka ama mutlaka ya çalışanın hakkını eksik veriyorlar ya devletten ihale yolsuzluğu ile sermaye biriktirip sonrasında

² On ikinci ve on beşinci sorular da dâhil olmak üzere bu aralıktaki sorular tez çalışmasında isminin verilmesini istemeyen İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi, İktisat Bölümü 3. sınıf öğrencisi tarafından cevaplandırılmıştır.

belki daha düz işler yapmaya başlıyorlar. Bu hep böyle oldu. Ben hiç istisnasını (bu ülke için diyorum) görmedim. Varsa elbette kazancı helâldir. Bu ülke sigortasız işçi çalıştıran ama Cuma'yı kaçırmayan işverenlerin ülkesidir. Hiçbir imam da çıkıp bunları konuşmuyor. Ya korkaklıklarından ya da bilgisizliklerinden kaynaklanıyor. Ama yanlış yapıyorlar. Kur'an ve din kısacası Allah istiyor ki iman edenler iyilikte yarışsınlar. Mesele bu. Şimdi bu amaçla iş yapılırsa elbette ne âlâ. Ama amacın sermayeyi büyütme olması durumunda (Kur'an dili buna kenz diyor) bu kâfirlikle eşdeğer bir durum. Onları ne servetleri ne yaptıkları nafiye ibadetleri kurtaracak. Bunu pek çok ayette görebiliriz. Kısacası Kur'an diyor ki herkese aş herkese asgari ihtiyaçlarını karşılayacağı bir iş olmalı. Kimse kul köle olmamalı. Kulluk patrona değil sadece kime? Tabii ki Allah'a olmalı.

Merve Ayhan: *AKM hareketinin bahsettiği toplum aslında bir tarım toplumu anlayışı mıdır?*

AKM 1. Görüşmeci: Tarım toplumu değil elbette. Ama insan ihtiyaçlarının merkezinde (gıda-barınma-giyim vs.) bir ekonomik model olmalıdır. Fakat bu çok uzun vadeli bir hedefdir. Yarın hemen olacak şey değil. Yarın için biz sosyal hakların çalınmadığı, vahşiliği azaltılmış, yüzünü Hakk'a dönmüş bir ekonomik sistemi zorlamalıyız. Bu arada çevremizde yardıma muhtaç kim varsa yardım etmeliyiz. Bu bazen paradır, bazen birinin bir işini görmektir. Ama mutlaka hayır yapmak olmalı yaşam şeklimiz. Bizim anladığımız Müslümanlık budur.

Merve Ayhan: *Bu örgütlü yapınız, bazı kişi ve gruplarca Sayın İhsan Eliaçık ile birlikte anılıyor. Eliaçık ise katıldığı bir televizyon programında "namaz, oruç, hac, kurban ibadet değildir" diyor. Bu konu hakkında AKM hareketi ne düşünüyor?*

AKM 1. Görüşmeci: İbadet nedir güzel kardeşim? Bunu sormalı her şeyden önce her Müslüman kendisine? İbadet öyle bir şey olmalı ki bu koskoca kâinatı ve bizim göremediğimiz başka âlemleri yaratan ve her gün yeni yeni şeyler yaratmakta olan o muhteşem gücün görmekten mutluluk duyacağı şey olmalı. Şimdi ilkel insanlar Allah'ı bir çeşit kuvvetli dev olarak düşünürdü. O yüzden de ona kurbanlar bırakırlardı, yesin diye. Bazen de insan kurban ederlerdi ki kendi canlarını bağışlasın o tasavvur ettikleri Allah diye. Hiç böyle saçma şey olabilir mi güzel kardeşim sence? Bence olamaz. Allah eski toplumların eski geleneklerindeki şekilleri çok fazla değiştirmeden, onlara kolaylık olsun diye istediği asıl ibadeti İncil'de ve Kur'an'da tarif etmiştir. Musa peygambere on emir iletilmiştir. O emirlerde de aynı temel vardır. Allah namazı değil, namazın dosdoğru kılınmasını, yani münafıklık yapılmamasını emretmiştir. Kur'an'dan önce Araplar yine namaz kılardı, ama namaz çıkışı zengin kendi işine gider fakir yine aç ve harap şekilde yerinde kalırdı. İslâm buna karşı indi zaten. Oruç da aynı şekilde. Kur'an'dan önce kurban yine kesilirdi, ama kurbanı kesen kişi yedi. İslâm "en azından 1/3'ünü ihtiyaç sahiplerine dağıtın" diyor. Diğer 1/3'ünü de ak-raba olup da ihtiyaç sahibi olanlara. Yani "en fazla 1/3'ünü kendin yiyebilirsin" diyor. Yani toparlarsak: Allah'ın istediği ibadet sadece şekilsel bir takım ritüeller değil. Öyle olsa İslâm dinini indirmezdi, çünkü o şekilsel ritüeller zaten tatbik ediliyordu, İslâm'dan önce de. Allah Hz. Muhammed'in kalbine vahiy olarak indirdi ki: ibadetin

Antikapitalist Müslümanlar ile Söyleşi

altı dolu olsun. Gösteriş ve riyakârlık değil. İyilik yapmak, hayır işlerinde yarışmak ve tabii ki eğer zulüm gören bir insan bir mazlum varsa yardımcı olmak. İbadetin yöneldiği amaçlar bunlardır. Eliaçık hoca da bunlara vurgu yapıyor. Ama demiyor ki namaz kılınmasın oruç tutulmasın. Yanlış anlaşılmasın yani bu durum.

Merve Ayhan: *“Âdem ile Havva'nın yasak meyve yemesiyle birlikte insanoğlu kapitalizmin ahlaki ile tanışmıştır.” ifadesini neye dayanarak yapıyorsunuz?*

AKM 1. Görüşmeci: Şimdi güzel kardeşim, dinî kıssalar kutsal kitaplarda geçen en önemli öğretici araçlardır. Bu araçların binlerce yıldır korunmuş olmasının en büyük sebebi sembolik bir dile sahip olmasıdır. Yoksa bu kıssalar sıradan hikâyeler sanılır ve insanlar tarafından unutulur giderlerdi. Peki, ne demek sembolik dil? Sembolik dilde bazı metaforlar yazıldığı gibi okunmamalı, onlardaki gizli anlam bulunmalıdır. Yani neyi sembolize ettiği tespit edilmelidir. Âdem ve Havva kıssasında “yasak meyve” sembolü dikkat edilirse, hem yasaktır hem de bir meyve. Yani tadı hoş gelen, besleyici bir şey. Müslüman olsun başka dinlerden olsun, çoğu din adamı yasak meyveyi cinsellik ile açıklama kolaycılığına gider. Ama bu doğru olmaz. Yasak ağaç ve onun yasak meyvesi. Yılan da aracı bu arada... Bir kere yılan eski kültürde bilim ve irfanı simgeler. Hâlâ daha Avrupa'da eczanelerin üstünde yılanlı sembol vardır. Çünkü ilmin ilk uğraş alanı tıp olmuştur. Demek ki ilim ve bilgi aracılığıyla yasak bir ağaçtan (yasak bir kaynak) yasak bir ürün yenirse saflık, temizlik bozuluyor ve cennetten kovuluyor o Âdemler. Ağaç bakın toptan yasak değil de sadece o yasak meyve vereni yasak. Yani iş güç tutmak değil yasak olan. Meyve yemek de, yani tutulan işin sonucu ihtiyaçların karşılanması yasak değil, hatta istenen bir şey Allah tarafından. Ama elindeki ilmi yasak kazanç peşine düşmek için kullanmak yasak.

18.09.2015

Kant'ın Aydınlanma Nedir? Metni Üzerinden Bir Deneme: Sol Aydınlanmacı mıdır? Ozan Çılgın

Aydınlanma Nedir? Sorusuna Yanıt Kant'ın 1784 tarihli bir metni. Metin, o vakitler aylık olarak yayınlanan *Berlinische Monatsschrift* dergisinde yayınlandı. Derginin dayandığı kolektif ilginç. İçinde Kant'ın öğrencisinin ve okul arkadaşlarının da bulunduğu “Çarşamba Derneği” derginin dayandığı insan gücünü oluşturmakta ve derneğin umumi yayın organı olarak faaliyet göstermekte. Dernek, kraliyet bürokratları, hukukçular, politikacılar, filozoflar gibi mektepli ve üst sınıf insanlardan müteşekkil. Amacı, bir araya gelip karşılıklı fikir alışverişi, özgür tartışma, sunum gibi etkinliklerde bulunmak. Elbette dönemin aydınlanma düşmanı unsurlarına karşı da bir fikir cephesi oluşturmak. Özellikle özgür düşüncenin düşmanları olarak belirledikleri Cizvitler, kripto Katolikler ya da batıl inanç ve ruh çağırıcılığı gibi aktivitelerin kültür üzerindeki etkilerine karşı aydınlanma hattını kendi aralarında tahkim etmek. Öyle ki toplantıları kapalı gerçekleşmekte ve toplantılarda okunan el yazmaları gizli tutulmakta. İlk sayılarının önsözünde program hedeflerini şöyle dile getiriyorlar:

“Doğruluktan yana gayret, yararlı Aydınlanma'nın yaygınlaştırılmasına ve yozlaştırıcı yanılığın kovulmasına duyulan sevgi ve hiç de yararsız olmayan bir girişimin inancı.”¹

Dergi “Aydınlanma Nedir?” sorusunu soruyor ve her sayıda farklı bir yazarın soruya karşılık verdiği metni yayınlıyor. Sorunun çıkış kaynağı da ilginç. Derginin kurucularından birisi ve hukukçu Johann Eric Biester, o dönemin ihtilafı konularından birisi olan Hristiyan ve burjuva evlilik arasındaki ilişkiye dair ruhbanlar olmadan da nikâh kıyılabilirliğini savunmakta. Yetişkin insanlar arasındaki böylesi bir birlikteliğe dair sözleşmede araya din adamının girmesi ve ruhbanın işe karışması lüzumsuz. Bu konuda devletin yasası yeterli ve bağlayıcı. Ancak buna Protestan rahip Zöllner karşı çıkmaktaydı. Evlilik gibi bir konu ona göre başka her şeyden daha çok dinin onayına muhtaçtı ve bu dini kutsamayı reddetmek örf ve adetlerin yozlaşmasına delalet ediyordu. Aydınlanma adı altında dinin değerini azaltmak ve insanların kafasını karıştırmak sorumsuzcaydı ve Zöllner ekliyordu:

¹ Aktaran Manfred Geier, “Kant'ın Dünyası”, çev. Erol Özbek, İletişim yay., 2009, syf. 187. (Referans verdiğimiz kaynak, Kant'ın bu metninin ortaya çıkışı ve derginin hikâyesini ve döneme ilişkin verdiğimiz bilgileri mükemmel bir şekilde anlatmakta. Biz burada okuyucunun affına sığınarak kötü bir özet geçiyoruz.)

Sol Aydınlanmacı mıdır?

“Aydınlanma nedir? Herhâlde aydınlatmaya başlamadan önce, neredeyse *hakat/doğruluk* nedir sorusu kadar önemli olan bu soruyu cevaplamak gerekir! Oysa hiçbir yerde cevaplandığına rastlamış değilim!”²

İşte tartışmayı başlatan soru bu. Ve dergi bu soruyu takip ederek her ay bir yanıtı yayınlamakta. Ancak soru, hem bu denemenin devamında ele alacağımız Kant’ın metnini hem de Kant’a bambaşka bir açıdan yaklaşan Johann Georg Hamann’ın çıkışının nedeni olması bakımından tarihsel bir önemi haiz. Bugün hâlâ bu soru ve bu soruya verilen yanıtlar çerçevesinde belirlenen kültürel ve politik pozisyonlar göz önüne alındığında, sorunun tarihsel güncelliğini koruduğundan kolayca söz edebiliriz.

Aydınlanma Nedir?

Ve bu soruya Kant, 1784 yılında *Berlinische Monatsschrift*’in Aralık sayısında yanıt veriyor. Herhangi bir Kant skoları için bu metni Kant’ın teorik felsefesi karşısında belirli bir yere koymak zor gibi görünebilir. Resmî felsefe tarihi modern felsefeyi Descartes’la başlatır. Aslında bunu “Felsefe Tarihi” çalışmasında söyleyen Hegel’dir, ancak resmî felsefe tarihi içinde resmi bir düşünce hâlini de almıştır. Tabi ki itiraz edeni de vardır. Modern felsefenin Descartes’la başlatılmasının sebebi, onun düşünen öznel olarak içeriklendirdiği özne metafiziğini felsefenin gündemine taşımış olmasıdır. Antik dönemi dışarıda bırakmak kaydıyla, koca bir ortaçağdan sonra varlığın düşünme aracılığıyla insan tözüne yüklenmesi fiiline, yani insanın herhangi bir aşkınlık düzleminde filtrelenmeden özneleşmesinin premature hâline Descartes’ta şahitlik etmiştir tarih. Bu yolun sonunda bilim yapan, doğayı şekillendiren ve ona hâkim olan, teknik üretici gücünde muazzam bir sıçramanın yaratıcısı olan özneleşmiş insan belirlemektedir. Ancak “modern felsefe cismini Kant’la bulmuştur” dersek fazla ileri gitmiş sayılmayız. Çünkü Descartes, düşünen öznelikle dolu olduğu kadar skolastikle de doludur. Ancak Kant felsefesindeki özneleşme bu safralardan kurtulmuş görünmektedir. Artık tüm zihinsel yetileri ve olanaklarıyla masaya yatırılmış ve çözümlenen bir özne söz konusudur. Bu özne, anlama yetisiyle iş gören ve aklının sınırlarının farkında olan ve bu sınırları aşmanın ona herhangi bir epistemolojik faydası olmayacağına bilincinde olan, tam anlamıyla modern bir öznedir. Bundan dolayı *Aydınlanma Nedir?* metninde kendi aklını kullanmaya cesarete davet edilen özne, Kant’ın teorik felsefesinde olanaklı deneyimin sınırlarını aşan sorularla meşgul olmaması için kendisine epistemolojik sınırlar çizilen özneyle aynı kişidir. Kant sorunun yanıtını daha ilk paragrafta verir:

“Aydınlanma, insanın kendi suçu ile düşmüş olduğu bir ergin olmama durumundan kurtulmasıdır. Bu ergin olmayış durumu ise, insanın kendi aklını bir başkasının kılavuzluğuna başvurmaksızın kullanamayışıdır. İşte bu ergin olmayışa insan kendi suçu ile düşmüştür; bunun nedenini de aklın kendisinde değil, fakat aklını başkasının kılavuzluğu ve yardımı olmaksızın kullanmak kararlılığını ve yürekliliğini gösteremeyen insanda aramalıdır *Sapare Aude!* [‘Aklını kullanma cesaretini göster!’] sözü şimdi Aydınlanma’nın parolası olmaktadır.”³

² Aktaran: Manfred Geier, *a.g.y.*, syf. 188.

³ Immanuel Kant, “Aydınlanma Nedir? Sorusuna Yanıt”, çev. Nejat Bozkurt, *Toplumbilim* 11, syf. 17

Ergin olmama olarak çevrilen kelime metinde *Unmündigkeit* şeklinde geçiyor. Yani reşit olmama ve hukukta vasıllık gerektiren durumu ifade etmekte. Bir nevi çocukluk. Kant için Aydınlanma demek, insanın bu durumdan kurtulması. Aslında çıkışın ta kendisi, çünkü Kant'ın metinde *Ausgang* sözcüğünü kullandığını görüyoruz. Yani bir binadan, mekândan çıkmak gibi bir şey.

“Kendi suçuyla düşülen reşit olmama konumu. Aydınlanma bir durum değildir. Yetişkin insanlara artık yaraşmayan bir durumdan “çıkış” imkânı veren bir süreçtir. Kant, insanın rüştünü ispatladığını söylemez. Reşit olmama durumunun hâkim olduğunu tespit eder ve aynı zamanda, bu durumdan sıyrılabilmeyen zamanının geldiğine işaret eder. Kavram, tarihi bakımından ilk önce hukuki *majorennes* (reşit olmak) terimine başvurmuştur. Roma hukukundaki *majorennitas* kavramı, çocuğun babasına bağımlılıktan ve onun desteğine muhtaç olduğu durumdan kendini kurtararak kendi varlığını sürdürmeye muktedir olduğu durumu tanımlar.”⁴

Kant'ın temel olarak vurguladığı nokta, bireyin aklını tamamıyla kendi kendisine dayanarak, herhangi bir dışsal noktadan yardım ya da icazet almadan kullanması. Kant, bu sürecin ortaya çıkmamasını aydınlanmamış birey, insan olarak kurguluyor. Ancak suçun bizzat yine insanın kendisinde olduğunu görüyoruz. Yani insan bu ergin olmayışa bizzat kendi suçu ile düşüyor. Kant'a göre, insanı bu suça düşüren iki neden var. Bunlar da korkaklık ve tembellik. Yani insan, genellikle korkak olduğu için aklını kullanma cesaretini gösteremiyor ve tembel olduğu için de bu teşebbüse yeltenmiyor.

“Ergin olmama durumu çok rahattır çünkü. Benim yerime düşünen bir kitabım, vicdanımın yerini tutan bir din adamım, perhizim ile ilgilenecek sağlığım için karar veren bir doktorum oldu mu, zahmete katlanmama hiç gerek kalmaz artık.”⁵

İlginçtir, Kant insanın aklını başkalarının kılavuzluğuna bırakmasını kitap, din adamı ve doktor üzerinden örneklemekte. Bugün hâlâ insanların bu üç noktada, yani düşünme, vicdan ve sağlık konularında pek de farklı bir pozisyon edindikleri söylemez. Kant için bu ergin olmama durumundan kurtulmak çok zordur, çünkü bu, neredeyse insan için ikinci bir doğa hâlini almıştır. Hatta insan ona göre bu duruma seve seve katlanmış ve onu sevmiştir. Bu durumdan dolayı insan aklını kullanma bakımından ehliyetsizdir, çünkü onun böyle bir deneyi gerçekleştirmesine izin verilmemiş, bunu yapmaya hiçbir zaman imkân bulamamıştır. Aslında tam bu noktada Kant'ın başta vermiş olduğu tanımla çeliştiği gözlemlenmektedir. Çünkü Kant, kalkış noktası olarak belirlediği tanımda suçu bizzat insanın kendisine atmıştır, ancak devam eden üçüncü paragrafta insanın böylesi bir durumdan kurtulmasına izin vermediğini belirtmektedir. Bunun nedeni olarak da dogmalar ve kuralları görür.

“Dogmalar ve kurallar, insanın doğal yetilerinin akla uygun kullanılmasının ya da

⁴ Manfred Geier, *Kant'ın Dünyası*, çev. Erol Özbek, İletişim yay., 2009, syf. 190.

⁵ A.g.y., syf. 17.

Sol Aydınlanmacı mıdır?

daha doğru bir deyişle, kötüye kullanılmasının bu mekanik araçları, erginleşme ve olgunlaşma için sürekli bir ayak bağı olurlar.”⁶

Öyleyse Kant’a burada sormak gerekir. İnsanın seve seve ve bile isteye içine düştüğü bu ergin olmama durumu onun suçu mudur, yoksa dogmaların ve kuralların belirlediği koşulların mı? Kant’ın metindeki bu kırılma noktasıyla ilgili devamında bir hesap verdiğini görmüyoruz. Biz de devam edelim. Kant, kamunun (*Das Publikum*) kendi kendisini aydınlatmasını daha olanaklı görür. Çünkü kitlede, yani kamuda her zaman bağımsız düşünebilen öncülerin mutlaka olacağını ve bu bağımsız düşünen insanların kamuyu aydınlatacağını savunur. Kant, aydınlanma için özgürlükten başka bir şeyin gerekmediğini ve bu özgürlüğün özgürlüklerin en zararsız olduğunu söyler. O da aklı her yönüyle ve her bakımdan, çekinmeden kitlenin önünde apaçık olarak kullanma özgürlüğüdür. Yani aklın aleni, açık kullanımı (*öffentliche gebrauch*). Burada Kant’ın belirlediği temel bir ayrıma geliyoruz. Aklın aleni, açık, kamusal kullanımı ve aklın özel kullanımı. Kant, özgürlüğün sınırlanışına karşın, böylesi bir ayırım yaparak ölçü belirlemeye çalışır. Ona göre, aklın kamusal kullanımı tamamıyla özgür olmalıdır ve aydınlanmayı getirecek olan kullanım da budur. Çok basitçe söylersek, toplumsal düzenleniş içerisinde insanların edindikleri pozisyonun gereklerini sorgulamadan yerine getirmek aklın özel kullanımınıdır. Ancak bu pozisyona yönelik kamusal eleştiri, yani kamuya dönük o pozisyonla ilgili yapılan açık, aleni eleştiri aklın genel kullanımınıdır ve bu kullanımın sonuna kadar, özgürce yapılması insanlara aydınlanma getirecektir. Memur, işini en iyi şekilde ve sekteye uğratmaksızın yapmalıdır, bu aklın özel kullanımınıdır, ancak kamusal bir platformda (bu bir yayın, dernek, sendika olabilir) devletin memurlara ilişkin uyguladığı politikaları özgürce eleştirmesi, aklın kamusal kullanımınıdır. Bir askerinin komutanının ona verdiği emirleri sorgusuzca ve askerlik hizmetine zarar vermeyecek şekilde uygulaması, aklın özel kullanımınıdır, ancak zorunlu askerlik hizmetini herhangi bir açık kamusal platformda özgürce eleştirmesi ve buna dönük yeni politikalar uygulanması gerektiğine yönelik düşüncelerini beyan etmesi, aklın kamusal kullanımınıdır.

“Kendi aklını kamu hizmetinde kullanmaktan [*der öffentliche Gebrauch*], bir kimse- nin, örneğin bir bilginin bilgisini ya da düşüncesini, yani aklını, onu izleyenlere, okuyanlara yararlı olacak bir biçimde sunmasını anlıyorum.”⁷

Kant’ın yaptığı ayırım burada ilginç görünmektedir. Çünkü aklın kamusal kullanımını dendiğinde insanda ilk çağrışım yapan şey, insanın kamuda edindiği pozisyona uygun bir faaliyet göstermesi, kamusal pozisyonunun gerektirdiği aklı kullanmasıdır. Ancak Kant, kamusal kullanımdan tam tersini, aklın eleştiri özelliğinin bizzat kamusal platformlarda etkinleştirilmesini kastetmektedir. Ve ona göre, aydınlanmanın sağlayıcısı bu faaliyet olacaktır.

Bu temel noktalar metnin omurgasını oluşturuyor. Metni daha fazla sıkıcı bir analizle katetmeye gerek yok. Okurlar metne internette rahatça ulaşabilir ve ince-

⁶ A.g.y., syf. 17.

⁷ A.g.y., syf. 18.

leyebilirler. Ancak metnin temel motivasyonunun sekülerlik olduğunu söyleyebiliriz. Özellikle Kant, yöneticinin (kral ya da prens) otokratik bir formu reddetmesini, yani yöneten olarak topluma dinsel baskıda bulunmamasını onun aydınlanmış bir kimse olduğunu gösterdiğini belirtir. Kant'ın içinde yaşadığı dönemin "Friedrich Dönemi" olduğu düşünüldüğünde, metnin oturduğu bağlam daha iyi anlaşılacaktır. Prusya kralı II. Friedrich Prusya kalkınması ve aydınlanmasının öncü hükümdarı olarak görülür. Temel ilkesi, "dilediğini düşün ama itaat et" olan Friedrich, düşünce özgürlüğünü (bunu itaat koşuluna bağlamasına rağmen) savunan egemen ve aydınlanmacı olarak selamlanır. Kilise ve ruhban sınıfının egemenliğin paylaşımında kendisine ayrılan alanın daraltılması ve bu daraltmayı gerçekleştiren temel düşünce olan laiklik ve sekülerleşmenin kazandığı ivme, Kant'ın metninde de temel bir motivasyon olarak belirmektedir ve dönemin koşulları düşünüldüğünde, bu, son derece doğaldır. Bugün özellikle Türkiye'de sol içi tartışmalara, aydınlanma düşüncesini savunan öznelerin motivasyonlarına bakıldığında, laikliğin, özgür düşüncenin, bilimselliğin temel motivasyon kavramları olarak sürekli güncellendiği görülmektedir. Ancak tüm bu motivasyon kavramları dine, Türkiye'de de İslam'a göreli olarak kurgulanmaktadır. Yani aydınlanmaya öz veren bu kavramların özsel düşmanı din olarak belirlenmektedir ve bu kavramlara ilişkin yegâne deneyim olanağı karşılıklarının dinin yokluğu ya da dinin kamusal hayattan çıkarılması olduğu varsayılmaktadır. Bu da toplumsal hayatta din var olduğu sürece özgürleşme, bilimselleşme sağlanamayacağına dönük bir mutlakçı epistemolojik kalkış noktası üretmektedir. Bugün Kant'ın metnini okuyup hâlâ duygusal bir coşkulanma yaşayacak aydınlanmacı sosyalistle doludur sosyalist hareketimiz. Sorun elbette ki bu değil. Kant'ın metni kendi zamanına, güncelliğine, şimdiye dönük bir sesleniştir. Filozofun çoğunlukla yapmadığı, ama aslen yapması gereken şey. Filozof, şimdiki zamanı, içinde bulunduğu güncelliği yakıcı bir soruyla felsefi faaliyetinin içine, yani metnine taşımalıdır. Ve metnini de şimdiki zamanının tanıdığı hâline getirmelidir. Modernliğin başladığı noktalardan birisi de budur. Burada özel olarak Kant'ın bu metniyle ilgili vurguyu Foucault nadide bir şekilde dile getirmiştir.

"Kısacası, bence Kant'ın metninde, konuşan filozofun da ait olduğu şimdiki zamanın felsefi olay olarak ortaya çıkmasını görürüz. Felsefe kendine göre bir tarihi olan söylemsel bir pratik biçimi olarak anlaşılırsa, bence *Aufklärung* üzerine yazılmış olan bu metinde de, felsefenin -sanırım ilk kez dersem fazla bir zorlama yapmış olmam- kendi söylemsel güncelliğini sorunsallaştırdığını görürüz: felsefenin olay olarak, anlamını, değerini, felsefi tekilliğini söylemek zorunda olduğu ve içinde kendi varlık nedeni ile söylediği şeyin temelini bulduğu bir olay olarak sorguladığı şimdiki zaman."⁸

Söylenildiği gibi, Kant'ın metni içinde bulunduğu zamana dönük yakıcı bir soruyu gündemleştirme ve bunu formüle etme bakımından önemlidir. Ve bugün aydınlanma düşüncesine ve bu düşünceye öz verdiği varsayılan kavramlara dönük motivasyonu olan bir sosyalist, metne pozitif referans verecektir. Bu da sorun değildir. Sorun

⁸ Michel Foucault, *Özne ve İktidar*, çev. Işık Ergüden-Osman Akinhay, Ayrıntı yay., 2014, syf. 164.

Sol Aydınlanmacı mıdır?

bu tarihsel düşüncenin ve bu düşünceye öz veren kavramların sol düşünceye de özleştirilmesi, daha doğrusu, sol düşünceye bu kavramlara dönük motivasyonlarla bir öz belirleme tutumudur. Bir diğer sorun, tüm bu kavramların ve Kant'ın metninde de ortaya konulan aydınlanmamış özneye dönük suçlamanın ardında yatan sınıfsal pozisyonları görmemek, bu düşünceye dönük motivasyonun toplumsal anlamda hangi denkleme motive olmayı nesnel olarak belirlediğini anlayamamaktır. Denemenin başında ele alacağımızı söylediğimiz Kant'ın metnine dönük bir karşı çıkış olan Johann Georg Hamann'ın savlamalarını ortaya koyduğumuzda ne demek istendiği daha iyi anlaşılacak.

Hamann'ın Karşı Eleştirisi

Hamann Kant'ın çağdaşı bir filozoftur ve akılcı felsefi geleneğin mantıksal ve katı yapısal belli bir türüne mesafelidir. O, "yüreğin lirik diline, aklın her türlü öznel, kendi hakkında bilgisinden arınmış bir kavramsal savlamasından daha fazla değer vermektedir."⁹ Hamann, Königsberg Üniversitesi'nde profesör ve aynı zamanda Kant'ın eski öğrencisi olan Christian Jacob Kraus'la mektuplaşmaktadır. Kraus, Kant'ın metninin de yer aldığı *Berlinische Monatsschrift*'in Aralık sayısını Hamann'a gönderir. Hamann metni okur okumaz Kraus'a bu metinle ilgili eleştirilerini ortaya koyduğu bir mektup yazar. Bu, Kant'ın metnine verilmiş esaslı bir karşı çıkış olarak tarihsel bir belgedir. Hamann, Kant'ın metnine dört temel noktadan itiraz etmektedir. İlk nokta, Kant tarafından insanın kendi suçu olarak belirlenen ergin olmama durumudur. Hamann'a göre, metnin ilk kalkış noktası sorunludur. Çünkü suç bütün olarak ergin olmayanlara yüklenmekte ve ötekiler aklanmaktadır. Kimdir bu "ötekiler"? Kant'ın ergin olmama durumu içinde tanımladığı çoğunluk, yani halk Kant tarafından bu ergin olmayıştan kurtulamama, buna cesaret edememenin sorumlusu olarak mahkûm edilmektedir. Ancak Kant, bu ergin olmama durumunda "ötekileri", yani egemenleri, vasileri söz konusu etmemekte, bu durumun bizzat onların yarattığı bir şey olarak ortaya koymamaktadır. Hamann şöyle sormaktadır:

"[...] 'Yazarın adını söylemeye yüreğinin elvermediği öteki ayı derisi yüzücü ya da yönetici kimdir?' Cevap verir: 'Reşit olmayanların ilişkili kişisi olarak anlaşılması gereken sevimsiz vasi.' Hamann ilgisini, reşit olmayanları yönlendirme erkine sahip olan vasilere yöneltir. Zayıfları suçlu ilan etmek yerine kudretli olanlara saldırır. En yüksek '*kendi suçuyla düşülmüş vesayet*' Hamann için asıl düşmandır."¹⁰

Görüldüğü gibi Hamann suç yüklemek gerekiyorsa, bu suçu zayıflara (ezilenlere) değil, egemenlere yüklemek gibi doğru bir kalkış noktası belirlemektedir. Bu suç yükleme işini aydınlanmacı tipin karikatürize hâlinde günlük deneyim içerisinde de görürüz. Bu karikatürize aydınlanmacı tip, denize donla giren insana, çimde mangal yakana hemen suç yükleme ve ona yüklediği bu suçla kendi aydınlanmamış akli ve kültürünü sergileme konusunda zaman kaybetmez. O, kafasındaki ölçü ya da kritere uygun bir pratik sergilemeyen insanı eğitimsiz, cahil olarak (yani aydınlanmamış) belirleyip ötekileştirir ve bu durumun, yani o insanın o hâlde olmasının tüm suçunu da o insanın kendisine yükler.

⁹ Manfred Geier, *Kant'ın Dünyası*, çev. Erol Özbek, İletişim yay., 2009, syf. 176.

¹⁰ *A.g.y.*, syf. 202.

Hamann'ın karşı çıktığı ikinci nokta, Kant'ın *Sapere Aude!*'si, yani Horatius'un kullandığı "bilmeye cesaret et" anlamındaki Latince deyişle ilgilidir. Bu sesleniş, Kant'ın kendine biçtiği pozisyonla ilgili bilinçaltını deşifre etmektedir. O, ergin olmayanlara aklını kullanmalarını öğütleyen vasiler arasında saymaktadır kendisini. Ancak bu seslenişte de bir sıkıntı vardır. Ergin olmayanlar, zayıflar, kendi aklını kullanmaya cesaret eden bir filozof olarak Kant'ın öğüdünü dinlerlerse, yine kendi akıllarını değil, bir başkasının öğüdünü takip etmiş olacaklardır. Bu öğüdü, seslenişi takip etmezlerse de ergin olmama durumundan çıkamayacak (üstelik bu, onların yine kendi suçu olacak) ve aydınlanamayacaklardır. Aslında başta da belirttiğimiz gibi, burada yatan gizli sorun Kant'ın kendisine belirlediği pozisyonudur. Bu pozisyon, çoğunluğa seslenen bir vasi pozisyonudur.

Hamann'ın karşı çıktığı üçüncü nokta, Kant'ın aklın özel kullanımı ve kamusal (aleni) kullanımı arasında yaptığı ayırımdır. Ona göre, özel kullanımda sistemin kuralları ve işleyişine itaat edip kamusal kullanımda bunu eleştirmek özgürlüğünü kullanmak Hamann'a göre komiktir. Çünkü ona göre, gerçek özgürlük "aydınlanmış bir okurlar âlemi için âlim yazılarından ibaret olamaz."¹¹ Gerçek aydınlanma, iktidar koşullarına müdahale etmek zorundadır. Hamann'ın Kant'ta karşı çıktığı son nokta, onun Friedrich'in yüzyılını "aydınlanma çağı" olarak nitelemesidir. Kant, mutlakiyetçi egemen kralı aydınlanmacı olarak selamlamakta ve kendine biçtiği kraliyet filozofu pozisyonunu açık etmektedir. "Hamann ise kendini, bireyci ve dışarıda kalan kişi olarak özel düşük mevkiinden, ne kadar iyi niyetli olurlarsa olsunlar, vasiler ve liderler olarak hareket eden ve konuşan herkese karşı oklarını atan bir Sokrates olarak görmektedir."¹²

Şimdi Hamann'ın karşı argümanlarını ortaya koymamızın sebebi belki daha iyi anlaşılabilir olmaktadır. Hamann'ın cevabı, aydınlanmacı düşünceye öz veren motivasyonların kabulünün veya reddinin, özneyi nesnel anlamda nereye konumladığını teşhir ettiği için mükemmeldir. Zira bu aydınlanmacı düşünceye öz veren motivasyon kavramlarının bugün nasıl öğrenildiği ve kabul edildiği özneyi ezilenler cephesinde konumlanmakla burjuvazi cephesinde konumlanma arasında bırakmaktadır. Bunun toplumun cahil kalması, geriye düşmesi, gelişmemesi gibi saçmalıklarla ilgisi yoktur. Politik alanın içinde yaşayan tarihsellikler ve onların getirdiği teorik politik sorunlar, bu tarihselliklerin ortaya çıkış dinamiklerini politik alanda güncellemeye devam ederler. Yani aydınlanma düşüncesi konusunda Kant'ın verdiği yanıtla Hamann'ın karşı çıkışı bugün hâlâ yaşamakta ve zayıflar arasında konumlanmakla egemenler içinde kendine rol biçmek arasında gidip gelen politik nesnellik varlığını sürdürmektedir.

Sonuç

Kant'ın metnini ve Hamann'ın ona verdiği cevabı bugün hâlâ güncel bağlamda okuyabileceğimizi göstermek niyetindeydi bu deneme. Bunu belli oranda başardığını varsayabiliriz. Türkiye sol hareketi içinde de artık bu bağlamın ortaya çıkarmış ol-

¹¹ A.g.y., syf. 203.

¹² A.g.y., syf. 204.

Sol Aydınlanmacı mıdır?

duğu bir yarılma ve şuarsuzluk hâli boy göstermektedir. AKP'nin toplumsal yaşamı dinselleştirme baskısına karşı sol hareket doğru tepkiler verememektedir. Başta da belirttiğimiz gibi, hayatın dinselleştirilmesi politik-pratiğine karşı sol hareketin belli bir bölümü burjuva aydınlanmasının motivasyon kavramlarına kurtarıcı bir rol biçerek sarılmışlardır. Bu motivasyon kavramlarına sarılmanın nesnel olarak onları hangi pozisyonda tuttuğunu umursamamaktadırlar. "Savruldukları pozisyon (tıpkı Kant'ın kendine egemenler yanında biçtiği ve erginleşmemiş kalabalığa aklını kullanmayı öğütlediği vasi pozisyonu gibi) gelip geçicidir" diyerek bir kenara bırakalım. Bunun dışında daha vahim bir hata yapmaktadırlar. Burjuva aydınlanmasının motivasyon kavramlarını sol düşüncenin özü olarak belirleme hatasına düşmektedirler. Bu hatanın dayandığı kusurlu epistemolojiyi de mutlaklaştırıp solun böyle bir epistemolojiyle içinde bulunduğu toplumu okumasını ve ona göre politika belirlemesini istemektedirler. Birincisi "sol aydınlanmacıdır", "sol laiktir" gibi özcü yaklaşımlar metodolojik olarak doğru değildirler. Ve bu metot doğruluk bağlamına sıkıştırılıp mutlaklaştırılmaz. Mutlaklaştırıldığı anda politik öznenin olanakları kısıtlanır. Herhangi bir şekilde sola bir öz belirleyip sol düşüncüyü böyle bir özcülüğün eksik okumalarına mahkûm etmek politik bir şuur kaybıdır. Sonra dediğimiz gibi, bu özü burjuva aydınlanmasının politik kavramları aracılığıyla yapmak, bunu yapanları gayri iradi bir şekilde burjuvazinin kültürel alanına taşır. Bunu söylediğimizde bu öznelerin elbette somut olarak gidip burjuvaziyle iş tutuklarını söylemiyoruz (ki bunu söyleyen arkadaşlar da vardır). Ancak bu kavramlarla sola bir öz belirleme girişimi nesnel-kültürel anlamda onları burjuva kültür alanına iter. Solun özünü belirleyen şey aydınlanmacılık, laiklik, bilimsellik değildir. İlla teorik bir özleştirme olanağı aranıyorsa bu zaten ezilenler tarihinin kendisinde mevcuttur ve solun özü ezilenlerin tarihsel hareketiyle uyuşmaktadır. Ve solun aydınlanması, bu tarihsel hareketle uyuşum yetenekleri arttıkça belirginleşir. Ezilenlerin mücadelesini yaratmak, bu mücadelenin olanaklarını geliştirmek, hatta bu olanakları icat etmek, keşfetmek, burjuva aydınlanmacılığına karşı sosyalist aydınlanmanın önünü açacaktır. Ve bu aydınlanmacılığın kalkış noktası, suçlu zayıflara atma ile belirlenen Kant'ın kalkış noktası değil (bu noktayla bazı sosyalist özneler bugün bile uyuşmaktadır) Hamann'ın belirlediği, gibi suçlu o büyük "ötekiler"den, egemenlerden başlatılan noktadır.

Aydınlanmanın motivasyon kavramlarına karşı olmayı anlamsız bulan sosyalistler de vardır. Bu silahları burjuvazinin elinden alıp burjuvaziye doğrultmaktan söz ederler. Teorik olarak yanlış değildir. Ancak burada bir tarihselleşmeden söz ediyoruz. Burjuvazinin eşitlik kavramını onun elinden alıp ona doğrultalı çok oldu. Ancak burjuvazi, aydınlanmacı düşüncenin motivasyon kavramlarını kendi malı olmaktan çıkacak denli tüketmedi. Bugün kapitalist uygarlığın eşitlik ve adalet kavramlarını asla üretemeyeceği nesnel-tarihsel olarak sabitlendi. Bunu burjuvazinin kendisi de dâhil, tüm dünya bilmekte. Ancak laiklik, bilimsellik, özgür düşünce gibi motivasyon kavramları hâlâ burjuvazinin tarihsel araçlarıdır. O araçları onun elinden alıp ona doğrulturken ona benzeşme, onun kültürel alanıyla ve o alanı tahkim eden epistemolojiyle uyuşma riski vardır ve bu risk zaten gerçekleşmektedir. Sosyalistlerin yapması gereken şey, hâlâ burjuva uygarlığının patentinin silinmediği bu kavramlara

göz dikmek değil, ezilenler cephesi mücadelesinin ortaya çıkaracağı olanaklardan bir aydınlanma motivasyonu üretmektir. Ancak Türkiye’de buna dönük bir düşünüm gerçekleştiği görülemiyor. Örneğin neden “sosyalist aydınlanma nedir?”, “Devrimci aydınlanmacılık nedir?” diye bir soru sorulmuyor? Neden böylesi soruların izinden gidilip “ezilenler cephesinin mücadele aydınlanması burjuva uygarlığının aydınlanmasına karşı ne olabilir?” diye düşünölüp tartışılmıyor. Bu soruları sormak, politik sorumluluk duygusuna sahip tüm sosyalist, devrimci öznelerin görevidir. Ve doğru soruları sormaya başladığımızda, Kant’ın yaptığı gibi, şimdiki zamanı, içinde bulunduğumuz güncelliği felsefi-teorik faaliyetimizde gündemleştirdiğimizde ve Hamann’ın yaptığı gibi, zayıfların yanında saf tutmamızı sağlayacak bir etik-epistemolojik kalkış noktası tutturduğumuzda, ezilenler cephesinin mücadelesinin aydınlattığı bir çağa uyanmış olacağız.

Kaynakça

Immanuel Kant, “ ‘Aydınlanma Nedir?’ Sorusuna Yanıt”, çev. Nejat Bozkurt, *Toplumbilim* 11 (Aydınlanma Özel Sayısı), Temmuz 2000.

Manfred Geier, *Kant’ın Dünyası*, çev. Erol Özbek, İletişim yay., 2009.

Michel Foucault, *Özne ve İktidar*, çev. Işık Ergüden-Osman Akınhay, Ayrıntı yay., 2014.

Charlie Hebdo ve Nihilizmin Sınırları

Andrew Ryder¹

Fransa'daki *Charlie Hebdo* dergisi bürolarına yapılan saldırı sonrası derginin niteliğine dair bir tartışma başgösterdi. Bu bağlamda derginin sırtını ne tür bir mizah anlayışına yasladığı, ona destek verip vermemenin ne anlama geleceği, karikatürlerinin ırkçı olup olmadığı tartışıldı. Kimi analizciler, derginin kısmen başka dillere tercümesi imkânsız olan Fransız geleneğinin bir parçası olduğunu, derginin kökleri 1789'a dek uzanan, din adamları karşıtlığına ait ilkeleri benimsediğini, halk arasında yaygın olan dinlere küfür, belden aşağı şakalar, komik olduğu düşünülen benzetmeler ve küçümsenmemesi gereken kimi değerlere yönelik saldırılarla ilgili geleneğe, Fransa'da *gouaille* adı verilen "küstah mizah" diline bağlı olduğunu söylediler. Muhtemelen Voltaire ve Marquis de Sade da bu gelenekten kök alıyordu. 7 Ocak'taki saldırı öncesi bu dergiyi bilmesem de Fransız kültürüne söz konusu gelenekle ilgili bir değerlendirmeye sahip olduğumu söylemeliyim. Bu noktada André Breton'un *Anthology of Black Humor*'ına [Kara Mizah Antolojisi] bakmak gerek. Kitap, bu her şeye saldıran komedi tarzının teorisini formüle etmekte, Sade, Pierre François La-cenaire, Charles Baudelaire, Comte de Lautréamont, André Gide, Raymond Roussel gibi isimlerden alınan kimi seçkilere yer vermektedir.

Breton, ayrıca bu başka dillere kolay kolay tercüme edilemeyen mizah türünün özünde Fransa'ya has olmadığını da söylemektedir. Ona göre, bu mizah türünün kaynağı Jonathan Swift'tir. Swift'in sunduğu örneklerin bir kısmıysa İngiliz-Amerikan menşelidir (Thomas de Quincey, Edgar Allan Poe, O. Henry). Bu gelenek, İkinci Dünya Savaşı sonrası İngiliz-Amerikan dünyada kıyıya köşeye atılmış, saldırgan mizah dilinin diğer tezahürleri ile birlikte *Mad Dergisi*, *Monty Python*, *National Lampoon*'da çıkan çalışmalarla, savaş sonrası dönemde tümüyle değişime uğramıştır. Bugünse, en azından Kuzey Amerika'da, *Charlie Hebdo*'nun kendine has bir biçimde Fransız bir mizah anlayışına sahip olduğunu söylemek güçtür. İnsanların mizahtan aldıkları hazzın sınırlarını zorlayan, saçma ve saygısız mizah anlayışı konusunda dergi ile *South Park* ve *Family Guy* gibi çalışmalarla analogiler kurulmaktadır. Bu noktada "bu mizah Fransa'ya özgüdür, siz anlamazsınız" tezinin daha fazla dillendirilmesi müm-

¹ Andrew Ryder, Seattle, Washington'da bağımsız araştırmacı olarak çalışmaktadır. Kıta felsefesi, modern edebiyat ve Marksizm ile ilgili çok sayıda makale kaleme almış, Filistin ve Macaristan'daki üniversitelerde dersler vermiştir. Bugünlerde, günümüzde sosyalist feminizm ve biyopolitika üzerine bir çalışma kaleme almaktadır. Makale, *İştirak*'de yazarın önerisi ve izni ile yayınlanmıştır.

Charlie Hebdo ve Nihilizmin Sınırları

kün değildir. *Charlie Hebdo*'daki mizah dili anlaşılması güç görünse de, karikatürlerde ve yazılarda asıl can alıcı noktada idrak edilemese de, bu, genelde konunun niteliğine dair bir sonuçtur. Üzerinden bir zaman geçtikten sonra *Saturday Night Live*'de yer alan "*Weekend Update*" bölümü de aynı şekilde anlaşılmaz gelebilir. *Charlie Hebdo*'nun mizahı, sert bir dille ifade edilen, farklı konu ve hususları beklenmedik biçimde yan yana getiren, gülünç olma kaygısı yerine okuru şoke etmeyi amaçlayan bir mizahtır. Bugün dünya genelinde yaygın olan mizah anlayışı, konuyla alakasız sözlere, nihilizme yol açacak etkilere ve meselenin hiçbir biçimde açıklığa kavuşturulmadığı yaklaşımlara dayanmaktadır.

Arada her daim varolduğu söylenen kültürel uçuruma karşın, *gouaille* [küstah mizah] salt Fransa'ya has olsa bile, süreç içerisinde bu mizah anlayışı, dünya kültürü içerisinde yayılma imkânı bulmuştur. Kara mizaha denk düşen geleneklere orta ve doğu Avrupa kültüründe, Latin Amerika'da ve Japonya'da da rastlamak mümkündür. Dolayısıyla "Müslüman kültür" gibi bir genelliğe ulaşmak, hayli güç bir meseledir. Bu anlamda Müslüman kültür ifadesini tırnak içine almak gerekir, zira böylesine özcü bir ifade ile 1,6 milyar insana işaret edilmiş olunur. Günümüz dünyasının içinde bulunduğu durum dâhilinde "medeniyetler çatışması" hikâyesine arka çıkmak en kötü hata olacaktır. Bu hikâyede sekülerizm "Batı"yı birleştirmekte ve bunun karşısında da nispeten daha dindar olanla o Batı arasında bir tür ihtilaf çıkartılmaktadır. Bu noktada akılda tutulması gereken husus şudur: dışarıdan gelen, müteceviz kimselerin bozmaya çalıştığı, kendine has, ayrıksı bir Fransız kimliği hiç olmamıştır. Aksine, en azından on sekizinci yüzyıldan beri, metropolün kültürü her daim çevre ülkelerin emeğine ve kaynaklarına dayanmıştır.

Günümüzde Müslümanlar arasında da bir "kara mizah" vardır ve bu mizah kendince kimi politik sonuçlar üretmektedir. Örneğin Arap dünyasına ait medyada selefi tekfirçi ekiplerin şiddetini ve bağnazlığını alaya alan birçok örneğe rastlanmaktadır. Lübnan'da yayınlanan, skeçlere yer veren *Ktir Salbe Show* isimli bir komedi programı, selefilerin püriten ve gerici hedeflerini alay konusu etmektedir. Benzer programlara Suriye, Irak ve Filistin'de de tanık olunmaktadır. Gazeteci John Hall *Falestiniye* isimli Filistin televizyonunda çıkan bir komik sahneyi şu şekilde tarif etmektedir:

"İki militan, kaç rekât namaz kıldığını bilmedikleri için Müslüman sivilleri öldürüyor. Sonra da Beyrut'u ziyaretlerinde gördükleri güzel kadınlarla ve partilerle ilgili anılarını anlatıyor. Ardından karşılına Ürdünlü bir Hristiyan geliyor, iki militan onu kimin vuracağı üzerinden kavga etmeye başlıyor, her ikisi de bu işin sevabını kendisinin kazanmasını istiyor. Korkuya kapılan adam kalp krizi geçiriyor ve militanlar mahvoluyorlar."

Bu türden bir mizahın tek hedefi selefi militanlar değil. Müslüman birçok karikatürist alaycı bir dille çizdikleri, devlet politikalarını eleştiren karikatürlerinden dolayı ciddi tartışmalara yol açtı. Mana Neyestani (İran), Muhammed Şabani (Filistin), *Masru'l Yevm* gazetesinden Enver (Mısır) bu isimlerden bazıları. Oldukça sert kara mizah örnekleri ortaya koysalar da bu karikatüristler, Avrupa ve ABD'deki kara mizah örneklerinde daha fazla tanık olduğumuz, insan bedenini cinsel açıdan konu edinen yaklaşımdan mahrumlar.

Charlie Hebdo üzerinden dönen tartışmaların ana sorusu şuydu: “Hicvin sınırları nelerdir? Mizahçı ve karikatürist, sınırları nereye kadar zorlayabilir?” buradaki tartışma, “surata yumruk atmakla bel altına saldırmak” arasındaki bir tartışmadır. Genel kanaate göre, iyi mizah ve hiciv surata yumruk atarken (güçlüye saldırırken), kötü mizah ve hiciv bel altına saldırır (yani zaten marjinalleştirilmiş olan insanların canını yakar). Demek ki buradaki tartışma, *Charlie Hebdo*’nun ilkini mi yoksa ikincisini mi yaptığı ile alakalıdır. Gördüğümüz kadarıyla dergi her ikisini de yapmaktadır. Yaptığı şakaların önemli bir bölümünde yumruklar hem aşağı hem de yukarı çalışmaktadır. Bu da kimi yorumcuların derginin din, dil, ırk konusunda hiç ayırım gözetmeyen bir “suçlu” olduğunu, onun herkesle dalga geçtiğini, bu nedenle mükemmel bir dergi olarak görülmesi gerektiğini söylemelerini sağlamaktadır. Oysa surata yumruk atmakla bel altına vurmak arasında net bir ayırım yapmanın güç olduğunu iddia edenlere bir şeyler söylemek gerekmektedir.

En azından Breton’un kara mizah tanımına göre, bu mizah türü, kötü, gerici şakalarla iyi, politik açıdan ilerici mizah arasında kısa sürede ayırım yapmanın hayli güç olduğu bir türdür ve özellikle bu durum yıkıcı bir niteliği haizdir. Mizahın kimleri etkilediğini hemen sınamak uygunsuz ve ahlakçı bir tutum olabilir. Etkilenen isimlerin sizden daha güçlü mü yoksa sizden zayıf mı olduğunu kısa sürede belirlemek güç bir iştir. Mizah çoğunlukla anarşist bir ruhtan beslenir ve öngörülemez etkilere sahiptir. Meseleye farklı bir açıdan yaklaşmamız gereken yer de burasıdır. Dolayısıyla “hicvin sınırları nelerdir?”den çok “nihilizmin sınırları nelerdir?” diye sormak gerekir.

Buradaki asli ikilem, “ne yapayım herkesi rencide ediyorum, saf manada olumsuzluğa meyilli, yıpratıcı bir ruha mı sahibim ben?” deyip dememekle alakalıdır. Olumsuzluğa meyilli ve saldırgan olup olmamaktan bağımsız olarak, burada mesele inkâr edilen olumlu kimi öncüllere dayanmaktadır. Marquis de Sade’in yazılarında da rastladığımız asli mesele işte budur. Sade, devrimci yıkıcılıkla yoğrulmuş bir ruha başvursa da, tüm konumları tahrip etse de sonuçta tuhaf bir biçimde pedagojik ve didaktik bir argüman inşa etmektedir. Yazıları sonuçta edime dair bir çelişkiyi koşullamaktadır. O, tüm otoritelerin, hatta tüm iletişimin bireyselliğin egemen ve tekbençici biçimi lehine redde tabi tutulması gerektiğini söylemekte, bu noktada belirli geleneklere ve rasyonel kanıtlama tarzlarına yaslanmaktadır. Pierre Klossowski, Pier Paolo Pasolini, Michel Foucault ve Geoffrey Bennington gibi Sade’a dair yorumlarda ve eleştirilerde bulunan kimi isimler de söz konusu paradoksu dile getirmişlerdir.

Bu tespitle birlikte, görmek gerekir ki en anarşist, liberter, müstehcen, her şeyi yıkan, her şeyle alay eden nihilizm, esasında temel bir bakış açısına sahiptir. *Charlie Hebdo* nezdinde bu temel politika, yerinde bir ifade ile, ırkçılığa yedirilmiş bir politikadır. Örneğin Muhammed Peygamber ile ilgili çizilip dağıtım sokulmuş kimi karikatürler, radikal ateizm, din adamları düşmanlığı ve bütün dinlere eş ölçüde küfredilmesi gerektiğine dair fikre bağlı bir yönelim olarak yorumlanabilir. Oysa İslamofobik kinayeleri ısıtıp ısıtıp sunan ve sürekli etnik özelliklere vurgu yapan karikatürler başka bir mesajı içermektedir. Bu mesaj da (daha doğrusu edepsizlik de)

Charlie Hebdo ve Nihilizmin Sınırları

“başlarım size de sizin gibilere de, kültürünüz keneften farksız, şuan Fransa’dasınız ve nereden geldiğiniz bizi hiç ilgilendirmiyor”dan başka bir anlama sahip değildir. Bu söz de Peygamber’i resmeden çizime saygı duymayan insanları elbette rencide edecektir. Yapılan çizimlerde insanı şüpheye düşüren bir yan vardır. Burada sadece kutsal olana küfredilmemekte, Müslümanların kültürünün ve kimliğinin koca bir hiç olduğu söylenmektedir. Buna saygı duymanın ve bu tip yaklaşımları dikkate almanın anlamı yoktur ve söz konusu dil ve yaklaşım kamuoyu önünde tekrar tekrar eleştiriye tabi tutulmalıdır.

Öte yandan onca insanın ölümüyle sonuçlanan, derginin dünya gündemine gelmesini sağlayan saldırının faileri de Fransa’daki Müslüman cemaatinin temsilcileri değillerdir. Onlar, Kaide ve IŞİD’in uyguladığı türden selefi-tekfirici ideolojiyi benimsemektedirler. Dünya genelinde Müslümanların ekseriyeti bu ideolojiyi reddetse de söz konusu hareket dünya tarihsel önemi haiz bir güçtür. Bu hareket bir dizi kökten beslenmektedir. Mevcut soruna gerekli cevabı üretmek için bir dizi politik duruma ve tarihsel faktöre işaret etmek gerekecektir. Örneğin listenin başına yazılacak ilk sebeplerden biri de Suudi Arabistan’ın yaydığı Vehhabi ideolojisidir. Bu konuda yürütülecek bir sorgu süreci bizi Suudi devletini destekleyip onun güvenliğini sağlayan ABD emperyalizmine ve küresel kapitalizme götürecektir. Bu gerçekler ışığında, seküler, ilerici, aydınlanmacı Avrupa-Amerika ile atavistik teokratik barbarlık arasında yapılan, insanın içini rahatlatan o ayrımın yanıltıcı olduğu görülmelidir.

Gene de söylemek gerekir ki *Charlie Hebdo*’nun inançları için risk alma konusunda gösterdiği isteklilik ve bu konuda vaatte bulunabilmesi gerçekten de takdire şayan bir durumdur. Öte yandan, tersten birileri çıkıp Müslümanları savunsa, kimi zaman bu tavır zayıf, görecelikçi bir liberalizm etiketiyle yaftalanmakta, bu noktada hemen “politik doğruculuk”tan dem vurulmaktadır. Kırgınlık yaratmaktan korkmak kendi içinde takdir edilecek bir şey değildir. Aksine tehlike karşısında açık yüreklilikle konuşmaya dayalı bir anlayış bu dönemde talep edilen bir haslettir. Bu ilkenin ışığında, şehitlere karşı duyulan saygıdan bağımsız olarak, söz konusu derginin bakış açısını zerre sorgulamadan, papağan gibi yinelemenin de bir manasının bulunmadığını görmek gerekir. Aynı cesaret, farklı inançları savunma noktasında da gereklidir.

Her ifadenin, konuşmanın kimi sonuçları olacaktır. Liberallerin zorbalığa karşı ifade hürriyetini savunmalarının sebebi budur. “Kalem kılıçtan keskindir” türünden klişeler bu tür durumlarda hemen devreye sokulmaktadır, çünkü fikirler, kitlelerin zihinlerinde maddi birer güç hâline gelebilmektedir. Eğer konuşma denilen pratik, her türden etkiden ve sorumluluktan azade bir biçimde, ayrı bir uzamda gerçekleşseydi, onun riske girmeksizin özgürce gerçekleşmesi mümkün olabilirdi. Oysa bu yaklaşım, idealist bir anlayışın ürünüdür. Louis Althusser’in devletin ideolojik aygıtları teorisine göre, dil bizi özel tipte öznel olarak çağırır. Belki de aynı şekilde J. L. Austin’in de konuşmanın edimsel bir pratik olduğunu, betimleyici bir tanımlama faaliyeti olarak görülmesi gerektiğini söylemesinin nedeni buradadır. Benzer bir görüşü çok erken tarihlerde Marquis de Sade da formüle etmiştir.

Fransız Devrimi’ni de içine alan dönemde Sade, “Fransızlar Cumhuriyetçi Olmak İstiyorsanız, Başka Şeyler Yapmalısınız” isimli bir broşür kaleme alır. Bu çalışmasını

da Sade, *Yatak Odasında Felsefe* isimli kitabındaki kurgu karakteri konuşturur. Söz konusu makalede, radikalleştiği takdirde bir şeyler söyleme özgürlüğünün bir bütün olarak toplumsal düzeni tehdit ettiğini, onun liberal temellerini çökerttiğini söyler. Sade, ilk önce militan ateizm ve tüm dinleri içine alan küfür meselesi üzerinde durur. Ardından gıybetin (iftiranın) suç olmaktan çıkartılması gerektiğinden bahseder. Buradan da hırsızlığı, tecavüzü ve cinayeti suç sayan tüm kanunların kaldırılmasını savunur. Peki onun şahsında konuşma denilen mesele nasıl eyleme dönüşmüştür? Sade, bir dizi gerekçeye sığınsa da bunların öncelikli olanı, her şeyi söylemeye izin verildiğinde, başkalarına ait değerler konusunda rasyonel zemin bulma çabasına kimsenin mani olamayacağı tespittir. Onun dile getirdiği gerekçelere itiraz etmek mümkünse de argümanları orta yerde durmakta ve muhtemelen o argümanlar, kendileri üzerinden eyleme geçip suç işleyecek en azından birkaç insanı ikna edecektir. İnsanların neden propaganda yürüttüklerine ilişkin tüm gerekçe, başkalarını bu propaganda ile etkilemek ve harekete geçirmektir, propagandanın kimi rizikoları içinde barındırmasının sebebi de budur.

Ne var ki Sade'in broşürü kurgusal bir çalışma içerisinde takdim edilmiştir ve onun orada söylenenleri olduğu gibi kabul edip etmediği açık değildir. *Charlie Hebdo*'ya dair yorumlarda da karşımıza benzer bir sorun çıkmaktadır. Dergide yer verilen ve ırkçıymış gibi görünen birçok karikatür "ırkçılığı alaya alıyor" diye savunulmaktadır. Dergideki bu karikatürlerin abartı üzerine kurulu bir mizaha yaslandığından, ciddi bir okumaya tabi tutulduğunda kastının farklı olduğunun görüleceğinden bahsedilmektedir. Gelgelim dildeki bu müphemlik, kişinin söyleminin yol açacağı etkileri sınırlamasını imkânsız hâle getirir. Örtük olarak ırkçılığı alaya aldığını iddia eden bir mizah dilinin bu denli tehlikeli olmasının sebebi budur. İrkçi bir dili alaycı bir yoldan ve etkili bir biçimde kullanmak her ne kadar mümkün olsa da, söylenenle kastedilen arasındaki tuhaf gerilim her daim tıkanma tehlikesi ile karşı karşıyadır. İrkçi ifadeler, bir fikrin serbestçe sunulması değil, bilhassa medya aygıtlarınca bir ideolojik eylem formunda dağıtılması ile belirli bir niteliğe kavuşur.

Kısa ve veciz bir ifadeyle dile getirmek gerekirse, *Charlie Hebdo*'daki sorun kurumsal bir sorundur. Görüldüğü kadarıyla dergi, kurum olarak tüm dinleri ve dindarlık biçimlerini çöpe atan, yıkıcı bir yönetime başvurmakta, bunu da bireyleri bu dinlerin hâkimiyetinden kurtarmak adına yapmaktadır. Ne var ki dergide yer alan kimi çizimler pek de yıkıcı değildir, zira Fransız devletinin savunduğu ve ideolojik düzlemde teşkil edilmiş, ırkçı bir karşıtlık stratejisi dâhilinde, göçmenlere karşı seferber edildiği biçimiyle, laikliğe arka çıkmaktadır. Fransız devleti, Müslüman kimliğe ait ifadeleri ezmekte ve bu sekülerizm somut bir hedef doğrultusunda hareket etmektedir. Yirmi birinci yüzyıl bağlamında, Fransa'daki durum dâhilinde Müslümanlar ırkî birer unsura indirgenmekte, böylelikle İslam karşıtı propaganda, Müslümanların aşağılanması dönük faaliyetlerden ayrıştırılamayacak bir faaliyet olarak gündeme gelmektedir. Bu, Yahudilik eleştirisi ile ırkçı antisemitizm arasındaki ilişkiye paralel bir gelişmedir. Bir din olarak tüm İslam eleştirilerinin ırkçı veya İslamofobik olduğunu söylemek mümkün değildir. Ama gene de görmek gerekir ki *Charlie Hebdo*'nun çizdiği belirli karikatürlerde başvurulan, İslam inancını alaya alan özel ifade tarzı,

Charlie Hebdo ve Nihilizmin Sınırları

açık biçimde haddini aşmaktadır. Ama bu, derginin tek içeriğinin bu olduğu, çok kıymetli şeyler üretmediği anlamına tabii ki gelmez.

Ayrıca *Charlie Hebdo* yayın yönetmeni Charb'ın kimi ifadelerinde tüm putları kıran yaklaşımdan bir tür milliyetçiliğe doğru kaydığına dair emarelere rastlamak da mümkündür. O üç yıl önce şunu söylemektedir: "Eğer dine 'sen dokunulmazsın' dersek, ayvayı yeriz." Ona göre, hiçbir din alay edilmekten muaf tutulamaz, çünkü dinle alay edilmesine izin vermemek, insanî özgürlüğün dinî batıl inanca sürekli boyun eğmesine izin vermek demektir. Şu söz de ona aittir: "Benden intikam alınmasından korkmuyorum. Ne bir çocuğum, ne bir karım, ne bir arabam, ne de banka kredisiyle alınmış bir evim var. Biraz kibirli bir ifadeymiş gibi gelebilir ama dizlerimin üzerinde yaşamaktansa, ayakta ölmeyi tercih ederim." Charb bu ifadesiyle de Sade'ın o ünlü vecizesine tümüyle uygun hareket ettiğini göstermektedir: "Eğer ateizm şehitlere sahip olmak istiyorsa öyle olsun, işte benim kanım buna hazırdır." Bu, gerçekten de takdir edilecek, onur duyulacak bir bağlılık, vaat ve fedakârlıktır.

Öte yandan aynı yıl içinde Charb şunu da söylemiştir: "Müslümanları benim çizimlerime gülmedikleri için suçlayamam. Ben Fransız hukukuna tabi biri olarak hayatımı idame ettiriyorum. Kur'anî hukukun hükmü altında yaşamıyorum." Özgürlüğe bağlılığın esasında Fransız milliyetçiliğini gizlediği yer de işte tam olarak burasıdır. Farkında mı değil mi bilmiyorum ama özünde söylediği şey, geleneksel Fransız sekülerizminin, ulusa has devrimci geleneğin ürünlerinin göçmenlerin değerlerinden daha önemli olduğudur. Bu noktada açık ki sekülerizm bir tür sosyal şovenizm formu kazanmaktadır. Bu bağlamda o, asla insanlığın kurtuluşuna ilerici bir katkı olarak görülemez. Tüm çıplaklığı ile ortaya konulan saygısız yaklaşımlar, artık Fransız toplumunun büyük bir kısmını teşkil eden ve seküler değerlerine methiyeler düzülen, görünüşte ilerici ve özgürlükçü uluslarca sömürgeleştirilmiş ve sömürülmüş göçmenlerin kültürel özellikleri karşısında Avrupa mirasının üstün olduğuna dair savunuyla ile bağlantılıdır. Charb'ın niyeti ne olursa olsun, dile getirdiği görüş, geleneksel Fransız kültürünün göçmenlerin üzerine çıkartılmasından başka bir şeye işaret etmemektedir. Ne var ki muhtemelen o, ırkçılıkla kurduğu bu suç ortaklığını asla kabul etmeyecektir. Bugün aynı reddetme üzerine kurulu yaklaşım, kendisinden nefret eden bir dergiye saygı gösterisinde bulunan Fransız sağında da karşımıza çıkmaktadır.

Fransa'da İslamofobinin Kökleri

Nick Riemer

Cannes'da ve yaklaşık otuz kentte uygulamaya sokulan "burkini yasağı"¹ Fransız mahkemelerince iptal edildi. Yasak, ülkedeki Müslümanların maruz kaldıkları en son ve en saçma İslamofobik saldırı idi.

Fransız devleti, Müslümanları onlarca yıldır dışlayıp sömürüyor. Bu saldırılar, çeşitli düzeylerde sürüyor, ama geçen yıl Ocak ve Kasım aylarında, Paris'te, 2016'da Nice ve Rouen'de cihadî unsurların yaptıkları eylemler saldırıların zirveye ulaşmasına neden oldu.

Söz konusu dönemin başlamasından beri 3.500 baskın düzenlendi, bunların sadece altısı soruşturmalara sonuçlandı. Aralık ayında devlet yetkilileri, aleyhte herhangi bir delil olmadan, sadece "önleyici" bir müdahale olarak, Müslümanları hedef aldıklarını kabul ettiler.²

Çocuklar, anne-babalarının ellerinin ağır silâhla donatılmış polislerce kelepçelenmesine veya yataklarından sürüklenerek götürülmelerine tanık oldular. Geçen yıl düzenlenen Bataclan Saldırısı'ndan sonra yürürlüğe giren olağanüstü hâlin ilk üç ayında 274 kişi ev hapsine mahkûm edildi, bunların büyük çoğunluğu Müslüman. Irka dayalı fişleme faaliyetleri iyice zıvanadan çıkmış durumda.

Bu süreçte polis camileri bastı. Camideki dindar kitle aşağılanıp küçük düşürüldü. Bu baskınlarda polis köpekleri kullanıldı. Yirmi civarında cami kapatıldı, ileride daha fazlası kapatılacak.

Müslümanlarla bağlantılı politik örgütler kapatılmakla tehdit edildiler; Filistin yanlısı olanlar da dâhil, gösteriler yasaklandı³; BDS hareketi yasadışı ilân edildi.⁴

İltica başvurusunda bulunmuş olan Müslümanlar daha berbat koşullarla yüzleşiyorlar. Hükümet, Calais ve başka yerlerdeki mülteci kamplarını yıkarken, İslam karşıtı cümlelerle kimi sözlü saldırılar gerçekleştiriyor.

¹ Sheena McKenzie, "French mayors maintain burkini bans despite court ruling", *CNN*.

² "Avec l'état d'urgence, les perquisitions en Eure-et-Loir se font «dans une optique préventive»", *lecho-republicain.fr*.

³ Grey Anderson, "The French Emergency", *jacobinmag*.

⁴ Karina Piser, "France's Problem with BDS", *america.aljazeera.com*.

Fransa'da İslamofobinin Kökleri

Bunlar olurken, Fransa, Avrupa Birliği'nin Türkiye ile imzaladığı mülteci anlaşmasına dair övgü dolu sözler sarfetti. Anlaşma sonucu Yunan adalarına teknelerle gelen Suriyeli mülteciler Türkiye'ye gönderildiler.

Bu politikaları uygularken Fransız siyasetçiler, Müslüman ülkelerdeki askerî faaliyetlerle devlet destekli olarak uzun süredir teşvik edilen İslamofobi'nin aşırıcılığı beslediği gerçeğine gözlerini kapadılar. Politik sınıflar, insanları IŞİD gibi örgütlere katılmaya iten yabancılaşmanın, uyguladıkları ekonomik ve toplumsal politikalarla beslendiğini görmezden geldiler.

Bu tedbirlere bir yandan da Fransız kültürü ve siyasetinin tüm alanlarında yürürlüğe sokulan, yoğun biçimde yürütülen İslamofobik propaganda eşlik ediyor. Abdellali Hajjat ve Mervan Muhammed'e⁵ göre, "son yıllarda 'Müslüman sorunu'nun inşası, politik yelpaze boyunca Fransız, hatta Avrupalı elitlerin birleşmesi için ana vektörlerden birini teşkil ediyor."

Yazarların ifadesiyle, İslamofobi, "Fransız sağının örgütsel ve ideolojik geleceğinin şekilleneceği zemin" hâline geliyor.

Oysa Fransa'daki Müslüman nüfusun haklarını savunma meselesi gündeme geldiğinde Sol, tüm o radikal olanları da dâhil, eyleme geçme konusunda nedense imtina ediyor. Dinî özgürlükleri savunma konusunda gösterdiği isteksizlik, Sol'un Müslüman mültecilerle dayanışma kurma imkânını da ortadan kaldırıyor.

Sonuçta İslamofobi, Avrupalı radikallere göre, en acil politik projelerden birinin orta yerinde etlenip butlanıyor.

Bir Şiddet Tarihi

Bugün Fransa'da beş milyon civarında Müslüman yaşıyor. Bu, kabaca nüfusun yüzde 7,5'ni teşkil ediyor, söz konusu oran, Avrupa'daki tüm ülkeler içerisinde en yüksek oran. Bunların sadece üçte biri dinini pratikte yaşadığını söylüyor, bu oranın son yirmi-otuz yıl içinde arttığını görmek gerekiyor.

Tarihsel planda Müslümanlar, Fransa'ya bu ülkenin Kuzey Afrika'yı sömürgeleştirmesinden sonra geldiler. Bugün Fransız devleti ile Fransa'daki genelde alt sınıf olarak tarif edilen Müslüman nüfus arasındaki ilişki, imparatorluk tarihinin ve ekonomik sömürünün mirası tarafından koşullanmış durumda.

Eskiden diğer sömürgelerden farklı olarak Cezayir Fransa'nın bir parçası kabul ediliyordu, yani Cezayirli Müslümanlar Fransa'da serbestçe yaşayabiliyorlardı. Ama gene de orada da sistematik bir zulme maruz kalıyorlardı.

Fransa'daki politik yapıya damgasını vuran asli unsur, tebaa olarak görülen Müslüman halkla yaşanan karşıtlıktır. Beşinci Cumhuriyet'i kuran mevcut anayasa, Müslümanların sömürgecilığe karşı direnişinin kışkırttığı devlet krizinin çözüme kavuşturmak için tasarlanmıştı.

⁵ Abdellali Hajjat, Marwan Mohammed, *Islamophobie. Comment les élites françaises fabriquent le "problème musulman"*, Paris, La Découverte, coll. «Cahiers libres», 2013.

1958’de General De Gaulle anayasal reform talep etti. Bu talebi ise, Cezayir bağımsızlık savaşının yol açtığı ayaklanmaların zayıflattığı cumhurbaşkanlığına ait otoriteyi pekiştirmek için dillendirmişti.

Cezayir bağımsızlık hareketi boyunca Cezayir Ulusal Kurtuluş Cephesi (FLN)⁶ militanları Fransa’ya önemli zararlar vermişlerdi. 1958’de Marsilya yakınlarında bu militanlar, bir yakıt deposunu havaya uçurmuşlardı. Depodaki yangın günlerce söndürülemedi.

Buna cevap olarak Fransız devleti baskıcı taktiklerini yoğunlaştırdı. 1961’de, Cezayir’in bağımsızlığını elde etmesinden bir yıl önce, sokağa çıkma yasağıyla ilgili protestoların ardından, Paris polisi yüzden fazla Cezayir’i katletti.⁷

Bu yoğunluktaki bir çatışmanın kolayca unutulması pek mümkün değil. Bağımsızlık sonrası Fransa’daki Cezayirli Fransızcı uyruğunda kalmayı reddettiler ve Fransız vatandaşı olmanın kendilerine zulmeden bir ulusu tanımak anlamına geleceğine söylediler.

Bugün bile Sağ’da sömürgecilğe dönük destek varlığını hâlâ koruyor. Güneydoğu Fransa’da günümüzde birçok kara ayaklı [*pieds-noirs*], eski Fransız sömürgeci ve Fransızlara bağlı sömürge güçlerinin eski askerleri yaşıyor.

Bu bölgenin ırkçı suçların yaşandığı bir yer ve aşırı sağın kalelerinden biri olması hiç de şaşırtıcı değil. Ülke genelinde yapılan çalışmaların da gösterdiği üzere⁸, 2015’teki bölgesel seçimlerde polis ve silâhlı kuvvetlerin yarısından fazlası, yıldızı giderek parlayan aşırı sağcı parti Ulusal Cephe’ye (FN) oy verdi.⁹

Radikal İslam

Fransa’daki Müslümanların politik tarihi, onların ekonomik konumu ve işçi hareketiyle ilişkisine dair bir değerlendirmede bulunmadan, sömürgecilik sonrası dönemin genel bağlamı dışında tutularak kavranamaz.

1904 yılında Fransız endüstrisinde ve madencilik sektöründe çalışan Müslüman sayısı yaklaşık beş bindi. Bugün hâkim olan iklimin aksine, Fransız hükümeti ve işverenler, kilise ve devleti ayıran kanunun yeni çıkmasına karşın, yirminci yüzyılın ilk yirmi-otuz yıllık kesiti dâhilinde dinî gelenekleri çoğunlukla teşvik etmişti.

Müesses nizam, dini Kuzey Afrikalı göçmen işçiler arasında sendikaların nüfuz elde etme ihtimaline karşı faydalı bir denge unsuru olarak görüyordu.

O dönemde şirketler çalışanlarına mescitler yaptı, oysa bugün özel sektör, ev dışındaki her alanda İslam’a ait tezahürlerin kökünü kazımak için devletle işbirliği yapıyor.

⁶ Ian Birchall, “Mitterrand’s War”, *jacobinmag*.

⁷ Kim Willsher, “France remembers Algerian massacre 50 years on”, *theguardian*.

⁸ “Plus de 50% des policiers et militaires ont voté FN en 2015”, *liberation.fr*.

⁹ Hugh McDonnell, “How the National Front Changed France”, *jacobinmag*.

Fransa'da İslamofobinin Kökleri

Gecekondualarda yaşanan Müslüman işgücünün Fransız başkentinde namaz kılmasına göstermelik bir jest olarak izin verilmiş, bu kesimin yaşam standartları ancak militan mücadele sayesinde geliştirilebilmişti.

Otuzlarda birçok Müslüman Halk Cephesi hükümetini destekledi. Bugünse Müslümanlar (sosyal yardımlar, gelirin yeniden dağıtımı, ırkçılık ve yabancı düşmanlığı gibi) birçok toplumsal meselede hâlâ ilerici görüşlere sahiptirler ve genelde ortanın soluna oy vermektedirler.

1982'de İslam, Fransız siyaset hayatında, otomobil endüstrisinde çok sayıda işçinin işten çıkartılması sonucu yaşanan grevler dâhilinde ön plana çıktı. Az çok sendikaların desteği ile Aulnay ve Poissy'deki Citroën ve Talbot fabrikaları işgal edildiğinde göçmen işçiler, sektör genelinde büyük bir çatışma süreci içerisine girdiler.

Fabrika sahipleri, göçmen işçilerin sendikalarca yönlendirildiğine inanıyor, polisin müdahale edip işçileri fabrikalardan çıkartması için baskı uyguluyordu.

Bu olay üzerine sınıf temelli tanımlayıcı sözcükler yerine, nüfusun belirli bir kesimi için kullanılan bir etiket olarak "Müslüman" sözcüğü, genel söyleme ilk kez damgasını vurdu. Bu etiketin kimi zaman Fransa'ya neoliberal politik fikirlerin gelişiyişe eşzamanlı olarak ortaya çıktığı düşünülüyor.

Genel kanaate göre, Fransa'daki göçmen karşıtı duygular, ülkede ırkçı fikirlerin yayılması ile alakalı. Bu yaklaşım, seksenlerden beri Ulusal Cephe'nin elde ettiği seçim başarılarını da söz konusu duygulara bağlıyor. Oysa Hajjat ve Muhammed'e göre bu anlatı olan biteni yanlış kavıyor.

Yazarların ifadesiyle, İslamofobik politik dürtüleri alevlendiren, bağımsız seyreten kimi toplumsal eğilimler değil, devletin ta kendisidir. Bu noktada Hajjat ve Muhammed, Fransız hükümetinin Cezayir'in bağımsızlığı sonrasında yaşanan göçle ilgili olarak girdiği yönelimin üzerinde duruyor.

1966'da Nüfus ve Göç Müdürlüğü isminde yeni bir kurum oluşturuluyor. Bu kurum üzerinden Cezayirliilerin ülkeye göçlerinin sınırlandırılmasına ve bürokratik düzenlemede göçmenlerin takibine yönelik politikalar uygulamaya sokuluyor.

1974'te cumhurbaşkanı seçilen Valéry Giscard d'Estaing döneminde Avrupa dışından yaşanan göç üç yıl askıya alınıyor. 1978-1980 arası dönemde, işsizliğin arttığı koşullarda Giscard, yüz binlerce Cezayirliyi ve Fransız yurttaşı olan çocuklarını ülkelerine zorla göndermek için kanun çıkartmaya çalışıyor. Parlamento bu tasarının kanunlaşmasını engelliyor.

Hajjat ve Muhammed'in kanaatine göre, "hükümetin göçle ilgili husumeti, 1973'teki petrol krizine gösterdiği tepkiyle alakalı değildir. Bu husumet, her şeyden önce, göçün kontrol altına alınması gereken bir sorun olduğuna ikna edilen idarecilerin sergiledikleri inisiyatifin bir sonucu. [...] Askıya alınan göç süreci, esasta işsizlik veya ekonomik durum değil, üçüncü dünya ülkelerindeki demografik dengesizlikler

(o dönemde Fransız toplumunun ‘anarşik göç süreci’nin tehdidi altında olduğu iddia edilmektedir) ve çok sayıda yabancı işçinin yeni bir 68 Mayıs’ını destekleme riski üzerinden meşrulaştırılır.”

Yazarların ulaştığı sonuca göre, Fransa’da İslamofobi’deki yükseliş, Fransız halkı içinde yerleşik, organik bir ırkçılıktan kaynaklanmamıştır. Esasında o, elitlerin işçi sınıfı direnişini yönetme ihtiyaçlarından doğmuştur.

İslamofobi’nin Hukukî Kökleri

Müslümanlara yönelik baskılar, ideolojik düzlemde üç anahtar kelimeyle bağlantılı olarak gerçekleşmektedir: sekülerizm, (*laïcité*), cumhuriyetçilik ve feminizm.

1905’te o ünlü, devletle kiliseyi ayıran kanun dâhilinde sistemleştirilen politik sekülerizm¹⁰ Fransa’daki hayat dâhilinde, 1789 sonrasında Katolikliğin gerici iktidarına karşı verilen mücadeleye kadar uzanan derin köklere sahiptir. İlk başta Katolik rahiplere yönelik husumete atıfta bulunan din adamları karşıtlığı, bugün hâlâ Fransız kültüründe varlığını korumaktadır ve Müslüman aleyhtarı sözler edilmesinde önemli bir gerekçe olarak iş görmektedir.

*Charlie Hebdo*¹¹, her zaman yaptığı gibi, gene Müslümanları hedef alan ırkçı karikatürleri yayınlayınca, yapılan bu iş, Fransa’ya has sekülerizm ve din adamları düşmanlığının bir dışavurumu olarak izah edilmiş ve göklere çıkartılmıştır. İslam’ı alaya alma hakkı, fiilen cumhuriyete ait bir sembol hâline getirilmiştir.

Sekülerizm, doğrudan cumhuriyetçilik içinden neşet etmiştir. Cumhuriyetçilik ise eşitlik ve özgürlük talep eden 1789 devriminin bir ideolojisidir. Diğer burjuva demokrasilerinden farklı olarak Fransız cumhuriyetçiliği, güçlü merkezî devletle ilişkilendirilmekte ve ilk devrimcilerin ideallerine bağlanmaktadır. Oysa İslam, politik bir mesele olarak o devrimcilerin gündemine pek gelmemektedir.

Mevcut Fransız anayasasının da ifade ettiği üzere, “Fransa, bölünmesi mümkün olmayan, seküler, demokratik ve toplumsal bir cumhuriyettir. Bu cumhuriyet, köken, ırk veya din ayrımı gözetmeksizin, tüm yurttaşların hukuk önünde eşit olmasını güvence altına alır. Tüm inançlara saygı gösterir.”

Bugün Fransız siyasetçiler, cumhuriyetçilikten, bireysel farklılıklar karşısında devletin tarafsız olduğunu iddia etmek ve cumhuriyetin kurucu ideallerinin evrensel olduğunu göstermek için bahsederler. Bu tarafsızlık, onlara göre, tüm yurttaşların eşit muamele görmesini sağlamaktadır.

Oysa pratikte, cumhuriyetçilikten dem vurulması, eşitsizliklerin gizlenip derinleştirilmesi suretiyle, toplum içindeki itirazın ortadan kaldırılması amacını güder. Cumhuriyetçilik, üyelerine uygulamak istedikleri politikalar konusunda ısmarlama kılıflar sunmak suretiyle, Fransız yönetici sınıfının hâkimiyetini rasyonalize eder.

¹⁰ Ian Birchall, “The Wrong Kind of Secularism”, jacobinmag. Türkçesi: “Yanlış Sekülerlik”, *istiraki.blogspot*.

¹¹ Richard Seymour, “On Charlie Hebdo”, jacobinmag. Türkçesi: “Charlie Hebdo”, *istiraki.blogspot*.

Fransa’da İslamofobinin Kökleri

Bugün Fransa başbakanı olan Manuel Valls¹², geçmişte bu türden bir ideolojik manipülasyonun üstatlarından biridir.¹³ 2013’te içişleri bakanlığı yapan Valls, “cumhuriyetçiliği” Roma kamplarının yıkılıp binlerce insanın dışarı atılması için bir gerekçe olarak diline dolamıştır. Kasım saldırılarına yönelik olarak şahin bir siyasetçi olarak gösterdiği tepki de “cumhuriyetçi” ifadelerle meşrulaştırılmıştır.

Hukuk Karşısında Eşitsizlik

Sekülerizmin ve cumhuriyetçiliğin somutta ne anlama geldiği, doğasında yurttaşların dinî inançlarına tabidir. Geçmişte sekülerizm, rahiplerin seçim yoluyla meclise girmelerine ve meclis oturumlarına dinî kıyafetleriyle katılmalarına imkân sağlamıştır. Esasında 1905 tarihli kanun yürürlüğe girdiğinde meclis, rahiplerin dinî kıyafetlerini kamuda giymelerini yasaklayan kanun değişikliğini reddetmiştir.

Gelgelelim son yirmi-otuz yıllık dönemde sekülerizm baskıcı bir içerikle yeniden yorumlanmıştır. Artık sekülerizm, devletin yurttaşları dışarıda kültürel veya dinî mensubiyeti ifade eden işaretlerden arındırmasını ifade etmektedir. Sonuçta Müslümanlar kamusal alanda görünür olmak istiyorlarsa, kimliklerinin merkezî unsurundan feragat etmek zorundadırlar.

“Okulların seküler niteliği” ile ilgili olarak 2004’te çıkan kanun, İslam’ın dışlanması sürecinin en ünlü örneklerinden biridir. Kanun, öğrencilerin “dikkat çeken” dinî işaretler takmasını yasaklasa da bu kanun, hiçbir vakit eşit bir biçimde tatbik edilmemiştir.

Esasında 1994’te söz konusu kanunun ilk versiyonu önerildiğinde başbakan Edouard Balladur, Fransa’daki Yahudi cemaatini temsil eden kuruma bu tedbirin sinagog takkesi (*kippa*) takan Yahudi öğrencileri hedeflemeyeceği güvencesi vermiştir.

Okullarda başörtüsü takan genç Müslüman kadınlar bu dönemde en yoğun baskıyı görmüşlerdir. Cezayir’de Fransızların örgütledikleri, Müslüman kadınların kamusal alanda açılmalarını öngören politikayı doğrudan yankılayan bu kanun üzerinden, 2014 yılında başörtüsü taktığı için okullardan 130 kız öğrencinin atıldığına şahit olunmuştur. Hatta bu dönemde uzun etekler bile dinî sembol olarak yorumlanmış¹⁴, bu tür etek giyen kız öğrenciler okullardan atılmıştır.

Kanundaki ikiyüzlülük ve Müslümanlara uygulanan baskı noktasında bir enstrüman olarak sahip olduğu konum gün gibi ortadadır: 1905’te hâlen Almanya’nın parçası olan Alsace ve Moselle’in doğu bölgelerinde kilise ve devletin ayrılması politikası hiçbir şekilde yürürlüğe sokulmamıştır.

Orada hahamlar, rahipler ve papazlar devletten maaş almakta, ama Müslüman bir öğrenci başına taktığı şey yüzünden devlet okulundan uzaklaştırılabilmektedir.

¹² Cynthia Kroet, “Manuel Valls: Burkini ‘not compatible’ with French values”, *politico.eu*.

¹³ Vincent Geisser, “Les cinq laïcités de Manuel Valls ou comment transformer un concept juridique en ressource de pouvoir personnel?”, *contre-attaques.org*.

¹⁴ Magalie Ghu, “La jupe d’une collégienne jugée ostentatoire: ce que dit la loi sur les signes religieux”, *lavoixdunord.fr*.

Hükümet sadece Alsace-Moselle’i istisnai kabul etmekle kalmamakta, ayrıca bu yaklaşımına methiyeler düzmektedir. Valls’ın birçok kez dile getirdiği biçimiyle, “cumhuriyetin cumhurbaşkanı, başbakanı ve hükümet, Alsace-Moselle’deki mevcut düzenlemelerin özgüllüğüne halel getirmeyecektir.”

Devletin bir biçimde tasdiklediği, sekülerizmin yok sayılması politikası, çoğunlukla daha da ilginç sonuçlar üretmektedir. 2013’te Marsilya’nın Ulusal Cephe’den seçilen belediye başkanı, belediye binasına İsa’nın doğumunu simgeleyen bir tablo astı ve hiç ceza almadı. Galiba kilise ile devletin ayrılmasını öngören kanun sadece Müslüman kadınlar için çıkmıştı.

1905’te çıkan ilk kanunun amacı, Katolikliğin devlet üzerindeki nüfuzunu kırmaktı. Okullarda doğrudan uygulanmasının sebebi ise öğretmenlerin devletin ajanları olarak dinî kimliklerini açıktan gözler önüne sermelerine mani olmaktı. Okul öğrencilerinin devleti nasıl teşkil edebildikleri ve başörtüsü takarak sekülerizmi nasıl tehdit ettikleri hâlâ izah edilmesi gereken bir konu.

Bu öğrencilerin devleti tehdit ettiğine dair algı esasen çok yeni: 1989’da kız öğrencilerin başörtüsü takmasını yasaklamaya dönük bir girişim mahkemelerin itirazına maruz kaldı. 2004 tarihli kanunla yapılan değişiklik ise genelde ABD’deki 11 Eylül saldırılarına ve süregiden “teröre karşı savaş” siyasetine doğrudan bir cevap olduğu üzerinden izah ediliyor.

Birçok eleştirmenin de ifade ettiği üzere, 2004 tarihli kanun, paradoksal biçimde kamuoyunun belirli üyelerini, genç Müslüman kızları kamusal eğitimden dışlamak tadır. Sonrasında bu yasak devletin eğitim aygıtını bir baskı aracı olarak kullanmasını olağanlaştırmıştır.

Örneğin hükümet, *Charlie Hebdo* saldırıları sonrası okul öğretmenlerine İslam’a destek çıktığını gösteren işaretler takan öğrencileri rapor etmeleri talimatı vermiş¹⁵, söz konusu talimat, başörtüsü kanununun kapsamını daha da genişletmiştir.

Eğer ulusal eğitimin [*Éducation Nationale*] amacı, tüm gençlere eşit muamele göstermekse, kanun herhangi bir anlam ifade etmemektedir. Aksine kanun, okul sisteminin gerçek amacının öğrencileri belirli kalıplara sokarak, onları Fransız toplumuna ve kültürüne uyumlu hâle getirmek olduğunu ortaya koymaktadır.

Başka bir ifadeyle, devlet görevlileri cumhuriyetçiliği tüm Fransız yurttaşlarına herkesin içine tıktırılacağı, yekpare bir kalıp olarak dayatmıştır. Bu hamlenin amacı, ister istemez çeşitlilik arz eden toplumun geri kalan kısmına müesses nizamın ideolojik gücünü kabul ettirmektir.

O noktada okul, Müslüman kadınların devlet eliyle kontrolü için önemli bir araç hâline gelmiştir. Oysa böylelikle Fransa’daki kamusal eğitimin genel manada otoriter ve merkezileştirici niteliği ile uzun süredir bağlantılı sembolik baskı süreci varlığını sürdürme imkânı bulmuştur.

¹⁵ Mark Brown, “Socialism, Satire and Charlie Hebdo”, *International Socialism*, isj.org.uk.

Fransa'da İslamofobinin Kökleri

Fransız okulları veya üniversitelerinde okumuş herkes, bu kurumların öğrencilerin katı normlara göre "formatlanması" noktasında kullanıldığı gerçeğine bizatihi şahittir. Bu sayede söz konusu kurumlar, cumhuriyetin ideolojisine ait ana payan-daya omuz vermektedir: yani Joan Wallach Scott'un¹⁶ ifadesiyle, eşitlik *aynı olmakla* ilgilidir.

Öğrencileri bireysel potansiyellerini kamu yararı adına açığa çıkartma konusunda teşvik etmek yerine Fransız eğitim sistemi o öğrencileri kabul edilebilir birer yurttaş olarak biçimlendirmeye çalışır; oysa bu süreç, öğrencileri kendilerini besleyen, doğalarına özgü toplumsal ve zihinsel kapasitelerine yabancılaştırmaktadır.

Bu ideolojinin küstah özgüveni, 1989'da eğitim bakanına yazılan açık mektupta da karşımıza çıkar. Mektubu kaleme alan feminist aydın Elizabeth Badinter, başörtüsü takan kız öğrencilerin okullardan uzaklaştırılmasını talep etmektedir:

"Sayın bakan, siz kişilerin okulda başörtüsü taktıkları için uzaklaştırılmasının kabul edilmez olduğunu söylüyorsunuz. Bu merhametli yaklaşımınızın bizi etkilediğini söylemem gerek, ama biz de size cevap olarak diyoruz ki bu tür yasaklamalar kabul edilir türden yasaklamalardır. Eğer okuldan uzaklaştırma işlemi okul kurallarına uyan bir öğrenciye tatbik edilmişse, işte bu, ayrımcı bir girişimdir. Kuralları ihlal eden bir öğrenciyi etkiliyorsa bu, disiplinle ilgili bir niteliğe sahiptir. Disiplin ve ayrımcılık ile ilgili hâlihazırda yaşanan kafa karışıklığı disiplinin altını oymaktadır. Eğer disiplin artık tatbik edilemiyorsa, o vakit disiplin kurallarının öğretilmesi nasıl mümkün olacaktır? Eğer kanun sadece o disipline uymak isteyenlere tatbik edilirse, bir öğretmen mesleğini nasıl tatbik edebilecektir?"

Badinter'e ve açık mektubuna imza verenlere göre, devletin otoriteryanizmi ve kontrolü, kamu eğitiminin misyonunun önemli bir bileşeni ve parçasıdır ya da taassubun faal bir kılıfından ibarettir: Bu Ocak ayında aynı Badinter, insanların İslamofobik olarak etiketlenmekten korkmamaları gerektiğini söylemiştir.

Sol İslamofobi

Bu süreçte daha az haberdar olunan bir husus da İşçi Mücadelesi (LO) ve *Devrimci Komünist Birlik* (LCR) gibi, ülkenin ana devrimci örgütlerinin önde gelen isimlerinin iki başörtülü gencin eğitim gördükleri okullarından atılmasına neden olan 2004 tarihli kanunu koşullayan olaylar dizisinde önemli bir rol oynadığı gerçeğidir.

Bu tip olaylar, Fransa'da İŞİD öncesinde İslam'la kurulan ilişkideki politik momentini tarif etme noktasında, çığ gibi çoğalmıştır.

Sorgulanan Alma ve Lila Lévy isimli gençler¹⁷, sıkça dillendirilen, günümüz Fransa'sında Müslümanların entegrasyonu denilen, ağza sakız edilmiş mesele için hiç de iyi birer örnek değildir.

Bu gençler, Müslüman bir ailede büyümemişler: anneleri geçmişte Müslüman iken Katolik olmuş bir öğretmen, babaları ise bir Yahudi solcu avukat.

¹⁶ Joan Wallach Scott, *Politics of the Veil*, Princeton.

¹⁷ Hugh Schofield, "Jewish dad backs headscarf daughters", *BBC News*.

Ne anneleri ne de babaları dini pratikte yaşayan isimler. Kızların başörtüsü takma kararı tümüyle şahsî. Bu öğrencilerin tercihleriyle ilgili ülke genelinde açığa çıkan tartışma hâlen farklı biçimlerde sürüyor.

Baba Laurent Lévy¹⁸, İslamofobi olgusuna vurgu yapıp özelde okulda başörtüsü sorununa işaret edince, Sol içinde politik bir ayrışma yaşandı. Paris'in dış mahallelerinden Aubervilliers'in komünist belediye başkanı öğrencilerin okuldan atılmalarını savundu.

Esasında Müslümanlara has kıyafetlerin yasadışı ilân edilmesi talebi, komünist mahfillerde bir tür gelenek hâlini almış durumda: 2010 tarihli kanunla nikab yasaklanınca, bu yasak komünist milletvekili André Gerin tarafından desteklendi. Gerin, bu süreçte sağcı milletvekilleriyle birlikte çalışmakta bir beis görmedi.

Tartışma hâlen sürüyor: son Nice saldırısı ardından sağcı birçok isim, ülkede kamusal alanda başörtüsünün yasaklanması, başörtüsü yasağının kapsamının üniversiteleri de içerecek biçimde genişletilmesi talebinde bulundu. Doğal olarak bu yasaklama talepleri, son dönemde Fransız sahillerinde burkininin yasadışı ilân edilmesinde somut bir karşılık buldu.

Başörtüsü karşıtı girişimlerin öncülüğünü solcu örgütlerin kimi önde gelen üyeleri yaptı. Ama bu üyelerin tüm yoldaşları ilgili girişimleri oybirliği ile desteklemediler. Mesele üzerinden solcu gruplar ve sivil toplumdaki kimi ırkçılık karşıtı örgütler bölündüler.

Mart 2010'da bu gerilim, *Devrimci Komünist Birlik*'in halefi *Yeni Antikapitalist Parti*'nin bölgesel seçimlerde başörtüsü takan İlham Mussaid'i aday göstermesiyle iyice yoğunlaştı.

Muhtemelen Mussaid'in adaylığı meselesinin çözüme kavuşturulmamış olması, *Yeni Antikapitalist Parti*'nin zayıflamasındaki önemli, hatta en önemli faktördü.

Partinin önde gelen isimlerinden Denis Godard¹⁹, başörtüsü karşıtı kampın dogmatizmini eleştirip partisinin kolektif enerjisinin başörtüsü karşıtı harekete yönelik pratik ve politik müdahalede bulunmaktan çok, genel programatik tartışmalara ve propaganda faaliyetlerine yoğunlaştırması gerektiğini söyledi.

Devrimci bir partide başörtüsü takan bir kadının yetkilerini elinden alan aktivistler, Marksist geleneğe tüm çıplaklığı ile ortaya konmuş bir politikayı görmezden geliyorlar. Bir örnek vermek gerekirse, Rosa Luxemburg, burjuvaziye özgü din adamları karşıtlığına itiraz edilmesi, o anlayışın desteklenmemesi gerektiğini söylüyor:²⁰

“Sosyalistler, cumhuriyet karşıtı ve gerici bir güç olan kiliseyle mücadele etmelidirler, orta sınıfın din adamları karşıtlığını kabul etmemeli, bu anlayıştan kurtul-

¹⁸ Laurent Lévy, “«La gauche», les Noirs et les Arabes”, *Le Monde Diplomatique*.

¹⁹ Denis Godard, “S’il ne s’agissait pas de la religion?”, *quefaire.lautre.net*.

²⁰ Rosa Luxemburg, “An anti-clerical policy of Socialism”, *marxists.org*.

Fransa'da İslamofobinin Kökleri

malıdır. Son on yıldır rahiplere karşı verilen kesintisiz gerilla savaşı, Fransa'daki orta sınıf cumhuriyetçiler için sürdürülmektedir, bu savaş, sınıf mücadelesinin zayıflaması ve işçi sınıfının toplumsal sorunlara yönelik dikkatinin başka yönlere çekilmesi noktasında devreye sokulan en iyi yollardan biridir.”

Hâkim siyasî geleneklere bağlı siyasetçiler, Luxemburg'u devrimcilere kıyasla daha kapsamlı ve daha derinlikli incelemişlerdir. Birçok noktada hükümetin İslam'a odaklanan siyaseti, bütünüyle hâkim siyasî gündeme hizmet etmiş, kamuoyunun dikkatini neoliberal reformlardan ve diğer hassas konulardan başka yönlere çekmiştir.

Örneğin 2003'te başörtüsü meselesi gündeme geldiğinde Jean-Pierre Raffarin hükümeti emeklilik kanunlarında tartışmalara sebep olan reformlara imza atmıştır.

***Nuit Debout*'nun Kaçırıldığı Fırsat**

Eğer devrimci sol, kendisini İslamofobi ile kurduğu o rezil ilişki konusunda temize çıkartmış olsaydı, her şey muhtemelen daha iyi olacaktı. Cumhurbaşkanı aday olan, herkesin tanıdığı solcu isim Jean-Luc Mélenchon'un adaylık sürecinde cumhuriyetçi ve milliyetçi bir konum alması, bunun pek mümkün olmadığına delili.

2011'de Jean-Luc Mélenchon, daha da ileri giderek sokaklarda namaz kılınmasının yasaklanması talebinde bulundu. Bu nedenle cumhurbaşkanı aday, Müslüman karşıtı saldırılara karşı her türden gerçek muhalefetin yürütülebilmesi için gerekli politik itibardan da mahrum kalmış oldu.

Sosyalist Parti'de ise Müslüman karşıtı politikaların olağanlaştırılması, partinin uzun süredir yaşadığı ideolojik çürümenin tezahürlerinden sadece biri. Sosyalistlerin ideolojik olarak kontrol ettikleri resmî ırkçılık karşıtı hareket görünürde Müslümanlara zerre destek sunmuyor.

Liberal aydınlar da devletin ülke içerisinde ve dışında İslam'a karşı uyguladığı düşmanlığın körüklenmesinde önemli bir rol oynadılar. Kasım 2015 saldırısının ardından çok sayıda akademisyen ve yazar devletin çizgisine geldiler²¹ ve hükümete askerî karşı saldırı ilânı için gerekli ideolojik bahaneleri temin ettiler.

2003'te liberal feminist sol çevre içindeki ırkçılık karşısında yaşanan hayal kırıklığı, sonrasında parti hâline gelen, *Cumhuriyetin Yerlileri* (PIR) isimli yeni bir grubun, hareketin ortaya çıkmasına neden oldu. Parti, Fransa'da ve uluslararası planda “beyaz üstünlüğünü temellendiren yayılcı, sömürgeci ve Siyonist hâkimiyetin tüm biçimlerine karşı mücadele edeceğini” duyurdu. Ana hedefini ise şu şekilde tarif etti:

“[hedefimiz] göçmenlerce ve çocukları eliyle sürdürülen tüm direniş uzamlarının yakınlaştırılması, işçi havzalarında yaşayan insanları ve köken olarak sömürgelelerden ve bu tür topraklardan gelen halkları tek bir ırkçılık ve sömürgecilik karşıtı dinamik içerisinde bir araya getirmektir. Amacımız ise Fransız toplumunun gelişimine ve kamu politikasına nüfuz edebilme becerisini haiz, özerk, yerli bir politik güç inşa etmektir.”

²¹ Nick, Riemer, “France And Its War On Terror And Intellectuals”, *newmatilda.com*.

Cumhuriyetin Yerlileri partisinin kurucu ilkelerinden biri de mevcut soldan özerkleşmektir. Partinin diğer sol politik aktörlere etki etmede yaşadığı güçlük, bu yıl içinde ortaya çıkan *Nuit Debout* [Gece Ayakta] hareketi esnasında tüm çıplaklığı ile açığa çıktı.²²

“*Nuit Debout* hareketi dâhilinde Paris’te ve ülke genelinde geceleri bir araya gelen meclisler, herkese açık tartışmalarda binlerce insanı topladılar. Bu tartışmaların merkezî konusu, insanların politikaya yabancılaşması ve şirketlerin demokrasiyi kontrol etmesine son verme isteği idi. Kısa ama dinamik bir süreç tanıklık edilmesine karşın hareket, Sosyalist Parti hükümeti ve Fransa’daki hâkim siyasetin geri kalan kısmına karşı belirli bir muhalefetin oluşmasında önemli bir rol oynadı.”

Ama gene de *Nuit Debout* hareketi göçmenlere seslenmeyi başaramadı. *Cumhuriyetin Yerlileri* partisinin kitle tabanı olarak belirlediği göçmenler, ülkede oluşan politik ayrımları daha da belirginleştirdiler. Partinin yorumuna göre:

“*Nuit Debout*, ‘havzaların’, ‘varoşların’ ve ‘ırkları yüzünden ayrımcılığa maruz kalan insanların’ harekete katılmasını istedi. Varoşlara yürüyüşler örgütlemeye çalıştı, böylelikle işçilerin, ezilenlerin ve madunların birliğinin gerçekleşeceğine inanıldı. Bizse şunu söyledik: bu alanlar arasındaki yakınlaşma belirli kararlara bağlı değildir, o mücadelelerimize katıldığımızda zaten gerçekleşecektir.”

Fransız solunun bu mücadelelere iştirak edememesi, bilhassa bu bağlam dâhilinde ciddi bir mesele, zira *Nuit Debout*, Fransız Müslüman kadınları da hedef alan, yeni bir baskıcı iş kanununa gösterilen tepki dâhilinde can bulmuştu. İş Kanunu Madde 1321-2-1, özel sektörün kadın işçilerin kendi işyerlerinde başörtüsü takmasını yasaklamak gibi ayrımcı kimi uygulamalara başvurmasına imkân veriyordu.

Kanunun meclisten geçtiği günden beri İslamofobik baskı politikası daha da yoğunlaştı: Temmuz’da Cannes belediye başkanı kentteki sahillerde burkini giyilmesini yasakladı. Bu karar, otuz başka bölgede, bilhassa güneydeki sahillerde tatbik edildi. Yasağın 26 Ağustos’ta Danıştay eliyle kaldırılmasından önce, başbakan bu girişimi açıktan savundu. Bir dizi devrimci aktivistle birlikte Sol Cephe’nin bileşeni olan *Ensemble* [Dayanışmacı ve Çevreci Sol Alternatif Hareketi]²³ ve Yeni Antikapitalist Parti yasağı hemen kınadı.

Fransız elitlerin saldırıların kapsamını nereye kadar genişletecekleri cevaplanması güç bir soru. Bugün birçok ismin de dillendirdiği biçimiyle, Sol’un mevcut güçlkle yüzleşebilmesi için Müslümanlara uygulanan zulüm meselesine dair üzerine onca leke düşmüş o sicilini acilen temizlemesi gerekiyor.

²² Nick Riemer, “Nuit Debout”, *arena.org.au*.

²³ Ensemble, “Communiqué de Ensemble! Retrait des arrêtés interdisant les burkinis!”, *ensemble-fdg.org*.

Türkiye Halk İştirakiyun Fırkası ve *Yeni Hayat* Dergisi Hamit Erdem

Yeni Hayat, 1922 yılının Mart ile Ekim ayları (yaklaşık 7-8 ay) arasında yayımlanmış Türkiye Halk İştirakiyun Fırkası'nın yayın organı olan bir dergidir.

Türkiye Halk İştirakiyun Fırkası'nın ilk kuruluşu 7 Aralık 1920'dir. Kuruluşundan sonra Hükümetin yoğun baskısıyla karşılaşmış ve faaliyetini 1 Şubat 1921'de durdurmak mecburiyetinde kalmış, ancak iki ay yaşayabilmiştir. Yöneticileri tutuklanmış ağır cezalar almıştır.

Türkiye Halk İştirakiyun Fırkası'nın ikinci kuruluşu 1922 yılının bahar aylarındadır.

Nitekim Büyük Millet Meclisi, "23 Eylül 1921 tarih ve 155 sayılı özel af kanunu ile *Yeşil Ordu Cemiyeti* ve *Hafî Komünist Partisi* teşkili suretiyle ve hükümeti devirme teşebbüsünde buldukları gerekçesiyle; Ankara İstiklal Mahkemesi'nce, Ceza Kanunu'nun 46. Hıyanet-i Vataniye Kanunu'nun 12. maddeleri uyarınca 15'er sene kürek cezasına mahkûm edilen Tokat Mebusu Nazım, Baytar Binbaşı Hacıoğlu Salih, Matbuat ve İstihbarat Müdüriyeti'nden Ziyetullah Nevşirvanov ve üçer seneye mahkûm *Emek* gazetesi müdürü Abdülkadir ve tüccardan Hilmi ve bakkal Ahmed ve Sivrihisar İdadi Müdür-i Behram Lütfi ve gazete muharrirlerinden Mustafa Nuri ve sekiz seneye mahkûm gazete muharrirlerinden Nizamettin Bey ve efendilerin bakiye-i müddet-i cezaiyeleri affedilmiştir," denilerek, serbest bırakılmışlardır.

27 Eylül 1921'de hapisten çıkan Yeşil Ordu, -Hafî- TKP ve Türkiye Halk İştirakiyun Fırkası'nın -ilk kuruluşunda görev alan- hapisteki yöneticileri kısa bir süre sonra partinin yeniden kurulması için harekete geçtiler.

Kemalist yönetimin, sol hareketin temsilcilerini ağır hapis ile cezalandırdıktan sonra, onların bu cezaları için yeniden af çıkarması Türkiye'nin yaşadığı o dönemin konjonktürü ile açıklanabilir.

Hükümeti sola karşı hiçbir hayat hakkı tanımayan pratiğinden, daha temkinli olmaya iten nedenleri şöyle sıralamak mümkündür:

Devletin, Batı ile uzlaşma ve Anadolu'da yeni Türk devletinin meşruluğunun kabul edilmesi için önemli kabul ettiği Londra Konferansı (27 Şubat 1921) herhangi bir sonuç alınmadan sona ermişti. Londra Konferansı'na katılan delegasyon daha

THİF ve Yeni Hayat Dergisi

yurda dönmeden Yunan Kuvvetleri'nin Anadolu'nun içlerine doğru yürüyüşleri başlamıştır.

İngiliz emperyalizmi, bir taraftan Türk-Sovyet yakınlaşmasını engellemek için gayret sarf ederken, diğer taraftan Türklerin Yunanlılar eliyle ezilmesi politikasına tam destek vermektedir.

Bu durum karşısında Kemalist yönetim yönünü yeniden Doğu'ya çevirmiş, Sovyet yardımı ve Sovyet dostluğu yeniden vazgeçilmez hale gelmiştir.

16 Mart 1921'de uzun süredir hazırlıkları yapılan (Türkiye-Rusya) Dostluk Anlaşması imzalanmış, anlaşmadan sonra Türkiye ile Sovyetler arasındaki ilişkiler en yüksek seviyesine çıkmıştır.

3 Mayıs 1921'de S. P. Natsarenus Sovyet elçisi olarak Ankara'ya gelmiş, bu dönemde Sovyetler'in Türkiye'ye askerî ve malî yardımları artarak devam etmiştir.

Sovyetler'le Türkiye'nin dostluğunu pekiştiren bir başka gelişme Kafkasya'daki Sovyet Cumhuriyetleri'yle kurulan diplomatik ilişkiler, imzalanan ikili anlaşmalar-dır. Bu kapsamda Sovyet Azerbaycan'ı temsilcisi İbrahim Abilov 12 Ekim 1921 günü Ankara'ya gelmiştir.

13 Ekim 1921'de Türkiye ile Transkafkasya Sovyet Cumhuriyetleri arasında Kars Anlaşması imzalanmış, Azerbaycan, Ermenistan ve Gürcistan Sovyet Cumhuriyetleri ile imzalanan anlaşmalar, Türkiye'nin doğu sınırlarını güvenceye alarak tüm askerî faaliyetleri sona erdirdiği gibi, Sovyet yardımlarının sorunsuz ikmalinin yolunu da açmıştır.

13 Aralık 1921'de Ukraynalı General Mihail V. Frunze'nin, Sovyet delegasyonu başkanı olarak [Ankara](#) ziyareti başlamıştır. Türkiye'de yirmi üç gün kalan General Frunze, iki ülke arasındaki dostluğun geliştirilmesinde etkili olmuş, Mustafa Kemal ile cephede incelemelerde bulunarak harekât planları üzerinde görüşmelere de katılmış, 2 Ocak 1922 tarihinde ise Türkiye Ukrayna Dostluk Anlaşması imzalanmıştır.

1921 yılının son günlerinde ise Türk-Sovyet ilişkilerinin gelişmesinde önemli rolü olan S. İ. Aralov büyükelçi olarak atanmış ve 26 Ocak 1922'de Ankara'da göreve başlamıştır.

Burada önemli bir başka unsura da işaret etmek gerekir.

1922 başlarında Kemalist yönetim, kendisi açısından kaygılı bir dönem olarak kabul ettiği bir yıl öncesi şartlarından uzaklaşmış, konumunu sağlamlaştırılmıştır.

Bir yıl önce; Mustafa Suphi ve yoldaşları öldürülmüş, komünizmi halkçı bir potaya dökmeye çalışan ve Yeşil Ordu'ya katılan Çerkes Ethem ve kuvvetleri de bertaraf edilmiştir. 1921 başındaki İstiklal Mahkemesi süreci meclis içinde ve dışındaki bütün *'liberal, halkçı ve sol'* kesimi hapis tehditleriyle susturmuştur.

Komünist akımları bu şekilde budayan Kemalist yönetim, 1922 başında, Yunan Kuvvetleri'ne son darbeyi indirme arifesinde, Sovyet yardımlarının görünürdeki nedenlerle duraksamasını önlemek üzere hapisten çıkan komünistlerin yeniden örgütlenme girişimlerine ses çıkarmamıştır.

Yeni Hayat Dergisi ve THİF'nin 2. Kuruluşu...

Türkiye Halk İştirakiyun Fırkası'nın ikinci kuruluş tartışmaları sürerken - *Yeni Hayat*- bu süreci hızlandırmış, derginin yayımlanma tarihi olarak Paris Komünü'nün kuruluşunun 51. yıldönümü olan 18 Mart (1922) tarihi seçilmiştir.

Türkiye Halk İştirakiyun Fırkası yönetimi, *Yeni Hayat* dergisini 'parti organı', Mersin'de Ata Çelebi tarafından çıkarılan '*Doğru Öz*' gazetesini ise Adana Bölge Komitesi gazetesini olarak düşünmüştür.

Yeni Hayat bu tarihten sonra: haftalık, 16 sayfa, '*ilmi, içtimai, iktisadi ve siyasi mecmua*' alt başlığıyla Cumartesi günleri basılan bir dergidir. "Sahip ve müdür-i" Nazım Bey olmuştur.

İlk sayısında künyesindeki diğer bilgiler şöyledir:

İdarehane: Ankara, İmaret Mahallesinde Daire-i mahsusa.

İştirak Şartları: Yıllığı 450, Altı aylık 250, Tanesi 15 kuruş, Geçmiş Nüshalar 20 kuruştur.

Derginin 5. sayısından itibaren kapağının en üstünde: '*Bütün Dünyanın Emekçileri ve Mazlum Halkı Birleşiniz*' ibaresi bulunmaktadır. 17. sayıdan itibaren ise '*Halk İştirakiyun Fırkası Naşir-i Efkârı*' belgisi ilave edilmiştir.

Partinin kuruluş aşamasında tıpkı ilk kurulduğu 7 Aralık 1920'de olduğu gibi iki farklı ekip bir araya gelmiştir. Bunlardan ilki, Yeşil Ordu'dan ve Halk Zümresi'nden gelen Nazım Bey ve çevresidir. İkinciler ise, Hafi TKP'den gelen Salih Hacıoğlu'nun temsil ettiği Komintern politikalarını benimseyen ekiptir.

Tokat eski milletvekili Nazım Bey'in THİF'nin ikinci kuruluşunda da önemli bir ağırlığı olmuştur. Nazım Bey, gerek Salih Hacıoğlu gerekse de Sovyetler'in Ankara'daki diplomatik temsilcileri ve Komintern mensuplarıyla sürekli bir tartışma içinde olmuştur. Siyasetin içinde bulunduğu yıllarda 'halkçı-komünist' söylemi Kemalistlerin hışmına uğrayarak 'Bolşevik, bozguncu, İngiliz casusu' ilan edilmiş, Komintern temsilcilerinin gözünde ise 'teslimiyetçi ve kariyerist' olarak suçlanmıştır.

Ancak Nazım Bey, ittihatçı geçmişine rağmen -ittihatçı- ideolojiye mesafeli kalması, sonradan benimsediği solculuğu, örgütçü yeteneğine üst bürokraside görev yapmanın sağladığı üstünlük, içinden çıktığı Anadolu'nun ruhuna uygun 'Halkçılık' fikrine yatkınlığı, Nazım Bey'i Yeşil Ordu ve THİF örgütlemelerinde en önemli lider konumuna yükseltmiştir.¹

¹ Meclis tarafından Dâhiliye Vekili seçilip sonra istifa ettirilen Nazım Bey için o döneme ait iki konuda tartışma vardır. Birisi, Mustafa Kemal Paşa'nın dile getirdiği 'İngiliz casusluğu' iddiaları ki; bu konu da Mustafa Kemal Paşa, ortaya attığı suçlamadan sonra kendisi de iddiasının arkasında durmamış, hatta

THİF ve Yeni Hayat Dergisi

THİF 28 Mart 1922'de kurulmuştur ve Kâtib-i Umumisi Nazım Bey'dir.

Partinin Merkez-i Umumisi, İcra Heyeti (Yürütme Kurulu) ve Riyaset Heyetinden (Başkanlık Kurulu) meydana gelmekteydi.

İcra Heyeti Üyeleri: Ziyetullah Nevşirvanov, Salih Hacıoğlu, Nazım Resmor, Riyaset Heyeti: Hilmi, Mehmet Şükrü, Affan Hikmet, Kenan'dan meydana gelmekteydi.

Birinci kuruluştaki ekipten Şeyh Servet Efendi bu defa kurucular arasında yer almamıştır.

Yeni Hayat dergisinin 1 Nisanda çıkan üçüncü sayısında 'BMM Hükümetine Beyanname' başlığıyla partinin kuruluşu duyurulmuş ve dünyaya bakışı şu şekilde özetlenmiştir.

"Marxizm platformasında bulunan THİF'nin Türkiye sorunları hakkındaki görüşü; bütün dünya komünist fırkalarının ve onları kendi etrafında toplayan, mensup olduğumuz Üçüncü Komünist Enternasyonal'in de nokta-i nazarıdır."

Partinin diğer belgeleri de yukarıdaki tespitleri teyit etmektedir. Yani THİF kendisini Marksist bir parti olarak tarif etmiş, kendini Komünist Enternasyonal'in doğal bir üyesi saymış ve Komintern'in bakış açısını benimsediğini duyurmuştur.

Ancak THİF Merkez-i Umumisi üyelerinin çoğunluğu Komünist Enternasyonal'e üye olmak için onaylanması istenen '21 şartı' kabul etmemişlerdir. 21 Şart'ta temel alınan; proletarya eksenli, ideolojik olarak homojen, dar ve katı parti yapısının Anadolu'nun mevcut şartlarında uygulanamayacağını ileri sürmüşlerdir. Bu itirazın temelinde; kapitalizmin egemen, proletaryanın belirleyici olmadığı bir köylü toplumu olan -dönemin- Anadolu'sunda; emekçi ve yoksul sınıf ile katmanların tümünün kazanıldığı bir kitle partisi yaratmak fikri ağırlıklı olarak benimsenmiştir. Nitekim THİF'nin ilk kuruluşundan beri -bizzat- Salih Hacıoğlu, toplumun her sınıf ve kesiminin kazanılmasına yönelik bir "kitle" anlayışından söz etmektedir:

"Milletin her sınıf efradı (fertleri) tarafından hazmedilmeksizin yapılacak olan bir inkılâbın, herhalde birçok sarsıntılara sebep olacağını bildiğim için ve memleketimizin bu gibi sarsıntılara artık tahammülü kalmadığına kani bulunduğumdan, efrad-ı milletin (milletin fertlerinin) hangi sınıftan olursa olsun hepsine bilâ istisna komünizm esasları dâhilinde tenviratta (aydınlatma) bulunmayı bir vazife addetmişimdir."

Bu durum; "halkçı-iştirakiyunu" savunan Nazım Bey ile "proletarya partisinden" ödün vermeyen -Komintern- temsilcisi Golman arasında gerilimli ilişkileri yeni bir boyuta taşımıştır.

İstiklal Mahkemesi bunu soruşturmaya gerek dahi duymamıştır.

Diğer bir tartışma konusu Sovyet elçisi Aralov'a dayandırılan; Nazım Bey'in 'Rus yanlısı bir kabine' kurmak için, Aralov'dan destek istediği iddialarıdır. Bu iddiaya kaynak olarak gösterilen Büyükelçi Aralov'un anılarında böyle bir bölüm bulunmamaktadır.

Türkiye'deki Komintern temsilcileriyle Sovyetler'in diplomatik temsilcilerinin Türkiye'deki sol hareketin örgütlenmesine bakışları -o yıllarda- Sovyetler'deki mevcut tartışmalardan bağımsız değildir.

Nitekim Büyükelçi Aralov, Türkiye'deki komünist örgütlenmenin ülkenin -daha çok- kendi imkânlarına dayanmasını savunurken ve Türkiye'deki komünist hareketin oluşmasının her aşamasına müdahale eden Komintern görevlilerinin çalışmalarını onaylamamış ve bunu "maceracılık" olarak nitelendirmiştir.

Komintern temsilcisi Golman ise, THİF'ni dünya proleter devrimini gerçekleştirecek "Dünya Partisi"nin Türkiye Seksiyonu olarak görmekte ve parti örgütlenmesinde 1920'nin Türkiye şartlarını değil, Komintern'in hedeflerini gündeminin en üstüne yazmaktadır.

THİF lideri Nazım Bey'in bu süreçte her iki temsilciye iki temel eleştirisi vardır.

Büyükelçi Aralov'u "devletten devlete" olan ilişkilere gereğinden fazla önem atfetmek ve Türk komünistlerini anlamamak; Golman'ı ise maceracı ve sektör yöntemleriyle, "bu küçücük partiyi dev adımlarla yürütmeye çalışmakla" eleştirmiştir.

Nazım Bey ve THİF'nin Türkiye üzerine yukarıda değindiğimiz temel yaklaşımı -pratik olarak bir işe yaramasa da- bir başka Komintern temsilcisi tarafından aynen paylaşılmıştır.

1922 yılında Mersin'de bulunan Raevski'nin -Komintern'e- gönderdiği raporda dört önemli noktanın altı çizilmiştir.

Raevski özetle şöyle yazmaktaydı:

"Gerçek durumu ne kadar az bildiğimizi anlamak için Doğu'da işlediğimiz ilk hataları hatırlamak yeterli olsa gerek. O zamanlar biz, neredeyse uluslararası sosyal devrim sloganını yükseltmiş, kimi doğu ülkelerinde işçi ve köylülerin iktidarı ele geçirmelerini istemiştik. Biz Türkiye'de işçi sınıfı olmadığını, Türkiye'de yalnız üretime katılan, kendisini sınıf olarak hissetmeyen, sınıf bilincinden yoksun bir yığın bulunduğunu defalarca gözden kaçırmıştık.

Türkiye'de aydınlar genel olarak ilerici bir etmen. Aydınlar komünist etki altına girmiyor, onlar daha çok halkçı fikirlerin etkisi altında bulunuyorlar. Halkçılığın etkisiyle ulusal düşünce, aydınların kafasında kendiliğinden yayılıyor. Türk halkçıları köylülüğü örgütlemeyi, köyde kapsamlı reform yapmayı görevlerinin önüne koyuyor.

Önümüzdeki birkaç on yılda Türkiye'de işçi sınıfı fiili bir etken sayılamaz ve gerek işçi sınıfı, gerekse bir komünist teşkilat vasıtasıyla biz ülkenin politik yaşamını etkileyemeyiz.

Türkiye gibi ülkelerde Komintern'in 21 Şartı geçerli değildir. Dar sınıf partisi değil, ancak işçi-köylü-aydın kesimlerin talepleri doğrultusunda popüler bir programı olan halkçı-komünist bir kitle partisi yol alabilir."

THİF ve *Yeni Hayat* Dergisi

Kısaca Raevski bu ilginç mektubunda; “Komintern’in Doğu politikası yanlıştı, Türkiye’de Halkçılık politikasını küçümsedik, birkaç on yılda işçi sınıfı ülkenin politik hayatını etkileyemez ve Komintern’in 21 şartı buralarda geçerli olamaz” diye yazmaktaydı.

28 Mart 1922 tarihinde kurulan partinin kongresinin 15 Ağustos’ta yapılması planlanmıştır. Kongre için hükümet nezdinde gerekli girişimler yapılmış, yasal izinler alınmış, kongrenin yapılacağı tarih yaklaşıncı Rauf Bey’in başbakan olduğu hükümet, kongrenin yapılmasını önlemek istemiştir.

Anlaşıldığına göre, hükümet hem parti üyelerine, hem de Ankara dışından güç koşullarda kongre için gelen delegeler üzerinde bir sindirme politikası izlemiştir. Sovyet diplomat Aralov’un Başbakan Rauf (Orbay), Komintern delegelerinin de Ali Fuat Paşa’yı kongrenin yapılmasına izin verilmesi yolundaki ziyaretleri bir işe yaramamıştır.

Bu sırada Kongre’nin yapılacağı sinema bilinmeyen bir nedenle yanmış/yakılmış ve kullanılamaz hale gelmiştir.

Hükümet, THİF Merkez Komitesi’nden; partinin feshedilmesini, bütün delegelerin isimlerini, geldikleri bölgeler ve buldukları yerleri, bütün parti üyelerinin listesini, gelir ve gider hesaplarını, bütün kongre belgeleri ve taşra örgütlerine ait bilgileri 24 saat içinde teslim etmesini istemiştir.

Hükümet, polis ve basın yoluyla kongrenin yapılmaması için büyük bir baskı kurmuştur.

Örneğin Kayseri delegesi Osman Usta Ankara’da gözaltına alınmış, Zonguldak delegeleri yoldan geri döndürülmüş, Kilikya temsilcisi Mehmet Kadri Kastamonu’da tutuklanarak Ankara’ya getirilmiş, Hilmi askerî inzibat emriyle cepheye gönderilmiş, taşrada özellikle yayılan ‘Kongre yasaklandı’ haberiyle geciken Malatya delegeleri yoldan geri dönmüş, *Yeni Hayat* dergisi polis tarafından basılarak faaliyeti durdurulmuştur.

Bu ortamda gizli yapılan ve geceleri çalışan kongre; iki oturum halinde ilki, ‘16/17 Ağustos ve ikincisi 25/26 Ağustos 1922’ tarihlerinde gerçekleştirilmiştir.

Birinci oturum, Salih Hacıoğlu’na ait Keçiören’de bir bağ evinde, ikincisi Sovyetler’in elçilik binasında yapılmıştır.

Kongre’nin gösterdiği en önemli sonuçlardan birisi, Nazım Bey ve çevresinin hem partideki hem kongredeki ağırlığının bir kez daha ortaya çıkmasıdır.

Komintern temsilcilerinin ve Sovyet diplomatlarının engellemelerine ve Salih Hacıoğlu ekibini açıktan desteklemelerine rağmen, Nazım’ın parti içindeki etkisi kırılmamış, Komintern temsilcisi Golman’ın deyişiyle, ancak “iki oturum harcadıktan” sonra Salih’in Merkez Komitesi Sekreteri seçilmesi sağlanmıştır.

1922 yılının Ağustos, Eylül ve Ekim aylarında THİF'nin kapatılmasına giden süreçte yaşananlar ve gelişmeler şöyledir:

26 Ağustos 1922 tarihinde gizli olarak ve güç koşullarda kongre toplayan THİF, kongrenin hemen ertesinde hükümetin 'partiyi feshedin' baskısıyla karşı karşıya kalmıştır.

Başbakan Rauf Bey, partinin 24 saat içinde feshedilmesini, bu kararın da parti Merkez Komitesi'nce alınmasını istemiştir.

Bu istek THİF tarafından kabul edilmemiş, parti buna cevaben bir bildiriyle durumun kabul edilmeyeceğini bildirmiştir.

Bu yasaklanma sürecinde, THİF'nin en önemli faaliyetlerinden birisi de Mersin'de gizli olarak yapılan Kilikya (Çukurova) Fabrika ve İşletme Temsilcileri Birinci Konferansı'nı gerçekleştirmesidir.

6-7 Ekim tarihlerinde düzenlenen konferans, Çukurova'daki irili ufaklı fabrika ve işletmelerden gelen temsilcilerle gerçekleştirilmiştir.

Kilikya Konferansı'ndan sonra sessizliğini bozan hükümet 19 Ekim 1922 tarihinde THİF üyesi 20 kişiyi tutuklayarak yeni bir yargılama süreci başlatmıştır.

19 Ekim 1922 tutuklamalarıyla başlayan ve Türkiye Halk İştirakiyon Fırkası'nın kapatılmasıyla sonuçlanan süreçte mahkeme safhası 28 Mayıs 1923 tarihinde sona ermiştir.

Mahkeme 46 sanıklıdır. Sanıklardan yalnız altısının, "Nazım, Kenan, Ahmet Hilmi, Nizamettin Nazif, Baytar Osman'ın" Ceza Kanunu'nun 66. maddesine göre, tutuklu kaldıkları müddet mahsup olmak üzere 3'er ay, Salih Hacıoğlu ise 3,5 ay hapis cezasına mahkûm edilmişlerdir.

Cezalar bu defa kısa süreli ve semboliktir. Ancak Ankara'da artık "yasal sol siyasetin" mümkün olmayacağını göstermektedir.

Nitekim Türkiye Halk İştirakiyon Fırkası'nın kongresinin yasaklandığı, kapatıldığı ve genel olarak da tüm solun yasadışı ilan edildiği 1922 yılının sonbaharı; artık Yunan harbinin bittiği, Sovyet yardımına gerek kalmadığı, emperyalist Batı'nın Türkiye'yi siyasi bir güç olarak tanıdığı, yeni Türkiye'nin de kapitalist sistem içinde kalacağına kanaat getirdikleri dönemdir.

Yeni Hayat Dergisi...

Yeni Hayat dergisi bu koşullarda yayımlanmıştır.

Yeni Hayat'ta haftalık bir derginin boyutlarını zorlayan, çok farklı alanlarda yazılar yer almıştır. Başmakale görevi yüklenen deneme türünde yazılar, partinin somut bir konu hakkındaki görüşlerini açıklayan makaleler, komünist-devrimci kişilere ait tanıtım biyografileri, propagandif ve heyecan yüklü makaleler, şiirler, hikâyeler,

THİF ve *Yeni Hayat* Dergisi

Marksist literatürün önemli konularını anlatan teorik çeviriler, Komünist Enternasyonal meclislerinde tartışılan konular ile ilgili yazılar, farklı ülkelerden siyasi ve ekonomik içerikli bilgilendirmeler, emek dünyasına ait haberler, anmalar ve yorumlar vb. yer almıştır.

Yeni Hayat'ın 26 sayı yayımlandığı sanılmaktadır. *Yeni Hayat*'ın 19, 22, 23, 24, 25 ve 26. sayıları, toplam (6 sayıya) şimdilik ulaşılamamıştır ve hâlâ bulunmayı beklemektedir. 21. sayının kapağı (yanlışlıkla) (Sayı: 20) olarak basılmıştır. Derginin iç sayfaların üstünde ise (Sayı: 21) ibaresi bulunduğundan, o sayının kapaktaki hata dışında 21. sayı olduğu anlaşılmaktadır.

1922'nin sonbahar aylarında THİF, dolayısıyla *Yeni Hayat* üzerindeki hükümet baskısının yoğunlaştığı, Komintern'in Ankara temsilcisi Golman ile Salih Hacıoğlu'nun raporlarına yansıyan notlardan (21, 22 ve 23. sayılara yapılan göndermeler) anlaşılmaktadır.

Yeni Hayat'ın son sayısı herhalde 26. Sayıdır. G. Harris ve F. Tevetoğlu'na göre; *Yeni Hayat*'ın bu sayısında Nizamettin Nazif (Tepedelenlioğlu) tarafından yazılan ve Başbakan Rauf'u (Orbay) hedef alan, "*Başvekilin Enseköküne Bir Şaplak*" başlıklı yazının derginin kapatılmasına neden olduğu yazılmaktadır. Bu bilgiler ışığında *Yeni Hayat*, Ekim sonlarında kapatılmış olmalıdır.²

***Yeni Hayat*'ın 21. Sayısından "Tadımlık" Bir Makale**

Peyam-ı Sabah'tan gazeteci Aka Gündüz köşesinde; -kendisinin- Bakunin'in öğrencisi olduğunu söyleyerek, Komintern adına THİF kongresi için Türkiye'ye gelen Türk komünistlerinden Cevat, Fransız komünistlerinden Sadul, Rus komünistlerinden Zurin hakkında bazı iddialar ileri sürmüştür. Yeni Hayat'taki yazı bunun üzerine yazılmıştır.

* * * *

Kapud Olduğuna Bakmayın Ciddidir Ha!

Bakunin'den Talebesi Olduğunu İddia Eden Aka Gündüz Beyefendinin

Çıplak Ensesine Birinci Şaplak!..

Amelelere hayat olan şey burjuvalara ölümdür.

-Bir İngiliz darb-ı meseli-

Peyam-ı Sabah'ın son numaralarında Aka Gündüz Efendi "*Birinci Tokat*" unvanlı baş makalesinde kendisini Bakunin'in şakirdi (*çırağı*) olduğunu göstererek Komintern Murahhaslarından Hamit Cevat yoldaşın aksi-inkılâpçılığa (*karşı devrimci*) dair birtakım şeylerle itham ediyor.

Bakunin kabrinden kalkar yazılan makaleyi okursa; milli zihniyet düşmanı beynelmilelci Bakunin, Paris komünacısı Bakunin, anarşist Bakunin ve Birinci Enternasyonal müessisi Bakunin, şakirdi Aka Gündüz'e derdi ki, nasıl olur da kendisini benim şakirdim olarak telakki eden Aka Gündüz, Üçüncü Amele Enternasyonalini göremi-

² Yeni Hayat dergisinin bulunan sayılarının günümüz Türkçesine çevrilmiş bir tıpkıbasımı Türkiye Sosyal Tarih Araştırmaları Vakfı'nın yaygın programındadır.

yor ve onun mümessili Zurin'i burjuvazi gözlüğü ile görerek marazi (*hastalık*) ve mütereddi (*alçalmış*) bir adam olarak tanıtmak istiyor.

Bakunin derdi ki, Aka Gündüz elindeki hangi vesikaya istinat ederek Moskova'dan gelen Komintern vekillerine hücum ederken birde Moskova'dan para getirildiğini söylüyor ve dilaltından ameleyi burjuvaziye, beynelmilel bir teşkilatın aleyhine tahrik ediyor.

Şuurlu amelelerin sokak gazetesi telâkki ettikleri *Peyam-ı Sabah* gazetesini hiç de ehemmiyet vermeyeceklerini bilmiyor mu?

Amele ve komünistlere Lenin diyor ki: Ne vakit burjuvazya ta'yib (*ayıplama*) ve tel'in (*lanetleme*) ederse o vakit siz doğru hareket etmiş olacaksınız.

Biz burjuvazya matbuatının komünistlere karşı olan itirazlarını pek tabii olarak telakki ederiz. Komintern'in başında bulunan Zinovyef, kapitalist Almanya'ya gittiği zaman buraya gelen Cevat, Zurin ve Sadul'lardan daha iyi bir istikbale uğramamıştı. Bu pek tabii bir şeydir, herkes kendi sınıfı ve o sınıfın menfaatinin müdafaa eder.

Fakat anarşist olduğunu duysaydı acaba Bakunin, Aka Gündüz'e ne derdi?

Ben zannediyorum ki Bakunin'in söyleyebileceği cümle ancak şudur:

Anarşizm karargâhındaki burjuva arabacısı, sen kendi makalenle tokadı Ahmet Cevat yoldaşa değil, belki kendine vurdun.

Türkiye ameleleri anarşizm maskesine bürünmek isteyen aksi-inkılâpçıları pekiyi surette fark ve temyiz etmektedir.

Buna Aka Gündüz Beyefendi hazretleri bervech-i peşin (*peşinen*) iman getirsinler.

Aynı zamanda bu noktayı da dimağ-ı devletlerine nakış buyursunlar ki, anarşizmi komünizmin solunda telakki eylemek hem komünizm hem de anarşizmi dolayısıyla da üstadı muhteremleri Bakunin'i anlamamak, bilmemek, tanımamak demektir.

İlave etmek isterim ki: Cahil ile nadanı (*haddini bilmez*) ile palyaço bir gazetenin "ciddidir" kaydıyla mukayyed (*kayıtlı*) olmasına rağmen insanı güldüren sütunlarında yırtınmak bazen insanı yanılırdır da.

Hamiş (*Not*): Pek muhterem devletlû, übbehtlû (*azametli*) Aka Gündüz Beyefendi Hazretleri makale usturpalarında "Türkiye Komünist Partisi azaları kongrelerini tehir ettiler" şeklinde bir iddiada bulunuyorlar da, sormaktan men-i nefis eyleyemedik. Acaba hükümetin akdine muhalefet ettiği kongrenin tarafımızdan bila-ihtiyar (*kendiliğinden*) tehirini ilandan maksat âli devletleri ne olabilir?

Sinameki Yoldaş

THİF ve *Yeni Hayat* Dergisi

Kaynaklar

Yeni Hayat Dergileri

Sadi Kerim, *Türkiye’de Sosyalizmin Tarihine Katkı*, İletişim Yayınları, İstanbul 1994.

Akbulut Erden - Mete Tunçay, *Türkiye Halk İştirakiyun Fırkası*, İletişim Yayınları, İstanbul 2016.

Güran Ali Engin, *Türkiye Halk İştirakiyun Fırkası Yayın Organları I*, Emek 1, *Yeni Hayat* 1, 2, 3., *Katkı Yayınları Belgesel Sosyalizm Serisi No:2*, İstanbul 1976.

TKP 1920-1921 Dönüş Belgeleri 1-2, Tüstav Yayınları, İstanbul 2004.

Akşin Sina, *İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele*, Cem Yayınları, İstanbul 1983.

Glasneck Johannes, *Kemal Atatürk ve Çağdaş Türkiye*, Onur Yayınları, İstanbul 1976.

Aralov S. İ., *Bir Sovyet Diplomatının Türkiye Anıları*, Birey Toplum Yayınları, Ankara 1985.

Harris George S., *Türkiye’de Komünizmin Kaynakları*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul 1979.

Komintern Belgelerinde Türkiye-1, Kurtuluş Savaşı ve Lozan, Kaynak Yayınları, İstanbul 1977.

Tevetoğlu Fethi, *Türkiye’de Sosyalist ve Komünist Faaliyetler*, Ankara 1967.

Şen Bilal, *TKP’ye İlişkin Tarihsel Bir Tartışma*, Toplumsal Tarih, Kasım 2000.

Şişmanov Dimitr, *Türkiye İşçi ve Sosyalist Hareketi*, Belge Yayınları, İstanbul 1990.

Erdem Hamit, *1920 Yılı ve Sol Muhalefet*, Sel Yayıncılık, İstanbul 2010.

Hançer ve Ekmek

Eren Balkır

Ayakkabı Cumhuriyeti

“Öz ile biçim aynı olsaydı, bilime gerek kalmazdı” diyor Marx. Bu söze politik düzlemde şu eki yapmak mümkün: “Burjuva siyasetle komünist siyaset birse, devrime gerek yoktur.”

Ayakkabı ustası ile bir ayakkabı fabrikasında çalışan işçi de bir değildir. İlki, işin başını-sonunu tayin eder; ikincisi işin başını-sonunu bilmez, sadece ucu açık bir sürecin parçası olur. İşçi ait; usta sahip olmayı bilendir. İşçinin de ustanın da burjuva olma arzusu ile kuşatılması mümkündür. Her ikisi de bu noktada yalınayakların öfkesinden kaçmak için kendince yollar bulacaktır.

Burjuvazi, bir kader anlayışı ile birlikte gelir. O, talihli, kudretli ve “yıldızı yüksek” olandır. Böyle bakılınca, kolektif dinamikler bireylere bölünecek; bireyler de o talihe, kudrete ve yıldıza kavuşmak için burjuvaziye öykünecektir. Eksik ve zayıf olan, kolektif dinamiklere dair bir tasavvurun silindiği koşullarda, kendisini burjuvazide tamama erdirecektir. Burjuvazi ise özel ve az oluşu ile buna direnecek, fukaranın ağzına bal çalacak, kimi vakit oyuncaklarını dağıtacak, büyük oyun alanları kuracak, ama her zaman kazanan o olacaktır.

Eskiden en azından, “vücuda yapılan dövmenin emperyalizm çağıyla alakası vardır” türünden cümlelere rastlanabiliyordu. Zira emperyalizm, tüm yeryüzü üzerinde hak iddia etmektir. Latin Amerika’da solcular, oylarını aldıkları fukara yerlilerin hilafına, madenleri emperyalist tekellerin sofrasına servis etmekte bir beis görmemektedir. Burada mantık şudur: yeryüzü kolektiftir, emperyalizm yerlilere kıyasla az ve özel değil, cihanşümuldür, bu madenlerin pazarlanması sorun teşkil etmemelidir. Bedenin ve derisinin sahibi olduğunu düşünenler, ayırt edici, özel iğnelerle resimler çizmektedir. En geniş manada yeryüzü, yıldızı, talihi ve kudreti başka yerlerde görenlerce yağılanmaktadır.

Dünyaya ve hakikate baktıkları yerden, kendilerini bir çift ayakkabı ayırmaktadır. Onları verense egemenlerdir. Yeryüzünden, topraktan ayrı olma meselesi, ayrılanları burjuvazinin peşinden sürükler. Geçmişse vicdanla öğütülür. Akıl, gelecek adına bugüne müdahale eder.

Marxizm tarihinde de her momentte geçmişin yükünü hafifleten, silikleştiren eserler ön plana çıkar. Ayakkabının içine kaçan taşın her daim çıkartılması gerekir.

Hançer ve Ekmek

Burjuvaziyle, olmadı gerçeklikle uzlaşacak bireylerin inşası için teorinin budanması şarttır. Marksizm de yerle bağlarını bir bir yitirir. Şatolara, fildişi kulelere çekilir. Marx ve Lenin'e inat, yoksula, işçiye, ezilen halka tepeden bakar. Onları, yüce bir akıl zaviyesinden değerlendirir. Üretici güçler, burjuvazinin üretimdeki kudreti adına istismar edilir.

Mücadele içerisinde tüm köylü, geri, cahil, sığ olan insanlar harcanmak, tasfiye edilmek zorundadır. Harcanmak, tasfiye edilmek istemeyense, hemencecik burjuva bireye benzemek için kollarını sıvar. Her hayatta kalma çabası, burjuvaziye teslimiyetle sonuçlanır. Ali Şeriatî'nin ifadesiyle, kimi zaman "öl ki başkaları yaşayabilsin" denmelidir. Devlet ve burjuvazi, bireylerin hayatta kalma neşesinde örgütlenir.

Siyaset ustaları, sadece kendi ayakkabılarından bakabilmektedirler dünyaya. Bu noktada birey, devletin eğretilmesi olarak yeniden inşa edilir. İnşa faaliyetinde mayayı burjuvazi çalar. Burjuvazinin mitolojisi, dini ikame eder. Tarihi "mülk sahibi birey" denilen tanrıya göre yeniden kurgular. Burada elbette, tabiatıyla, öne çıkan burjuvazinin hikâyesidir. Tüm hikâye, onu yüceltecek şekilde anlatılır. Olan, galip olansa, galibiyet ve zafer sadece olanda aranacaksa, burjuvazinin "öl" demedikleri ölecektir.

Söz konusu hikâyede görünen-görünmeyen ayrımı da ortadan kalkar. Zarf ve mazruf burjuva "birey"de birleşir. Hâkim olduğu düzende burjuva, herkese özle biçimin, eylemle sözün bir olduğu yanılmasını sunar. Kendisini nesnelleştirecek fikrî pratiğe izin verilmez. Dolayısıyla, teorideki öz-biçim ayrımı da pratikteki burjuva siyaseti-komünist siyaset ayrımı da silikleşir.

Burjuva, devrimci mücadelenin tarihselliğini kendi hikâyesinde, toplumsallığını kendi pratik varlığında askıya alır. Devrim ve sınıf, zararlı unsurlar olarak sürekli karalanır. Tanrı eğretilmesi olarak burjuvazi, devrimin ve sınıfın teolojisine asla izin vermez.

Ayakkabılarının içinden bakanlar, ayakkabılarının yüzölçümü ölçüsünde bir cumhuriyet kurarlar. Birey dışı tüm ideolojik-politik faaliyetler yasaklanır. Burjuvazinin mitolojisi ile ezilen din, bireyin vicdanı ile tanrı kurgusu arasına sıkıştırılır. Onun kendisi dışındaki, kendisini aşan gerçeklerden el yuması istenir.

Sınıf ve devrim de bu süreçten nasibine düşeni alır. Sosyalizm, işçi olmanın yüceltilmesi; devrim, öznel pratiğin tanrısallaştırılması olarak takdim edilir. Gerçekte, tarihin-toplumun çelişkilerinden, çatışmalarından beslenen kolektif bir pratik olarak sınıf ve devrim, birey-tanrının sınırlarına hapsedilir. Burjuvazi iktidarını, kendi gölgesini hayatın tüm yönlerine düşürerek sürdürür.

"Burjuvazi ilerleyip gelişsin, biz sonra bakarız kendi işimize" diyenler, burjuvazinin nimetlerinden vazgeçemeyenler, onun ayakkabısını çıkartamayanlardır. Devrim ve sınıf meselesi, burjuvazi ile başlatılınca onunla bitirilmek, tamamen erdirilmek zorundadır. Bu yanlışın tek çözümü, ucu açık ezilenler mücadelesinin sınıfsal ve

devrimci gerçekliğine duhul etmek ve özneliği oradan kurmaktır. Burjuvazinin malası, harcı, küreğinden medet umulamaz.

“Burjuvazi gelişin” denildiği için, gerçeklik ancak ve sadece bu gelişme ölçüsünde analize tabi tutulabilir. Özle biçimin, burjuva siyasetle komünist siyasetin ayrıştırılmasına artık ihtiyaç yoktur. Dolayısıyla ortaya gördüklerine inananlar, sadece görebildiklerine iman edebilenler topluluğu çıkar. Görülmek istenen, burjuvazinin ilerlemesi olduğundan, sadece o ilerlemeye ters akıntılar politik düşmanlık düzeyine çıkabilirler. Burjuvazinin hâkim olduğu koşullarda, onu önceleyen sınıfsal ilişkilerden artakalanlar, esasen bir direnişin adsız tezahürleri, imgeleridirler. Burjuvaziden yana saf tutup o artakalanlara düşmanlık gütmek, utangaç burjuva siyasetinin yansımasıdır.

Bu açıdan tartışma, Anadolu’daki ekalliyetin, azınlıkların servetleriyle kapitalizmi farklı bir kanaldan geliştirme ihtimali ile ilgilidir. Kemalizme yönelik itiraz, onun bir küçük burjuva ideolojisi olması değil, söz konusu ihtimali ortadan kaldırmış olmasıyla bağlantılıdır. Bu kesim, “kapitalizm Rum, Ermeni, Yahudi eliyle gelişmiş olsaydı, tam Batı ülkesi olur, bunca dertle uğraşmazdık” der. Dolayısıyla devrimi ve sınıfı görmeyen bu yaklaşım, özünde burjuvazinin karın ağrısından başka bir şey değildir.

Öte yandan bu söylenen, Kemalizmin kendi özel odalarında özel bir “Türk” inşa etmediği, kurmadığı anlamına gelmez. Bu Türk, ekalliyeti de kesen, sınıfsal, devrimci olanın tasfiyesi için bir tür silâh olarak imal edilmiştir. Tahkimat, bir yandan “hain” Araplara, bir yandan da Farslara-Kürdlere karşı yapılmıştır. “Sınıfsız, imtiyazsız kaynaşmış kitle” tespiti, kitleleri kaynaştıracak, sınıfsızlaştıracak, imtiyazlardan arındıracak iradeye karşı bir tampon oluşturma niyetinin yansımasıdır.

Buradan şu söylenebilir: “İslam’da kurban yok” lafı, selefi bir zihniyetin ürünüdür. Selefilik ise özel kabilelerin İslam devrimine karşı direncinin adıdır. Kabileleri ortak bir geçmişe ve geleceğe bağlama iradesi, kabilelerin “ben varım” demesiyle tasfiye edilecektir. Bu açıdan “Türklükte İslam yok” lafı ile “İslam’da kurban yok” yan yanadır. İlkinde özel otağların, özel hazırlanmış kırmızların direnci; ikincisinde özel malumatın, özel varlığın direnci söz konusudur.

İslam’ın da Türklük gibi özel saraylarda inşa ve imal edilmesine izin vermemek gerekir. Aynı şekilde Araplarla bir yarış içerisine girerek, “şu İslam Türklere gelmiş, bahşedilmiş olsaydı keşke” denmemelidir. Bu açıdan İslam’ın devlete göre kurgulanması noktasında Mustafa İslamoğlu gibi isimler, devletin sivil kanadının “ajan”larıdır. İslam’ın ve Türklüğün ezilenler tarihinden yalıtılması, oradan da mevcut muktedirlerin eteklerine tutuşturulması, bugün, egemenlere ait bir pratiktir. Aracısı, her türden küçük burjuvadır. Talihe, kudrete ve yıldızlara kul olanların putları yıkılmayı beklemektedir. Bugün o putları simgeleyen heykellerin gözlerini bağlayanlar, AKP gerçeğinin ne kadar devlete ve burjuvaziye yakışmadığını söylemeye çalışmaktadırlar. Gerekirse bu gözler görsün diye o heykeller de yıkılacaktır!

Hançer ve Ekmek

Dibi Kara Tencere

Devletin sınıflararasında uzlaştırıcı unsur olduğuna, onun toplumun üzerindeki hâkim, üstün bir konuma sahip bulunduğuna, her türlü tarafsızlığı ile korunaklı bir yere yerleştirilmesi gerektiğine dair tüm yanlısamaların dolayımı, küçük burjuvadır. Burjuvaziden mülhem tüm teşhislerin, tedbirlerin, tespitlerin devletten görece uzaklaşması, onu liberal manada dışa atması, muhafazakârlık açısından içe alması, bütünüyle küçük burjuvazi üzerinden işlevlik kazanan hamlelerdir.

Küçük burjuvazi, sınıfsal çatışmaları, ayrımları, farklılıkları unutmanın adıdır. Kendi ara konumundan mıdır nedir, bu tür çatışmaların, ayrımların, farklılıkların belirginleştiği, netleştiği, dışavurduğu momentlerde asıl duyulan çılgılık, küçük burjuvazinin ağzından çıkar. Bir işlem olarak devleti burjuvaziden ayıran da odur, gerektiğinde ikisini birleştiren de.

ABD’de endüstriyel-askerî kompleksin ağırlığı bilinen bir gerçektir. Eğer bu kompleks, çeşitli araçlar ve araçlarla Ortadoğu’ya geliyorsa, bunun için gerekli zeminin teşkil edilmesi gerekir. Bu konuda da asli görev küçük burjuvaziye tevdi edilmiştir. Endüstri orduyu endüstriyelleştirmek; ordu endüstriyi askerileştirmek zorundadır. Onca özgürlükçü isimlerin bu gidişata dair tek bir lafı yoktur. Sadece işin bir yanına dair mızımız eleştiriler dile getirilmekte, diğer yan örtbas edilmektedir. Görevleri budur.

Sınıfsal ayrımların, çatışmaların silikleştirilmesi, bulandırılması sonucu kitleler; devlete ve burjuvaziye bağlanırlar. Tersten, devlete ve burjuvaziye bağlananlar; ayrımları ve çatışmaları silikleştirmeye mecburdurlar. Mazlum halk kitlelerinin devlet gibi düşünenlerle burjuva gibi düşünenlerin it dalaşına mahkûm olmadıklarını görmek gerekir.

Bu gerçeğin görüleceği yer, devrimci politikadır. Devrimci politika ise ülke ve bölge gerçeğinde elbette geçmişin devrimci mirası ve devrimci imkânları üzerinden ilerler, ama buna hapsolmayacak bir coşkunluğa sahip olmalıdır. Devletlerle değil, o devletlerin ardındaki devrimlerle irtibat kurulmalıdır.

Kemalizmle sadece küçük burjuva mülkiyet ve rekabet anlayışı üzerinden mücadele edilemeyeceği açıktır. Bugün ona mesafeli olanlar, onun askeri olmaktadırlar. Kimse “tencere dibin kara, benimki de seninki kadar kara” dememektedir. Herkes, kendi öznelliğine ve tarihine yüce bir anlam yüklemekte, bu anlamla Kemalizmle kendi arasında kısa devre yapmaya çalışmaktadır. Oysa Kemalizmi önceleyen bir mücadele tarihi olması gerekir. Bu tarih vardır.

Kemalizm, o mücadele tarihini burjuva devleti adına kontrol ve disiplin altına alma meselesidir. Toplam Kürt hareketi ve sosyalist hareket, kendi içerisinde bu kontrolün ve disiplinin sancılarını yaşamıştır ve hâlâ yaşamaktadır. İslamî hareketse, dilindeki Allah’a ve Peygamber’e rağmen, bu ılımlılık sınırlarına mecburdur. Nefes aldığı yer orasıdır.

Sosyalist hareket, Kürt hareketi ve İslamî hareket ne vakit ötesine işaret etse, o parmak Kemalizmin şeriatıyla kesilmiştir. Başka bir yol mümkün değildir. Kemalizme

yakın düşmek, onunla çeşitli gündelik gerekçelerle flört etmek, “parmağımı kesme” yakarışından başka bir şey değildir. Aşırılığın sınırını, ötesini göreceğimiz yer, sınıfsal ve devrimci olanın pratiği ile tayin edilir. Burada belirleyici olan Kemalizmin ihtiyaçları ve yönelimleri değildir.

Üç hareket de bu anlamda kendi özneliğini kendi içine doğru yüceltmenin araçlarını üretmek zorundadır. Bu, kendine has, kendinden menkul bir dil, slogan, anlayış ve metafizikle birlikte gerçekleşir. Tüm bunlara karşın, yakıcı gerçeklikte mesele, Kemalizmle kurulan örtük ya da açık ilişkilerdir. Kimse bu ilişkilerin hesabını vermeye yanaşmaz, dolayısıyla Kemalizmle hesaplaşamaz. Ona mecburdur. Özneliği Kemalizmin sınırlarına tabidir. En evrenselci, dünyacı ya da Avrupalı bile o sınırlarla konuşur.

Bu anlamda AKP, İslamî harekete indirgenmek, soyutlanmak, tecrit edilmek, tekleştirilmek zorundadır. Buradan başka bir özneliğin inşa edilebileceğine inanılmaktadır, oysa bu, mümkün değildir. AKP İslamî hareket değil, onun katlidir. O cinayette imkân değil, tehlike görmek lazımdır. Görülen her imkân, Kemalizmin sınırlarına, niyetlerine tabidir.

Lenin’in tespitiyle, *tüm burjuva partiler esasen tek partidir*. AKP’yi tecrit etmek, işaretlemek, bu sayede güç kazanacağı vehmine kapılmak beyhudedir. AKP, herhangi bir burjuva parti ne yapmışsa onu yapmıştır, ne yapıyorsa onu yapıyordur, ne yapacaksa onu yapacaktır. AKP’nin burjuva dışı, soyut bir parti olarak kodlanması, kimi öznelerin burjuvaziyi de ona karşı örgütlemek istemeleriyle ilgilidir. AKP, devlet ve burjuvazi arası bir kesişimin ifadesidir. Ondaki devleti yüceltmek, mevcut devlete bağlanmayı; ondaki burjuvaziyi sıyırıp almak, mevcut burjuvaziye örgütlenmeyi beraberinde getirecektir. AKP’yi tüm burjuva partilerin teşkil ettiği tek parti içerisinde görmemek, burjuvaziye hizmet eder. Sınıf dışı AKP analizleri, iktidara ve güce sahip sınıfı besler.

Lenin’in *Devlet ve Devrim*’inin basit bir silâh meselesine indirgenmesinin sebebi buradadır. Silâh, bugünün bizatihi kendisi gibi ve zaten orada olmağı ile, sınıfsız ve sınırsızmış gibi görünür. O, sınırsızlığın-sınıfsızlığın imgesidir. Bu açıdan 2006’da kimi ekipler, “bugünde sömürüyü göremiyoruz, sınıf da yok, o vakit varolan silâhtan birine örgütlenelim” demişlerdir. Burada mücadelenin, kitlelerin kendi silâhlarının üretilmesine asla izin verilmemiştir. Bunun ceremesini Haziran Kıyımı çekmiştir. Bugün ah vah etmenin hiçbir anlamı bulunmamaktadır.

PKK silâhına örgütlenenle Kemalist ordunun silâhına örgütlenen arasında hiçbir kategorik fark yoktur. Her iki taraf da ezilme-sömürülme bahsinde birbiriyle yarış içerisinde. Bu yarışın seyircisi olmak da o konuda bahse tutuşmak da o yarışın kıyısından köşesinden parçası olmak da devrimci değildir. Silâhın liberalizmi sinsi bir tehdittir.

Tencerenin dibinin iyice karardığı iklim burasıdır: özneler, bu iç içe geçmiş ilişkiler kümesinde, kendilerini özel bir yere çekmeye çalışmakta, bunun için de diğerlerine tariz okları fırlatarak yol almaya çalışmaktadırlar. Özneler, öznelik imkânlarını

Hançer ve Ekmek

kendilerine bahşedenleri asla sorgulayamamaktadırlar. Devlete ve burjuvaziye karşı bir itirazın örgütlenememesinin sebebi burada aranmalıdır. AKP karşıtı siyaset, küçük burjuvazinin karın ağrısından ibarettir. AKP'yi bileşeni olduğu gerçeklikle birlikte ele almak şarttır.

Sınırsızlığın ve sınıfsızlığın imgesi olarak silâh, *Devlet ve Devrim*'i iğdiş etmeye mecburdur. Bu eserdeki sınıf analizleri, yapılan sınıfsal ayrımlar silâh sayesinde silinir. Silâh, soyut bir komünizm masalına bağlanır ve silâhı eline alan, kendisini komünist addeder. Bu, komünizmin bugündeki güç ilişkilerine son verme pratiği olmaktan çıkartır, onu kendinden menkul bir varlığa indirger. Bu varlığın toplam gerçekliği karşıya atması mümkün değildir. Dolayısıyla o, tüm ezilen dinamikleri asla ve kat'a örgütleyemez. Zaten örgütlememek, o sorumluluğu almamak için ele silâh alınmıştır, o sorumluluk ve örgütlenme bilinci gereği değil.

Sınıfsızlaşanlar, ordunun ve PKK'nin silâhı üzerinden, verili gerçeğe biat etmenin imkânına kavuşmaktadırlar. Kemalizme İslamî bir itirazın olmadığını söyleyenler, İran Devrimi günlerinde İran'a gidip orada eğitim almış bir örgüt mensubunun "PKK ileride bize mani olacak" sözlerine kulak kabartmak zorundadır. Evet, PKK devletin İran Devrimi ile ilgili kaygılarından istifade etmeyi bilmıştır. (Devlet aynı şekilde, yaklaşık bir on yıl sonra Hizbullah'ı devreye sokmuştur.) Yirmi küsur yıl sonra İran Devrimi benzeri bir imkân, Irak ve Suriye işgali üzerinden ortaya çıkmıştır. Genel teorik yaklaşıma göre, Irak ve Suriye işgalleri İran'ın işgalinin ön provasıdır. Dolayısıyla İran'da eğitim alıp burada silâhlı mücadele imkânlarını araştıran İslamî yapıların önü PKK ile kesilmiştir. Bu, PKK'yi doğrudan ilgilendiren bir mesele değildir. O, Irak işgali günlerinde bir günde tasfiye edilen örgütleri görmüş, hemen İran'a (üstelik kadın) gerilla birliğini konuşlandırmıştır.

Burada devletin işleyişine dair bir çift laf edilmektedir. Bu, bireysel küçük burjuva rahatlığı, sınırsızlığı-sınıfsızlığı ile Kürtlük, sosyalistlik arasında kısa devre yapanlara hiç de anlamlı gelmeyecek bir laftır. O sorumsuzlukla siyaseti karıştıranların liberalizmi, mezarlık yanından geçerken ıslıkla çalınan türkü gibidir.

Bu türküde bugün devletin çöktüğünden bahsedilmektedir. Esasen devlet çökmemekte, reorganize olmaktadır. AKP'nin bu devleti yönetecek kalibrede olmadığını söylemek, birkaç laik CHP'linin içini gıcıklayabilir, ama bu tespitin sürgit dillendirilmesi, özünde kitlelerin devlete bağlanma işine aracılık edildiğinin bir delilidir. Buradan "PKK'nin Kürt devrimcileri varsa, bizim de Türk devrimcilerimiz olsun" sonucuna ulaşmak, aynı şekilde Kemalizmin askeri olduğuna dair bir yemindir.

AKP, tüm kesimlerdeki Kemalistleri, devletçileri, burjuva yanlılarını ortak içtima alanına toplamıştır. Muhtemelen varlık sebebi de budur. O, ardışık kriz momentlerinde gösterilen refleksin doğal bileşenidir. İslamî kesimlerin düzene bağlanması, İslam karşıtı unsurların belirginleştirilmesi, bunların da burjuvaziye kul-köle edilmesi, dönemin önemli bir gereğidir. Sınıfsal ayrımların, çatışmanın

unutulduğu gerçeklikte o içtima alanında huysuzluk etme imkânı da kalmayacaktır. Dün her tür liberal temrini ağzından eksik etmeyenlerin, burjuva siyasetinin radikal kimi unsurlarını satmakta beis görmeyenlerin birden “komünist” veya “devrimci” olması asla mümkün değildir.

Hep bunlar, Karadeniz’de boğulan Mustafa Suphi’den düşünmemenin, onu ucuz, içi boş anmaların figüranı kılmanın semeresidir. Kemal’e karşı Suphi, sınıfsal bir zorunluluktur. Suphi’yi kenara itip solculuk oynamak Kadroculuktur, Şefik Hüsnücülüktür. Devlet, düzen için aşırılığı ifade eden unsurların budanması ise, sol budama sonrası kalanlarla büyüyebileceğini, serpilip boy atabileceğini düşünmüştür. Meyvelerini yiyense hep Kemalizm olmuştur. Kemalizm de AKP ölçüsünde devlet ve burjuvazi arasındaki kesişim kümesidir. Devletin herkese eşit mesafeli olduğu yanılması, bu budama işleminin yarattığı bir yanılısamadır. Budama işlemi sonrası devlet herkesi yola getiriyor zannedilmektedir. AKP’nin devletin yola getirmesinden, bunun kitlelerde yarattığı yanılısamadan bahsetmek zorunludur.

Kemalizmi resmi tarih kadar, gayriresmi tarihten öğrenmek de sorunludur. Solun görevi, bu açıdan, Kemalizmi kendisine layık hâle getirmek olamaz. O, bu anlamda Kemalizmin eksik, yarım ve hatalı işlerini tamamlayacak ana unsur olmaya soyunamaz. Kemalizmin ezdiklerinden bakarak kurgulanacak bir teori, ideoloji ve politika, bize ezilenlerin iktidarına giden yolu göstermeyecektir. Çünkü Kemalizmin ezdiklerine bakan göz de hâlâ ve ısrarla Kemalisttir. Sadece onun eksiklerini tamamlamaya ahdetmiş, daha gelişkin olduğuna inanan bir küçük burjuvanın gözüdür.

Ezilenlerin İktidarı

Devletle aynı düzlemde durup onun safında olan da ona karşı konumlanan da aynı sözleri sarf etmektedir. Devrim ayırıcı, alttaki, rüşeym halindeki “ezilenlerin devleti-iktidarı” ile alakalıdır. Gördüklerine iman edenler, görünmeyeni değersiz kılmak zorundadırlar. Biçim mutlaklaşmaya, burjuva siyaset zorunlu hâle gelmeye mecburdur.

Yerin bir karış altına işaret eden Marx’ın yüzeye çıkartılması, pazar tezgâhlarında sergilenmesi, afişe edilmesi, mevcut iktidar ilişkileri içerisinde, doğal bir sonuçtur. Bu pratik, görünene yüce anlamlar yükler. Bağlamı burjuvaziden yana kurar. Değeri onun pazarına göre belirler. Artık görünmeyen alttakiler değersizleşirler, bağlar kopar, anlamını yitirir.

Siyaset, ideoloji ve teori, akademiden gazete bürolarına, oradan da örgüt koridorlarına akar. O koridorların mazlum hayatın çilesiyle, derdiyle, öfkesiyle bir bağı kalmaz. Burjuvazi ve devlet, kendisini o koridorlarda örgütler. Direncini, mevziini oralarda teşkil eder. Devrimin ve sınıfın girmediği o koridorlarda bireyi yaldızlayan oyunlar sergilenir. Vicdan geçmişi temizler, kudretli geleceğe yelken açılır. Bugün yaşananda devrime ve sınıfa artık yer yoktur. Bu ikisi, en fazla, burjuvazi ölçüsünde dile dolanır.

Hançer ve Ekmek

Bu açıdan son yaşanan darbe teşebbüsü, öncesi ve sonrası ile, devrimsiz veya karşı-devrimci bir yerden değerlendirilmektedir. Bir kesim, Fethullah rüzgârına örgütlenmekte; bir kesimse Tayyip'in çekildiği Türkiye sınırlarına kapanmaktadır.

Kenan Alpay gibi isimlerin Kemalizm eleştirileri, Misak-ı Milli analizleri, büyüme arzusundaki Türkiye burjuvazinin niyetleriyle uyumludur. Özünde kemalizmle birlikte ve ona öykünerek, aynı ülke geleceğe taşınmaktadır. "Araplarla ilişkimizi kesiyorlar"dan başka bir şey söylememektedirler. Araplardan kastı İslam değil, prenslerin, kralların petrodollarıdır.

Darbe teşebbüsü ile birlikte bu teşebbüs, Talat Aydemir darbesine benzetilmektedir. Demek ki bir 27 Mayıs zaten gerçekleşmiştir. Bu, muhtemelen Tayyip Erdoğan'ın cumhurbaşkanı olduğu gündür.

15 Temmuz akşamı yaşananlar karşısında "27 Mayıs darbesi gerçekleşiyor" diye sevinenler, karşı-devrimci bir yerde durmaktadırlar. Sol, 27 Mayıs'a uzanan dönemde Menderes ve arkadaşlarıyla dergi çıkartan ecdadını unutmuş görünmektedir. O ecdada 27 Mayıs'la açılan nefes borusu kutsanmakta, bugüne bir ölçü olarak dayatılmaktadır. Hepimizi bir 27 Mayıs beklentisi içerisinde sokanların devrim gibi bir şeye imanları kalmamıştır veya zaten böyle bir iman hiç söz konusu olmamıştır.

Bu kişiler, o gece "AKP kitlesi, sürüdür, korkaktır, Tayyip'in çağrısına kulak vermez" yorumunu bu yerde durdukları için yapmaktadırlar. Teorileri de politikaları da kemalizme ve devlete endekslidir, onun sınırlarına tabidir. Onun kuludur. Rahimlerinin duvarlarını çatlatacak hiçbir şeye tahammülleri yoktur.

Sovyetler'le kurulan devletlerarası ilişkilerde adam yurduna koyulanlar, siyaset yapma imkânı bulanlar, bu imkâna Sovyetler'in devrimini silmek karşılığında kavuşabilmişlerdir.

İlerlemeyen devrim, burjuvazinin ilerlemesine bağlanmıştır. Darbe teşebbüsünde halkın direncini alaya alanlar, bu ilerleme adına düşünmektedirler. Sahada sadece gerici, İŞİD'ci, İBDA'cı kara bir grup görebilmişlerdir. Saldıkları korku ile sosyalistleri, Alevileri ve Kürdleri devletin ve burjuvazinin koltuğunun altına sığınmaya çağırmışlardır.

Kendinden menkul bir varlığa indirgenmek suretiyle, sosyalistler, Aleviler ve Kürdler, burjuvazinin ve devletin az ve özel siyasetinden medet umacak kıvama getirilmişlerdir. Kendinden menkul, az ve özel bir sosyalizm de, Alevilik de, Kürdlük de devletsiz ve burjuvazisiz yapamayacağına kani olmuştur.

Sol Alevilikten söz etmekte, AKP'nin Diyanet-MİT işbirliği ile camileri seferber etmesine kızmakta, bu durumu mülk edindiğini düşündüğü Alevilere bir sopa olarak sallamakta, ama nedense tarihsel-politik bir hareket olarak Aleviliğe asla örgütlenmeyi düşünmemektedir.

Sol, ancak ABD'nin Ortadoğu'suna, CHP'nin "Müslüman"ına ve kemalizmin "Alevi"sine meyledebilmektedir. ABD'ye düşman Ortadoğu, CHP'ye düşman Müslüman ve kemalizme düşman Alevi zira onun da düşmanıdır.

Alevi cemleri, o tarihsel-politik örgütlenmenin bir tezahürüdür. Soyut, tarihdışı atıflar, benzeştirmeler, o mücadelenin ve örgütlenmenin bağsımsızlaştırılması amacını güder. Yani Aleviliğin dışlarının sökülmesi, solun da işine gelmektedir. O cemde bekçi vardır, ama sol oraya örgütlenmediği için o bekçideki politik anlamı görmez, oradaki 12 hizmetin solda hiçbir karşılığı yoktur. Devlete ve demokrasiye yakınlaşanların o 12 hizmeti tasfiye etmesi zorunludur. Bu devlet ve demokrasi, özünde bir savaş çağrısı olarak yeniden örgütlenebilen ezana ve camiye düşmandır. Olmak zorundadır.

Devrim ve ona bağlı bir teolojik unsur olarak "cennet kavgası" alay konusu edilmektedir. Biraz geri çekilip bakıldığında, Tayyip Erdoğan'a verilen rol tam da budur: o bir imge, simge ve bilgi olarak, kendisini dayatmaktadır. Böylelikle ezilenlerin uçsuz bucaksız ummanından kaçmak, tek çözümmüş gibi gelmektedir.

Genel kabule göre, buradan çıkışımız Tayyip'in ölmesi ise eğer, kendinden menkul tüm kurguların da ölmesi gerekir. Bizimki yaşasın diye Tayyip'e kızmanın manası yoktur. Tayyip öfkesi, kolektifleşmeyle değil, bireyselleşmeyle alakalıdır. Dolayısıyla devrimin ihtiyaç duyduğu kolektif dinamikler, onun elinde lime lime olmaktadır. Bu aşamada Tayyip'in kontrol ettiğini düşündüğü kitledeki sınıfsal-politik ve devrimci-politik gerilimlere de örgütlenmek gerekir.

Bizim için aslolan, burjuva siyasetindeki yüzde ellilik dilimlenme değil, burjuvazinin hâkim olduğu koşullarda, komünist siyaset için gerekli çatlakları bulup oralardan güç biriktirerek ilerlemektedir. Bu açıdan kime ait olduğunun gayet iyi bilindiği derneklere atılan Molotof'un politik açıdan sorgulanması zorunludur. Önce "o istihbarat nereden ve niye geliyor?" diye sorulmalıdır.

Müslüman'ın bir, kolektif ve diri olma araçları yok edilince, kendinden menkul sosyalistlere alan açılacak zannı, beyhudedir. O Molotof'lar, ne olursa olsun, ne tür bir anlam yüklenirse yüklensin, bir'e, kolektif'e ve dirime fırlatılmaktadır. Bunlar kendinden değil, hakikatten menkul komünist siyaset için de zaruridir. Devrimsiz olmak, bu zarureti görmemek demektir.

Devrimsiz olanlar, son üç yıldır Fethullah'ın düdüğünü öttürmüş, darbe çığırtkanlığı yapmış, darbe teşebbüsünün başarısız olacağını görünce "işçi sınıfı"nı anımsamıştır. İşçi sınıfı, bir sığınak olarak yeniden istismar edilmektedir. Sadece araziye sürülecek mayın eşeği olarak görülen işçiler, duruma göre, kiri pası örten bir halya dönüştürülmektedirler.

"Sınıf devrimcileri" sınıflı ve sınıflı olamazlar; sadece mevcut karışıklığı sadeleştirmek, kendilerine işaret etmek, kafa bulanlığını gizlemek, öznelliğini şişirmek, azı çokmuş gibi göstermek için sınıflı kullanırlar. Sınıftan umudunu kesenlerle sınıfçılık yapanları çok ince bir çizgi ayırır. Biri diğerinin arazisinde

Hançer ve Ekmek

ajanlık yapar. Ya işçilik burjuvazinin eğretilmesidir ya da burjuvalık işçi sınıfının en yüce biçimidir.

Bir kesim, bugün sokağa çıkan AKP kitlesi ile temas kurmanın gerekli olduğundan bahsetmektedir. Bu, bazı solcuların 2003 sonrasında Ortadoğu'yu keşfetmeleri ve Ortadoğululaşmaktan dem vurmalarına benzemektedir. Onların "Ortadoğu" dediği, esasen Amerika'nın Ortadoğu'sudur. Amerika buraya gelmese, bunlar ağızlarına "Ortadoğu" kelimesini almaları mümkün değildir.

Geçmişte Bekaa'ya giden devrimciler de anı kitaplarına hapsedilmiştir. Filistin'le Türkiye dolayımı ile ilişki kurulmuş ya da öznel iradenin en yüce biçimi olması sebebiyle o coğrafyaya anlam yüklenmiştir. Bu iki yaklaşım da kesişmektedir.

Filistin'de olduğunu düşünen kimi isimler, bugün Türkiye devletine ve burjuvazisine hizmetkâr olan Ortadoğu uzmanlarıdır. Ateşten kaçmak için onun yanına sığınmış, Filistin'in tedrisatına alan açılmamış, Filistinleşen ülke içi dinamikler, Sabra-Şatilla sonrası, tekrar Avrupa'ya bağlanmıştır. Bazı örgütlerin Kaddafi'nin paralı askeri olarak Afrika'ya gittiğinden bile söz edilmektedir. Filistin pratiği, Batı düzlemine yaklaştığı ölçüde anlam kazanmıştır. Bu pratik o düzlemden, filikadan uzaklaştıkça, Avrupa'nın gemisine binilmiştir.

Bugün "ilişki kurmak gerek" dedikleri kitle ise CHP'yle hizalanmış bir kitledir, CHP'nin ve kemalizmin kurgusudur. Onlarla ilişki kurulması gerektiğinden bu sebeple söz edilmektedir. Sözlerinin, eylemlerinin akacağı bir eşdüzlem oluştuğunu görmektedirler. Buradan da söz ve eylemi ayarlamının yollarına bakılmaktadır.

Benzer bir durum, 6 Ekim 1993'te bir grup TDKP gerillasını öldüren PKK için de söz konusudur. 3 Kasım 1993 günü "Kürdistan'a Türk sosyalistlerinin girişi yasaklanmıştır" diyen PKK, aradan yirmi yıl sonra o örgütlere kucak açmıştır. Demek ki yirmi yılda köprünün altından çok su akmıştır.

Uygun düzlem gereken seviyeye ulaşıncı, akış gerçekleşmiştir. Burada "PKK Ortadoğululaştığı momentten uzaklaşıyor mu?" sorusu gündeme gelmektedir. Zira hâlâ o Türk sosyalistleri için PKK, "geri, milliyetçi, küçük burjuva ve 'bölücü' bir örgüttür."

Ezilenlerin iktidarı, yukarıya çıkmış, oradan bakan, öznelliğini devlet ve burjuvazi ile kurmuş öznelerin eseri olamaz. Ezilenlerin içinden kimi bölüklerin belirli bir seviye atlaması suretiyle yaşanan yakınlaşmalara aldanmamak gerekir.

Haşhaşî

Solun bir kısmı, özellikle son üç yıldır, siyaseten, bugün darbe teşebbüsünü akamete uğratan devlet içi dinamiğin bir uzantısıdır. Aylardır Tayyip'in "ABD bir şeyler istedi, Tayyip buna karşı çıktı" türünden Tayyip'i örtük olarak öne çıkartan, öven, yıldızlayan yazılar, bu nedenle yazılmaktadır. "Yerli ve milli" olma derdiyle sol, bir bölümünü "yeni" kurgunun oluşum sürecinde görevlendirmiştir.

Ancak son 3-5 yıldır AKP'nin farkında olabilen sol, tüm gücünü güya onu devirmeye teksif etmiştir. Burada bir şeylerin fısıldandığı açıktır. 2009-12 momentinde yaşanan hiçbir gelişmeye kitlesel bir karşı-duruş sergilenmemiş, cılız hâliyle geleceğe ait kurgunun bir yerlerinde olma tercihinde bulunulmuştur. Buradaki rol, AKP'nin devlet ve burjuvazi belirleniminde işleyen mekanizmasını örtmek ve meseleyi tek başına AKP'nin varlığına indirgemekle alakalıdır. Solun örgütlendiği görev ve rol budur.

Son beş yıldır Suriye konusunda susulmasının sebebi de buradadır. Solun bir kısmı, "AKP yıkılacak"; bir kısmı da "Kürdistan kurulacak" diye olan bitene sessiz kalmıştır. Bugünse hiçbir şey yapılmamasına karşın, "Suriyeleşme ihtimali"nden söz edilmektedir. Birilerinin renksiz hayatı renklensin diye, ülkede ve bölgede bir şeylerin değişmesi beklenemez.

Geleceğe ait kurguda devlet "Atatürk" gibi bir mite muhtaçtır. Sol halka değil, bu devlete örgütlü olduğu için, bu sürece ya ses çıkartmamış, ya da varlık olarak bu kuruluşa katkı sunmuştur. Atatürk sayesinde sosyalist olduğuna inananların ezilenlerden yana bir müdahalede bulunması mümkün değildir. Devlet, onlarla birlikte kurulacaktır. Gündelik yaşam, kişisel kimlikler, bunların laik, devlete ve burjuvaziye layık olması, ana gündem maddeleridir.

Laisizm, devletin bireyi örgütlemesi, kendisini bireyde örgütlemesidir. Din dedikleri şey, burjuva güçleri önceleyen, dolayısıyla akıl ve varlık dışı her şeydir. Onun devlete ilişmemesini isteyenler, kendilerine de dokunmamasını talep etmektedirler. Bu yaklaşım, bireyliklerini devlet olarak gördüklerinin delilidir. Öyle görmeseler bile süreçte birey, devletin hizasına çekilecek ve kendisini orada varedecektir.

Fethullah tasfiyesi uydurmadır. Fethullah diye dinî bir örgütlenme yoktur. Bu adda bir dinî cemaatten veya tarikattan söz edilemez. O, devletin emperyalistlerce teşkil edilen boyutunun bir bileşenidir. Devletin arındığını düşünenler, onun emperyalizm ağına daha fazla bağlandığını göremezler. Eskinin popüler *Genç Siviller*'i bugün içinden çıkan Fethullahçı yüzünden AKP'nin elini ayağını öpmektedir. Bunlar toplam bir operasyonun parçasıdır. Sol, yüce aklıyla bu operasyondan azade olduğu vehmiyle yaşamaktadır. Fethullah'la münasebeti, onu da kendisi gibi zannetmesinin bir sonucudur. Kendinden menkul bir akli ve kendinden menkul bir özneliği örgütlemek, Fethullah'a düşmüştür. Onların küfr-ü kibrine ortak olmak, külliye yanlıştır.

Batıda "bu AKP'liler cahil, görgüsüz, kaba ve iş bilmezler, bunları biz adam ettik" diye yazılar yazdıran Fethullahçıların sinik ve sinsî varlığı, ezilenlerin mücadelesine yönelik bir küfürdür. Sol, bu şeytanî pratikte hayır gören yanlarını sorgulamak zorundadır. Onların devletine ve demokrasisine biat, kimseye bir gelecek sunmayacaktır.

Devlet ve demokrasi bahsinde temel ayıraç devrimdir. Alttaki ezilen kitlelerin siyasi öncüsü ve iradesi olmanın zorunluluğunu idrak etmeyenler, kısa vadede devlet ve demokrasi arasında salınıp durmuşlardır, durmaktadırlar.

Hançer ve Ekmek

Ezilenlerin devleti, somut maddi güç olarak varolma imkânı bulduğu Haziran direnişinde o sol eliyle ezilmiştir. Bugün aşağıladığı halk kitlelerinin tankların önüne yatan iradesinin binde birini Haziran günlerinde ortaya koyamamıştır. Gezi'den uzak duran, ama onu istismar etmekten de geri durmayan sol, Haziran Hareketi ile Taksim'de AKP'ye bağlanmıştır.

Orta sınıfa, liberterizm, siyasetdışı arayışlara, burjuva kulvarlara hapsedilen Haziran, devletin yeni kuruluşunun parçasıdır. Faş olan devlet, açıktan, kendisini kitlelerle yeniden örgütlenme imkânı bulmuştur. Buna devrimci bir ayıraçla yaklaşacak, devrimci bir çentik atacak herhangi bir özneye rastlanmamıştır.

Teorik olarak tüm varlığı ile böylesi bir kıyama hazırlanması ve örgütlenmesi gereken sol, hiçbir şeye örgütlenmediğini, hiçbir şeye hazırlanmadığını, sadece kendi ayakkabısı içinden dünyaya baktığını cümle âleme göstermiştir.

Mısır, Tunus ve İran gibi yakın coğrafyalardaki pratiklerden de dersler çıkartılmamıştır. Çünkü buralar, allı pullu ülkeleri Türkiye'den daha aşağı, aşağılık yerlerdir. Bu ülkelerden bir şey öğrenmeye gerek yoktur. Oysa o ülkelerdeki eylemciler, ne olursa olsun, çıkarttıkları dersleri paylaşmayı bilmişlerdir.

Örneğin İranlı eylemciler, yoksullarla bağlarının koptuğundan, herkesin bireylere bölünüp "gönüllü muhabir" hâline getirilmesinden, Ahmedinecad'ın kitle manipülasyonuna cevap veremediklerinden, orta sınıfların karın ağrılarına fazla kulak verdiklerinden dert yananmaktadırlar.

Haziran Kıyımı, civarındaki derslerden mahrum bir içerikle cereyan etmiştir. Devrim ayırıcı devredışı bırakılmıştır. Sol öznelerin şefleri, devletin kuruluş sürecinde rol ve pay sahibi olabilmek için, tüm mirası, birikimi, imkânları çöpe atmıştır. Fethullah üzerinden çekilen ayarla yetinilmiştir.

Birkaç yıldır saray gladyosundan, AKP diktasından bahsedenlerin bugün aciz, caresiz bir Tayyip'den söz etmeleri şaşırtıcıdır. Karşımızda darbeden haberdar olmayan biri vardır. Özellikle CHP menşeli bir diğer yönelim de bu olan bitenin kurgu olduğunu söylemiştir. Bu yönelimi boşa düşürme işini ise Kemal Okuyan görmüştür. Okuyan'ın "Erdoğan'ın Yunanistan'a sığınacağı" haberini paylaşmasının amacı budur. Bu haber sayesinde darbenin gerçek olduğu teyit edilmektedir. Okuyan ve benzerleri hiçbir şey olmamış gibi yollarına devam etmekte, soyut bir "işçi"den bahsetmeyi iş saymaktadır. Onların "işçi" dediği, burjuvazinin çoğul hâlidir.

Yaşanan, devletin reorganizasyonu meselesidir. Tahkimat, teşkilat ve teminat, kilit üç kelime bunlardır. Siyaseti devlet ve yönetsel ilişkiler merkezli yürütenler, pay kapma mücadelesinde belirli mevziler elde etmişlerdir. Tayyip karşıtlığının asli amacı budur.

Dinsiz veya dindışı ve Tayyip'in ya da başkasının başkanlığına artık herkes tavidir. Bugün koca koca sosyalistler, yanık bir sesle, devletin çöktüğünden, devletin dağıldığından şikâyet etmektedirler. Devrimsiz zihin, devletteki sarsıntıya ancak üzülebilmektedir.

Burada eksik olan, devrimin kolektif öznesidir; o öznenin devletteki bu gelişmelere duygusal-öznel yaklaşması mümkün değildir. Bu lafları eden şeflere, “devlet çöktü ise yap bir devrim!” denilebilir. “Hani devrimciydin?” diye sorulabilir.

Darbe teşebbüsü, herkesi tava getirme meselesidir. Demek ki laiklik, şariat yaygarasını kopartanlar, rollerini oynamış, işlerini görmüşlerdir. Taban, bir süre daha CHP’den insan devşirileceği yalanına örgütlenecek, bu rol ve işin bu amaçla ifa edildiği yalanına ikna edilecektir.

Darbenin somut maddi eleştirisini yapmak, AKP’li kitlelere düşmüştür. Tek muzaffer ve tek mağlup odur. AKP’li kitle, devleti önceleyen ve sonralayan tüm iradesinden soyutlanmıştır. Erdoğan, bir imge olarak, bu iradeyi kendisine büzmüştür.

Devletin reorganizasyonundaki asli araç-sopa Fethullahçılardır. FETÖ diyerek umacı haline getirilen dinamik, NATO’nun ve ABD’nin bu reorganizasyona dair silâhıdır. Darbe teşebbüsü ile çapaklar, kontrol dışı unsurlar temizlenecektir. Bazı AKP’lilerin FETÖ ile yeterince ve layıkınca mücadele edilmediğine dair serzenişleri nafiledir ve esasen karartma faaliyetinin parçasıdır.

Yüksek mertebelerde bir Fethullahçı gider diğeri gelir. Fethullah bir tarikat değildir, o sebeple devlet hiçbir şeyden arınmamaktadır. Eski bir Fethullahçı şef, aba altından şunu söylemektedir: “Fethullah’a Güney Afrika’da saray yapıldı.” Bu, Afrika pazarı karşısında ağzı sulanan burjuvaziye verilmiş gizli bir mesajdır. Somali’deki Eşşebab örgütü, Türkiye’yi “emperyalist” ilân ederek, düşman listesinin başına yazmıştır. Demek ki selefi kafası kesmek için o kadar acele etmemek gerekir. Ezilenler doğruyanlı, her zaman tenine bir libas geçirmeyi bileceklerdir.

Örtük milli mutabakat metninin altına imza atan meclisteki tüm partilerin esas olarak artık devletin bileşeni, parçası olduğu bilince çıkartılmıştır. Herkes buna tavidir. Demir tavında dövülmektedir. Siyaset, devlete dair gevezelik etmeye, demokrasiye dair fallar açmaya indirgenince, o tavda dövülmek de istenilen bir şey hâline gelir.

Devletle ve demokrasiyle ilgili devrimci-politik ve sınıfsal-politik ayıraçlar silinmiştir. Bu nedenle darbe günü sokağa dökülen kitlede hiçbir şey görülememektedir. Özle biçim aynılaşmış, düşmanın sözüne kapatılmıştır. Herkes, o söze göre konum ve şekil almaktadır. AKP bunun için vardır. Orta sınıfların AKP’yi sevmeme gerekçeleri eleştirilmeyi beklemektedir. Biraz da AKP sayesinde palazlanan bu sınıflar, daha fazlasını istemekte, AKP gibi kendisine layık olmayan bir partinin başında bulunmasına karşı çıkmaktadırlar. Bunların dilinin ezilene, yoksula, işçiye örgütlenmemesi gerekmektedir. Kemalizmi Rum, Ermeni ve Yahudi sermayedarlar adına eleştirenle, Erdoğan’ı Batılı Türk sermayedarlar adına eleştiren yan yanadır. Kürd’e ise ancak o Rum, Ermeni ve Yahudi dolayımı ile acınabilmekte; o Batılı Türk üzerinden kıymet verilebilmektedir.

Hançer ve Ekmek

FETÖ'cülerin "haşhaşı" olarak nitelenmesinde çeşitli ideolojik gerekçeler rol oynar. Kadim İran düşmanlığı kadar, devletin ideolojisiz varlık olarak örgütlenmesi muradına dair bir anlam yükliüdür bu ifadede.

Haşhaşiler, korku yoluyla ikna etmeye ve teslim almaya çalıştıkları düşmanlarının yataklarının başucuna bir hançer ve bir dilim ekmek koyarlar. Sevgi ve nefret ilişkisi içerisinde, yaratılan gerilim bağlamında, son darbe teşebbüsünde asıl haşhaşilik, ezilenlerin başucuna konulan hançer ve ekmekte aranmalıdır.

Ordunun ideolojilerden arındırılmış bir yapı olarak yeniden kurulmasından söz edilmektedir. Üst yüce ideoloji bellidir. Herkesin başının eğilmesini sağlayacak şekilde inşa edilmiş aslanlı yol, o ideolojinin hattını çizer. Asıl yol aslanlı yoldur. Sol ve sağ, tüm sızmalara, sapmalara, marazlara karşı, bu yola göre dizayn edilmektedir. Tayyip Erdoğan bunun temsili ve timsalidir.

Yastığımızın yanına konulan hançer ve ekmek arasındaki gerilime takılmamak gerekir. Bunları dayatanlarla mücadele şarttır. Egemenler, ezilenlerin mücadelelerinin özünü yok ederler, posasını çıkartırlar, işine yarayanları kasasına koyarlar.

Bu açıdan Türkiye'nin kuruluşunda Sovyetler'in etkisini ve ağırlığını görüp yürekleri coşanlara, bu ülkede TKP'yi kuranın Mustafa Kemal Paşa olduğunu anımsatmak gerekir. Bu partinin programının ilk maddesi, kendisi dışındaki komünist faaliyetleri yasaklamakla alakalıdır. İlgili madde uyarınca solculuk ve komünistlik oynayanların iktidarla mücadele etmesi mümkün değildir.

Bu konudaki tek imkân ise iltica edilmiş, teslim olunmuş Batı'dır. Batı'nın söylediği kadar solculuk oynayanlar ise o TKP'nin o Batı için kurulduğunu asla anlayamazlar. Bu kuruluşta devletle yan yana düştüğünü düşünenlerin ya da belirli bir dönemde o devletin "geri" kalan yanlarına itiraz edenlerin görmediği tek gerçek, ezilenlerin gerçek mücadeleleridir. Onlara verilen görev, o ezilenlerin mücadelelerinin devlet için soğurulması, masedilmesidir. İltica ettikleri ülkelerde yerden bir taş almaya bile korkan, devletten gelen maaşla geçinen kesimlerin Türkiye'ye yönelik yığıtlenmeleri, boş sözleri, mangalda bırakmadıkları küllere pek aldanmamak gerekir.

Bugün daha fazla cari olan laiklik ve aydınlanma gibi kavramlar, burjuvazinin kitle manipülasyonu, ama daha temelde, ezilenlerin mücadelelerinin boğulmasına dairdir. Kim bu kavramlardan söz ediyorsa, ezilenlerin mücadelelerini ezmenin, boğmanın asli aracı olan devlet ve demokrasiye örgütlenmiş demektir. Bunlar arasındaki kayıkçı dövüşünün devrimciliğe bir katkısı asla olamaz. AKP ile özel ve öznel bir ilişki kuranların, onun bu laikliği ve aydınlanmayı cilâladığını asla göremezler, görmek istemezler.

Solun AKP'nin Türkiye sisteminde ve devletinde-demokrasisinde bir maraz, sapma, sivilce olduğuna dair yorumları, darbe teşebbüsü ile anlamını yitirmiştir. Tüm bu değerlendirmeler, AKP'nin araçlık ettiği devletle zimni, söze dökülmemiş bir akdin altında imzası olanlara aittir. Özellikle Gezi'den beri "şeriat, gericilik" diye bağırınların asli görevinin CHP-AKP yakınlaşmasını karartmak olduğu anlaşılmalıdır.

İki sene önce Kemal Derviş gelmiş, Batı'nın emrini iletmiştir: "Türkiye için tek çare koalisyonudur." Bugün bu koalisyon zımninden devrededir. Üç kuruşluk gündelik pratikleri rahatlasın diye ezilenlerin kolektif mevzilerinden vazgeçenler, tüm bu yaşananlar karşısında şaşkındır.

Haşhaşilerin ekmeği ve hançeri mecazîdir. Yoksa haşhaşiliği basit bir terör örgütüne indirgeyenler, oryantalistler ve egemenlerdir. Afyon-esrar ve sahte cennet hikâyeleri, onların ezilenlerin mücadele içerisindeki azmine, cüretine ve aklına dönük şaşkınlıkları ile ilgilidir.

Tarihte haşhaşilerin basit manada bir devrimci şiddet pratiğine kapatılması da haksızlıktır. Haşhaşiler, her boydan, kavimden ve dinden ezileni coğrafi planda örgütlemeyi bilmiş bir harekettir. Ciddi bir propaganda ve ajitasyon ağına sahiptir. Pazardaki ufak bir tartışmaya bile politik manada müdahil olabilecek bir esneklikle ve akılla kuşanmıştır.

Tersten, "bir hançer bir dilim ekmekle haşhaşî olurum" denilemez. Ama az ve özel olanın iktidarı anlamında, devletin kendisi o anlamda olur. Darbe teşebbüsünde ezilen halkımızın, kavgayla kurulan milletimizin başucuna bir dilim ekmek bir de hançer konmuştur. İkisinden birini seçmeye zorlanan halk, yeni dönüşüme biat etmek zorundadır. Ona öncülük eden güçler dünden teslim oldukları için, o biatin altındaki kolektif direnci göremeyeceklerdir. Onların gözleri kör, kalpleri mühürlüdür. Devrimsiz bir akıl, geriye tek kalan budur.

"Devrim" ise hançere de ekmeğe de örgütlenmeli, onları örgütlemelidir. Üzerine yazıldığı duvarı yıkabilmeli; kâğıdı ateşe verebilmelidir.

Nejat (Paramaz Kızılbaş) ve Devletlû Olmayan Bir Türklük Tahayyülü: Nasıl Bir Türkçü Siyaset?¹

İlker Cörüt

Nejat'ın eylemi ve sözünün örtük olarak çağırıldığı, ama yine bu eylem ve sözün belir-tik içeriğinin üstünü kolayca örtbileceği bir ihtimalin adını koymak için yazıyorum bu yazıyı. Ayşe Paşakapılı'da Deniz Gezmiş'i gören bir komünisti, Paramaz Kızılbaş'ta radikal Türkçü bir siyasetin olanaklarını görmeye çalışarak yâd etmek istiyorum.

Nejat'ın şehadetinin anlamı üzerine çok şey söylenebilir şüphesiz. Nejat'ın şeha-deti her şeyden önce Türk milliyetçiliğinin eleştirisidir. Türklüğü bu ülkenin ev sa-hibi yapan ve devletleştiren üç tarihsel temel dışlamanın kurbanlarıyla özdeşleşti Nejat. Ermeni değildi, Ermeni devrimci Paramaz oldu; Alevi değildi, Kızılbaş oldu; Kürt değildi, ama Kobani'de elde silâh Kürt yoldaşlarıyla yan yana savaşarak öldü.

Bu özdeşleşmelere bakarak, Nejat'ın şehadeti, kimliksiz, yersiz-yurtsuz, vatansız bir enternasyonalist komünistin şehadeti olarak anlaşılabilir. Zannederseniz hâkim algılayış da bu şekilde. Ben bu yoruma iştirak etmiyorum. Nejat, Kobani'ye Türklüğü üstlenerek gitmiştir. Nejat'ın Kobani'ye gelişi Türklüğe hiç değmeyen bir şey olsay-dı, Nejat kendi eylemini sembolize etmek için Türklüğü çağırın bir kod ad almaz-dı. Oysaki Nejat, Paramaz (Ermenilik), Kızılbaş (Alevilik) ve Kobani (Kürtlük) gibi Türklüğün ötekileri olmak dışında aralarında bir eşdeğerlik ilişkisi kurmanın müm-kün olmadığı üç tarihsel farklılığı kendi eyleminde eşitleyerek, Kobani'deki varlığını Türklüğün sanal bakış açısına göre kurar. Kürt Kobani'deki Paramaz Kızılbaş'ın sem-bolik özdeşleşmesi Türklüktedir.

Peki, nasıl bir Türklükle sembolik özdeşlik kurar Nejat? Şöyle düşünüyorum: Nejat, Türklüğü Türklük üzerinden dolaysız biçimde, yani "bir Türk olarak" değil, Türklü-ğün ötekileriyle özdeşleşmek suretiyle çağırır. "Türklüğün ötekileriyle özdeşleşerek Türklük nasıl çağrılabilir ki, Nejat'ınki olsa olsa Türklüğün bir tamlık olarak imkân-sızlığına vurgu yapan bir antagonizmayla özdeşleşme edimidir" şeklinde gayet makul bir itiraz getirilebilir. Bu itirazın dikkate almadığı husus, Nejat'ın Türklüğün öteki-leriyle özdeşleşmesinin Türk milliyetçiliğine karşı savaşı sırasında ortaya çıkmadı-ğıdır. Nejat, Türklükle ve Türk milliyetçiliğiyle ancak dolaylı biçimde ilişkili, onun tarafından belirlenmeyen bir bağlamda Türklüğün ötekileriyle özdeşleşir. Demem o ki, bağlamıyla değerlendirildiğinde, bu özdeşleşmeyi Türklüğün imkânsızlığına

¹ Yazıyla ilgili eleştiri ve yorumlarını paylaştıkları için sevgili Muzaffer Kaya, Zeynel Gül, Nazan Üstündağ ve Osman Özarslan'a müteşekkirim.

Nasıl Bir Türkçü Siyaset?

vurgu yapan bir antagonizmayla özdeşleşme edimi olarak değil, Nejat'ın Türklükle özdeşleşmesinin özgül biçimi olarak görmek daha doğru olacaktır. Dolayısıyla Nejat'ın Türklüğüne giden yol Paramaz'dan, Kızılbaş'dan ve Kobani'den geçer. Ermeni, Aleviyi ve Kürdü ötekileştiren şiddetle hesaplaşılmadan Nejat'ın Türklüğüne varılamaz. Nejat Kobani'de Türklüğün pratik bir öz-eleştirisini vermiştir. Bir kere bu tespit yapıldığında, şu çıkarımda da bulunmak gerekecektir: Nejat'ın eyleminin komünistliği, Türklüğü terkinde cisimleşen bir aidiyetsizleşme jestinde değil, başka pek çok şeyin yanında, Türklüğün ve devletin özdeşliğini bozan aralıkta, devletsiz bir Türklük tahayyülünün imkânına yapılan sessiz vurguda vuku bulur.

Sessiz vurguda diyorum, zira bildiğimiz kadarıyla, Nejat eyleminin bilinçdışında almış olduğu pozisyonu mantikî sonuçlarına götürmez ve bu vurguya pozitif bir içerik vermez. Türklüğü açıkça üstlenerek, "bir Türk olarak" kendi konumunu ifade etmez; Türklüğün içinden konuşmaz. Ne *Menkıbe*'de ne annesine yazdığı veda mektuplarında ne de arkadaşlarına bıraktığı ve siyasi vasiyetini de içeren harikulade metinde Türklüğü sınırlarına zorlayan Türk Nejat'ın sesini duyamayız. Bu, Nejat'ın almış olduğu konumun ancak dolaylı olarak alınabilecek bir konum olmasından mı, yani Türklüğün içinden, "bir Türk olarak", ötekileri olmayan bir Türklüğü telaffuzun yapısal olarak mümkün olmamasından mı kaynaklanır? Devletsiz Türklük bir oksimoron mudur? Türklük ancak yüzleşilip bir kenara bırakılması gereken bir yük müdür? Aslında Türklüğün ne olduğu gibi skolastik ve kurgusal bir zeminde değil de (bkz. İstiklal Marşı Derneği ve İsmet Özel) sosyolojik bir gerçeklik olarak Türklüğün koordinatlarından hareket edecek olursak, bu soruları şu şekilde de yeniden formüle edebiliriz: Vatani Anadolu, dini İslam, dili Türkçe, bayrağı Türk bayrağı, marşı İstiklal marşı olan gerçek bir sosyolojik varlık olarak gerçek etkiler üreten Türklük, devleti, kapitalizmi, patriyarkayı, faşizmi bünyevi olarak üretmek zorunda mıdır? "Anadolu", "İslam", "Türklük", "Türk bayrağı" ve "İstiklal Marşı" öğelerinin olası bütün eklemleme biçimleri tahakküm yapıları üretmeye yazgılı mıdır? Nejat'ın eyleminin bilinçdışı ve Nejat'ın siyasal-teorik bilinci arasındaki varsayıldığım mesafenin biraz üzerine gittiğinizde sessiz sedasız, ama tarihî bir biçimde önünüze koyacağı sorulardır bunlar.

Nejat'ın suskunluğu semptomatiktir ve bizi Nejat'ın sınır tanımayan eleştireliliğinin imkânı ve bedeli sorusuna götürür. Nejat'ın acımasız eleştireliliği her şeyden önce onun yersiz-yurtsuzluğuyla ilişkilidir. (Nejat Türklüğü üstlenmesine üstlenmektedir, ama nihayetinde o "Söke'de kaçak doğmuş, *Türkiyeli bir Duisburglu, Claubergli; Türkiye'deyse her neyse işte o odur.*") Komünizm Nejat'a göre yersiz-yurtsuzluğun, aidiyetsizliğin mümkün kıldığı dışarıdanlığın, her türlü tikel çıkar ve tahakküm ilişkisinden azadeliğin yok-yeridir, bir boşluktur, Neverland'dir; dünyevi bir konumu yoktur ve ancak bir masal diyarı olarak tahayyül edilebilir. Nejat'ın komünisti, hiçbir tikele yerleşik olmayan, hiçbir tikelin kavram seti, bakış açısı, varsayımları, çıkarları ve değer yargılarıyla sınırlı olmayan, dolayısıyla kurulu düzene (topluma) dışarıdan bakarak bireylerin ve toplulukların özerkleşme eğilimlerini fark edebilecek ve bu eğilimlerin toplumun sürekliliğinde yarattığı bünyevi kesintiler, arızalar, antagonizmalarla toplumu çözmek üzere özdeşleşecek kişidir. Bambaşkalıkları farka

indirgeyen, böylece onları tahakküm altına alan bir fark sistemi olarak toplum hiçbir zaman kendisini kapatamayacağı için her zaman bir iç savaş toplumdur. Komüniste düşen vazife, toplulukları sürekli bir iç savaş hali olarak topluma mahkûm eden halk ve emek dolayımını çözmek üzere iç savaşa yön vermektir. Sınır tanımayan, yersiz-yurtsuz, her özdeşlik iddiası karşısında müthiş şüpheli bir komünist tavrıdır Nejat'ınki.

Bu tavır Nejat'ın zekâsıyla birleşince acımasız bir eleştirelliği mümkün kılar, ancak Nejat'a bir bedeli de yok değildir. *Menkıbe* üzerinden bakılacak olursa, Nejat yerellik ve yerleşme tartışmasını es geçmez, hegemonya mücadelesi fikrini ise toplumu tadil ve iç savaşı tehir ettiği gerekçesiyle alenen mahkûm eder. Zira bir yok-yer olarak, bir imkânsızlık, bir masal diyarı olarak tasavvur edilen komünizm, doğası gereği bir yer-yurt edinerek yerleşemez, pozitif bir bedene bürünemez. Komünizm ancak mutlak bir olumsuzlama olarak, antagonizmayla dolaysız bir özdeşleşme olarak dünyevileşebilir. Dolayısıyla pozitifliği içinde kimlik ancak kapatici, sınırlayıcı bir şey olarak görülür Nejat'a. Örneğin Kürt hareketi bağlamında *Menkıbe*'de şunları söyler: "PKK, "sosyal devrimi" kontrol etmekte ustalasmıştır, orada zira devrimin dolayımı daima sosyaldır; halk bir arada tutulmalıdır. Bu yüzden Kürt Kadın Hareketi'nin erkek ege-menliğinin eleştirisinde toslayacağı sınır, daima Kürtlerin bir arada tutulma kaygısı tarafından ziyadesiyle belirlenecektir, söylem ötesini işaret etse dahi." Nejat muhtemelen Kobani'den sonra bu görüşlerini gözden geçirecek, toplumun "birliğinin", kimliğin, komünist eylem için sadece bir sınır değil, aynı zamanda bir imkân olduğunu da vurgulayacaktı. Ancak hem *Menkıbe*'de hem de veda mektubunda almış olduğu konum nettir: Ya Komünizm (Neverland) ya Toplum (büyümek). Hegemonya ve yerleşmenin komünizmle ilişkisini ancak antagonist bir karşıtlık, birbirini inkar olarak tasavvur eder Nejat. Dolayısıyla, kimliği ancak negatifliği içinde, bir antagonizmayı cisimleştirdiği durum ve ölçüde olumlayan Nejat'ın Türklük üzerinden komünizmi düşünmesi herhalde olacak iş değildir.

"Ne var bunda, Nejat haklı, hegemonya mücadelesi ve yerleşme fikirleri komünizmin yersiz-yurtsuz eleştirelliğini evcilleştirmeye hizmet eder" şeklinde bir itiraz gelebilir. Bu itiraza yine Nejat'ın terminolojisine başvurarak, onun iç savaş ve iç savaşın toplumu çözmek üzere derinleştirilmesi kavramlarını kullanarak şöyle bir karşı-ıtirazda bulunmak isterim. İç savaş, adı üstünde, bir toplumun içinde patlak veren savaş değil midir? Dolayısıyla bir toplumun iç savaşına müdahil olup yön vermek için her şeyden önce o toplumun içinde olmak gerekmez mi? Eğer komünist, dışarıdan gazel okumak ya da toplum karşısında (ama yine dışarıdan) etik ve estetik bir tavır almakla yetinecek bir özne değilse, kendi aidiyetsizliğini kutlamakla yetinmeyecekse, antagonizma üzerinden toplumla ilişkilenerken onu çözmeye çalışan bir dışarıdanlığı cisimleştirmek yerine, toplum dolayımıyla antagonizmayla özdeşleşerek toplumu kendi çözülüşüne yürüten bir organizatör, zamana yayılmış kutlu bir intiharın provokatörü olması gerekmez mi? Nejat'ın şu satırları yazarken kastettiği şey tam da bu değil midir aslında: "Türkiye'yi çözümlenemeyen istiyorsanız Ogün Samast'ı anlamak zorundasınız. [...] Ogün Samast'ı çözümlenemeyen, *Radikal* gazetesine yakışır vicdancılığın ve BDP'lilerle birlikte gaz yemeyi (bir ihtimal tutuklanmak) betimle-

yen Kürtseverlikten öte Türkiye coğrafyasında devrimci ihtimalleri keşfe çıkmaktır. [...] Elite haset faşizme karşı elitist demokrasiyi değil, komünizmi aramaktır. Ogün Samast'ı yaratan düzlemde onun bir komünar olabilme olasılıklarını yoklamaktır. [...] Bunu yapmamak demokrattır, *demos*'un sürekliliğine oynamaktır, yeniden üretimin vekili olmaktır, kopuş, dağılıp ve komünist zeminde yeniden örgütlenme g-i-r-i-ş-i-m-i değildir!"

Nejat'ın siyasal teorik bilinci ve eyleminin bilinçdışı arasındaki mesafeyi katedelim ve soruyu şu şekilde soralım o halde: Paramaz Kızılbaş bir Türk olsaydı, nasıl bir Türk olurdu? Nejat Türklüğün özeleştirisini Kobani'de değil de Türkiye'de verecek olsaydı, nasıl bir yol tutması icap ederdi? Türklüğü devletten boşayan ve fakat hâlâ Türklüğü açıkça üstlenmekte ve Türklüğün içinden konuşmakta ısrarlı bir radikal Türkçü özeleştiri siyaseti önümüze nasıl perspektifler koyardı? Böyle bir siyaset Trabzon'da, Ordu'da, Erzurum'da, Isparta'da, Çankırı'da, Afyon'da, Konya'da ne gibi şekiller alırdı, ne gibi söylemler ve öznellikler üretti, nasıl mimariler yarattı, nasıl bir ekonomi ortaya çıkarırdı? Açık ki, bu tarz bir Türkçülükte söz konusu olan şey, müşterinin hassasiyetlerini kollayan bir tezgâhtar uyanıklığından ve kitlelere ayar vermekten ibaret bir oportünist hegemonya girişimi olamaz (bkz. SİP/TKP ve yurtseverlik tartışmaları). Söz konusu olan, yalnız zarf değil, mazruftur da. Sevgili Nejat'ın şahadetinin biz Türkleri (Türkiyelileri değil) hem Türklüğü hem komünizmi yeniden düşünmeye davet eden radikal bir Türk etno-politik hareketi tahayyül etmeye yönelik sessiz bir çağırısı cisimleştirdiğini iddia ediyorum. Ancak ötekilerini olumsuzlayarak kendini olumlayabilen Türk milliyetçiliğinin zavallı devletlû Türklüğüne karşı, kendini-değerli kılmayı ve Türklüğü yüceltmeyi esas alan bir Türkçü siyaset ve teori üzerine düşünelim diyorum.

Hayal Gücü İktidara!

Ölürse Ten Ölür Canlar Ölesi Değil

Alper Namli

*Bizi bu bedbaht ovada bırakıp dağlara açılan arkadaşlara,
Osman'a ve onun şahsında Viyan Peyman'a, Felat Serda'ya...
Ülkeleriniz sizin olsun. Bayraklarınız, törenleriniz, [...] yasalarınız,
yasaklarınız, kurallarınız, bacak aralarında sırtan ahlakınız sizin olsun.
Sıkı sıkı sarılın yeni koltuk takımlarınıza, arabalarınıza, telefonlarınıza.
Nezih aile apartmanlarındaki evlerinizin ruhsuz duvarlarını,
boş tavanlarını öpün her gece uykudan önce;
biz uyumak istemiyoruz!*

Janset KARAVİN

Kişi kendisini anasının diliyle, kültürüyle değil, dayatılan yabancı bir kimlikle kuşatılmış bulunduğu bir dünyada kendi imkânlarını düzenin dayattığından ayıramıyorsa, günlük hayatta içinde bulunduğu çarkın bütün inanç ve önyargılarını kabul ediyor; herkes için yapılmış marka ürünlerini giymekten, teknolojik araçları kullanmaktan, aynı dilde müzik dinlemekten zevk alıyor, kişiliğinin en küçük parçasını bile egemen kültürün kimliğinden ayıramıyor ve bundan rahatsız olmak bir yana, mutlu oluyorsa, o kişi sahte, izafileştirilmiş bir varoluş şekli içindedir. Fitrata ters bu varoluş tarzı, kişinin aklını kullanması değil de aklını cebine emanet ettiği, devletin buyurduklarını yerine getiren bir tür karakter zayıflığıdır. Dünyayı, çevresini Allah'ın o kavme has yarattığı dille, göz(lük)lerle değil, egemen toplumun yorumladığı biçimde görmesidir/konuşmasıdır. Bu topraklarda farklılığı Rahman'ın ayetlerinden menkul bir insanın var olmasını sağlayan, kendi iradesini kullanarak seçimlerinde kendini egemen kılması, kültürel/zihinsel sömürüye karşı kendini aşmasıdır, kendi kendini yönetmesi de buna dâhil. Bugün bu coğrafyada bir Kürt'ten şu cümleleri duymanız imkân dâhilinde:

Sizden nefret ettiğimi söylediğimde öfkelenmeyin. Aslında sizden değil, bana has varoluş tarzımla yaşamımı engelleme gücünüzden, beni inşaatta, bütün ağır işlerinizde çalışacak işgücü olarak görmenizden; kendi kararlarımı alacak bir yönetim biçimine karşı önüme çektiğiniz setten nefret ediyorum!

Kendi hakikatleri hakkında tamamen yalancı ve ikiyüzlü devletlerin hüküm sürdüğü böylesi bir dünyada ruhsal yok oluş yerine, Rojava topraklarında fiziksel yok oluşu

Ölürse Ten Ölür Canlar Ölesi Değil

seçtin. Bir üçüncü yol yoktu senin için. Dünyanın soluk almaya başladığı, iyilikle kötülüğün ayırt edilebildiği, fakat aydınlıkla karanlığın netleşemediği bir alacakaranlıkta kalktın genç yaşında dağlara doğru yola koyuldun. Dünyanın dışına çıkasıya kadar yürüdün, bir daha hiç geri dönmemesine... Eski yaşantından istifa etmiş gibiydin. İlk üzerindeki marka elbiselerden, -Amerika'dan ithal, günümüze kadar giyilen- kot pantolonundan, Adidas ayakkabılarından kurtuldun. Farkına varmadan sana dayatılan bu elbiseleri dahi lime lime ettin. Dünyada daha bir işe yaramasın dercesine. Öteki dünyaya göç eder gibi, kalkıp tertemiz bir şekilde başını yıkadın; su bedenini kapitalizmden arındırırcasına, yıkadın. Halkının bin yıllık yöresel kıyafeti "şal û şepik"leri giydin. Yeniden doğmuş gibi bakıyordun dünyaya. Bu davranışınla çalışmak-satın almak-itaat etmek-tüketmek ve düşünmeden yaşamak döngüsünü alegorik tarzda yerle bir ettin. Bu duruşun başlı başına sana düz ovada vaat edilen köleliğe karşı verilmiş en iyi istifa dilekçesiydi. Karamozov'lardan İvan'ın evrene giriş biletini iade ettiği gibi, bu elbiseleri giymekle dönüş biletini dik duruş ve sükûnetle iade ettin. Tabiri caizse bir başka gezegendeydin artık. Paranın hükmünün işe yaramadığı bir yerdi burası; çağın en yüce ideali köşeyi dönme derdi yoktu onların, bencilliğin yüz sürdüğü bu çağa rağmen burada herkes aynı tarz ve renk elbiseler içindeydi; kimse kimseye üstünlük taslamıyordu; itibar, mevki, şan şöret vb şeylerin geçer akçe olmadığı bir yerdi burası, deyim yerindeyse, tanrıdan daha fazla hayatına, her nefes alışverişine müdahale eden devlet yoktu burada. Kendi karakterine değil, amirlerinin karakterlerine uygun davranan kişiliksiz memurlar, polisler, askerler; gözaltında kaybolma, tutuklanma, işkence, savunmasızca katledilme geride kalmıştı. Ağlaklı yaratıkların kendisinden medet ummalarından hoşlanan megaloman ruhlu patronlardan, para babalarından sonsuza dek kurtulmuşsun artık. Merhamet için yalvaran böceğin küçüklüğüyle kendi büyüklüğünün(!) karşıtlığından doğan lütüfkârlık kâr etmiyordu burada; bunu çabuk fark etmiştin, bu yüzden alışmakta zorluk çekmedin.

Fakat ya senden sonra geride kalanlar?

Dile kolay, tam üç yıl oldu sen gideli. Üç yıldır seni bizden ebediyen koparacak olan habere kendimi alıştırmak için kulaklarımı sağır ettim dış dünyaya, tecrit uyguladım tüm varlığıma. Velev ki insan bir yakınına eceliyle yitirsin, getirip usulünce gömer, zamanla acısı diner. Fakat oraya gidenin ancak tabutuyla döndüğünü bilmek ve ne zaman öl(dürül)eceğini bilmemek birçok anne-baba için her gün ölüm haberini almakla eşdeğerde bir işkencedir. Yeryüzünde çok az insan bu duyguyu yaşamıştır. Her an nereden geleceği belli olmayan bir kurşunla ölmeyi bekler gibi evlat tabutu, hatta evladına ait kemik bekleyerek yıllarını tüketen insanlar var, her gece kapıyı beyhude bir ümitle aralık bırakan anneler biliyorum. Bu öyle bir hissiyat ki yaşayan bilir, bazı şeyler vardır kâğıda döktükçe anlamını yitiren; bu da o türden.

Biliyor musun Osman, her gün biraz daha donduğum cehennemimden beni kurtaracak şu duayı ettim: *Allah'ım, tüm ezilen halklar gibi Kürdistan'ın dört parçasındaki Kürtlere de statü ve özgürlük bağışla!* Acaba diyorum "bölücü" değil de bütünleştirici nitelik taşıyan bu duam İslam'ı(!) tekelinde tutan hükümetin sansürüne mi uğradı

ne? Yoğun güvenlik önlemi altında ablukaları, semaları, sınırları aşır Allah'a ulaştı mı? Öyle ya İslam onlardan sorulur ya hani; onlar iktidardan düşse, biz ertesi gün Zerdüşt olmaya, dinden çıkmaya meyilliydik ya hani(!), malum halkın binlerce yıldan miras imanı onların on dört yıllık iktidarına ipotekli; bir düşseler dinden imandan olacağız alim Allah... Oysa bilmiyorlar ki tüm bu söylemleri onların diğer inançlara/ dinlere olan nefretlerini de ele veriyor. Duadan ümit-keser olmak, bu kadar paradoks cümleler kuracak kadar çıldırmış olmak bundan. Bu ülke yakında tımarhaneye dönecek; öyle görünüyor.

Bayağılığın egemen olduğu bu dünyayı terk edişini haber aldığım an, dünya gözümde büyük bir gürültüyle yıkıldı. Kimse kendisini iki saniyeliğine başkasının yerine koyamıyor ki Osman. İŞİD barbarlarından kurtuluşu bekleyen Minbic kadınlarının özgürlüğü için canından olma durumu bile şu insanlık cimrisi dünya için oldukça kayda değer bir davranış sanki. Olsun Osman! Dünyada anne sesi kadar teselli edici bir ses daha var mıdır ki? Kürdistan'ın beyaz başörtülü tüm anneleri senin için ağıt yakıyor baksana, kederimizi bastıran, barbarları korkutan bir nidayla hem de!

Sıradan sözcüklerle seslenmek istemiyorum; sözü arkadaşlarına bırakayım bir iki cümleyle:

Meltem demişti: *"Hani bazı kişiler vardır, hiç konuşmasalar dahi insan onları görünce sıcak bir tarlada çalışırken aniden esen serin bir rüzgâr gibi nefes aldırır ya, Osman da o türdendi işte."*

Bircan: *"Tüm yaşamı, muhabbet dolu dilinden veya hareketlerinden dökülen silâhli hüznün..."* demişti kırık bir sesle,

Ekrem de şunu: *"Bu dünya için biraz fazla iyi bir insandı; Allah tez yanına aldı."*

Kelimelerin kudreti resmini çizmeye yeter mi bilmiyorum, bildiğim, süren bir savaşın göbeğinde kaybolan gözlerinden ve kadife ses tonundan damıtılmış sözcüklerimin kudreti ancak kafesin çeperlerine çarpıp duran, hep saliverilme özlemleriyle inleyen kuş misali.

Haykırmalıyım ki bu yazıyı yazmamın tek amacı: bir bilincin sürekli diri tutulması. Asra bedel ömrünün kısa kesitiyle, sömürülenlerin özgürlük mücadelesiyle ilintili bir bilinç.

Tezer Özlü yıllar önce bu cümleyi seni bilip de yazmış dersin: İnsan yirmi yaşında ya toplumun akılla bağdaşmayan düzenine girer ya da var olur. İnancın olsun Osman, seninki sahici bir varoluş tarzıydı. Şartlar izin verseydi, bir filozof suskunluğuna bürünecek bir dengbêj, hakikatleri haykıracak kalemde bir yazar olacak biriydin. Karaşın gençlerin yaşadığı bu bölgede beyaz bir tenin vardı senin, sarı-kahverengi karışımı saçların, iri gözlerin vardı -ki Kürtlerin gözleri büyük olur genelde; bin yıllık katliamlardan dehşete kapılmışçasına iri gözler-, tüm arkadaşlardan daha kararlı atan bir yüreğin. Gittiğinde üniversitede son sınıftaydın; cahil eğitim kurumlarının her kademesinde eğitim görmüş; bu kurumlarda her Kürt genci gibi abeslikten

Ölürse Ten Ölür Canlar Ölesi Değil

başka hakikat cihetinde kayda değer bir şey bulamadığından olsa gerek ki soluğu dağda aldı; bu yanlış kurgulanmış düzen seni boğuyordu çünkü, anlıyordum.

Canım kardeşim.

Hasretle yüreğinden öpüyorum.

28.08.2016

Fırtına ve Fırıldak

Hüseyin Edemir

Ben küçükken bir köyde yaşadık. Kar güzün gelir, baharın giderdi. Mevsimlere, gün sürelerine ve hava durumuna göre yaşanır. Düğünler, bayramlar ve ölümler değiştirdi rutini. Her yıl, bir öncekinin neredeyse aynısı yaşandığından bana sıkıcı gelirdi. Evimiz okulla neredeyse duvar duvaraydı. En yakın komşumuz, okulun diğer yanındaydı. O evde benimle aynı gün doğduğu söylenen Yusuf adında bir çocuk ninesiyle yaşardı.

Yusuf, saçları sarıya çalan açık tenli, kolları ve bacakları ince, karnı şişkince bir cocuktur. Harman zamanı geçip kar düşünce Yusuf ile ninesi bir önceki kışta yaptıklarına döndüler: Haftanın her günü bir başka eve gider, akşam yemeğini yerler, çaylarını içerler, yatsıda evlerine dönüp yatarlardı. Bazen onlara surat çalanlar, sofraya kurdukları halde yemeğe davet etmeyenler de olurdu. Hatta apaçık kapı dışarı edenler bile... Böyle yapan evlere o yıl bir daha gitmezlerdi. İki göz evleri vardı. İnekleri, koyunları, keçileri, atları, eşekleri yoktu. Tavukları bile... Yusuf'un kara lastiklerinin biri bol, biri dardı. Aslında ikisi de sol ayaktı. Oynarken birini suya kaptırdığı için, benim eskilerden eşleştirmiştik. Yırtılan topuk kısımlarını ninesi Gülümser dikmişti. İnsanların konuşmalarından anlıyordum ki; Babası İstanbul'a gidip dönmemiş, bunun üzerine annesi başka birine kaçmıştı. Herkes bunu konuşuyordu, ama nine ve torunu görünce susuyorlardı.

Gülümser nine, yeşil gözlü bir kadındı. Bir gözünden daima su akardı. Adının aksine ne gülerdi, ne de gülümserdi. Bir acayip giyinirdi, kahverengi, siyah ve griden başka renk hatırlamıyorum üstünde ya da tek hatırladığım bunlar..

Zemheri bastırmıştı; fırtına öyle bir ıslık çalıyor, öyle bir nara atıyordu ki; az sonra evi kocaman bir dev kucaklayıp fırlatacakmış gibi geliyordu bana. Camlar kadar yüreğim de titriyordu korkudan. Elektrikler kesilmiş, kandil kılıfından çıkarılmıştı. Akşam yemeğini henüz yemiştik ve evin çocukları, Köroğlu Destanı'nı anlatması için babama ısrar ediyordu. Küçük pencerede bir el belirdi; annemin adını vererek iki kere vurdu cama.

Gelen Yusuf ve Gülümser nineydi. Yürüdükleri yol iki yüz metre ancak olurdu, ama bembeyaz olmuşlardı. Babam elinde fenerle uzun koridorlardan geçirerek onları içeri aldı. Sobanın yakına oturdu misafirler. "Aç mısınız? Yemek yer misiniz?" sorularına cevap veremediler. Babamın isteğiyle annem akşam yemeğimizden kalan

Fırtına ve Fırıldak

bulgur pilavını ısıtmak için davrandı. Dışı kararmış kalaylı bakır kazanı sobanın üzerine koydu. Yer sofrasını indirdi, birer bardak ayranla birer tabak pilav verdi. Biraz da gövermiş peynir ve yufka ekmele bıraktı. Havadan sudan sohbet ederken masada ne varsa silip süpürdüler.

Cebimden fıırıldakımı çıkarıp Yusuf'a gösterdim; uçlarını kırmızıya boyamıştım. İpini başparmaklarıma takıp öne doğru atarak birkaç daire yaptım ve sonra gerip gevşetmeye başladım. Ffuuvvvvv fuuuvvvvvv diye yırtılarak dönmeye başladı fıırıldak. Fırıldakın, fırtınaya neden olduğuna inanılırdı. Abim enseme bir tokat indirip "Yeterrr!" diye bağırdı. "Senin yüzünden dinmiyor bu hava." Ben de ona iki yumruk attım ağlayarak. "Çay birazdan kaynar." diyordu ablam. Gülümser nine dualar mırıldanıyordu. Dişsiz ağzı kapanınca dudakları öne doğru çıkıyordu.

Yusuf'un kulaklarının uçları soğuktan yanmış, bozarıp dökülmeye başlamıştı. Yüzünde yaralar vardı. Bu yüzden abim onu tiksiniç bulurdu. Yusuf'u görünce aklıma hep o an geliyordu: Onu bizim avludan elma çalarken görmüştüm. Beni görünce kıpkırmızı kesildi, hatırlıyorum. Arkasından koşup çelme taktım mı tozlar içinde kalarak yuvarlanıverdi. Elmaları alıp geldim ama evde kimseye söylemedim. Yetimlere dokunulması büyük günah sayılıyordu. Vuranın eli-kolu kururmuş, ağır söz edenin dili lâl olurmuş. Sanırım bu Yusuf için geçerli değildi. Ne bana ne de başkalarına bir şey olmadı.

Babam eskilerden hikâyeler anlatıyordu. Gülümser nine başıyla onaylıyordu. Bir adam varmış, çok kuvvetli öküzleri varmış. Şöyle taşları, böyle yükleri taşımışlar. Başka bir adamın köpekleri, diğeri atı, öbürünün koyunları... Pehlivanlar, savaşçılar, nişancılar...

Çaylar içilmişti ki babam bir çuval tezek yüklendi. Bir çanak süt ve bir deste ekmele hazırladı annem. Babam, nine ve torunu evlerine götürüp on dakika kadar sonra döndü. Evin sıcak olan o gözünde altı kardeşim, annem ve babam uyuyacaktık. Annem söylenerek yatakları seriyordu: "Hiçbir işin ucundan tutmazlar, ama tezek bizden, ekmele bizden... O Yusuf desen hırsız ki ne hırsız..." Babam "Yeter kadın!" diye gürlledi. "İki tezekle, iki patatesle zengin mi olacaksın. Zaten olan olmuş gariplere..."

Fırtına günlerce sürdü, okullar bile tatil edilmişti. En son geldiklerinde Yusuf'un gözleri fıırıldakımda takılı kalınca babamla göz göze gelmişim ve onun göz kırpmasıyla oyuncağımı ona vermişim. Ertesi gün de yenisini yapayım derken sol işaret parmağımın ucunu neredeyse kopacak kadar kestirmişim. Cezam da dayak olmuştu. Fırıldakımı belki getirir diye Yusuf'un yolunu gözlüyordum. Hava durulup okulun yeniden açıldığı gün, tam bir hafta sonra, akşamüzeri çıka geldi.

Yusuf'un gözü bir annemde, bir sobanın üzerindeki kaplarda geziniyordu, rengi solgundu. Annem, ahşap teknede yıkadığı çamaşırları batmak üzere olan ışıllı soğuk güneş ışınlarına yamaç asmaya gitti. Ablam sevgi dolu gözlerle Yusuf'u süzerek onun için bir tabak sütlü patates çorbası koydu. Daha sonra tabağı üç kere doldurdu. Babamın ayak sesleri geliyordu; karlardan, samanlardan kurtulmak için avluda

sertçe yere vuruyordu ayaklarını. “Soğuk soğuk...” diye içeri girdi. Çay istedi. O gün okumaya geçtiğimi bir kez daha hatırlatınca gülümsedi. “Aklımda, tamam alacağım,” dedi. Yusuf’a Gülümser nineyi sordu. Yusuf, divanın üzerine yarı uzanmış, radyoyu kurcalayan babama bakarak “Uyuyor.” dedi. “Kaç gündür uyuyor valla...”

“Nasıl kaç gündür uyuyor?”

“Uyuyor işte... Hasta olmuş. Yataktan çıkmıyor.”

Babam radyoda haberleri dinledi çayını yudumlayarak. Sonra kalem açarken kestiğim parmağımdaki yarayı sabunlu sıcak suyla silip temiz bir bezle sardı. “Hadi Yusuf,” dedi. “Bir bakalım, nesi varmış Gülümser ninenin...” Hemen yerimden fırladım, “ben de...” dedim.

Hava çok soğuktu. Annemin astığı elbiseler donmuştu, resmen tahtaya dönmüştü. Öyle bir ayaz vardı ki; kirpikler birbirine değdiği an donup yapışıyordu. Yürürken ayaklarımızın altında çatur çatur dağılıyordu buzlar. Ay ışığı vardı. Kurt ulumalarına köpekler havlayarak cevap veriyordu.

Okulun bahçesinden geçtik, karlara bata çıka Yusufların eve vardık. Babam cebinden fenerini çıkardı, dış kapının önünde ayaklarımızı yere vurarak çırpıtık ve içeri girdik. Bir gaz lambası ıpıldıyordu kille sıvanmış taş duvarın yüzünde. Gülümser nine, ağzı ve gözleri açık kırıptısız yatıyordu. Belki de ilk defa onu gülümserken görüyordum. Birkaç kez adıyla seslendi babam. Sonra elini götürüp alınına, yüzüne dokundu. Fenerini bize doğru çevirdi, gözlerimizi ellerimizle kapatarak baktık. “Uyusun. Sonra yine gelip bakarız.” dedi. Sesinde biraz telaş, biraz da hüzün vardı sanki.

Akşam Yusuf’la beni yan yana yatırdılar bizim evde. Uyandığımda içerisi insan doluydu. Sabahlık yedikten sonra dışarı çıktık. Yusufların evin etrafı kalabalıktı. Cılız ağıt sesleri değişiyordu kulaklarıma. Dışarıda bir ateş yanıyordu, üstünde kocaman bir kazan... Biz oraya gittikten kısa bir süre sonra kadınlar bir halka oluşturdular. “Gözleri kapanmıyor, torununu getirin. Bir tas su döksün.” diye bir ses duydum. Yusuf’u kucakladı iri, esmer bir kadın. Kısa bir süre sonra mezarlığa doğru yürüyüşe geçti kalabalık. Hava bir yaz günü kadar sıcaktı; güneş pırl pırlı ve karlar kora düşmüş gibi eriyordu. “Şansından.” diyorlardı. “Cennetlik, gün görmedi, zavallı, iyi insandı...” Biliyordum, arkasından böyle konuşulan insanlar bir daha görülüyordu.

Yusuf iki gün daha bizde kaldıktan sonra uzun boylu, kravatlı, bıyıklı bir adam geldi. Kocaman bir altın yüzüğü, geniş bir de bilekliği vardı. “Memleketi çok özlemişim.” diye söyleniyordu. İşten, güçten başını kaldıramıyormuş. Yoksa annesi hep aklıdaymış. Yusuf’u kucağına alıp sevmişti. “Ben senin amcanım.” diyordu. Okutup, iş gücü sahibi yapacakmış Yusuf’u. Başsağılığına gelip gidenler oldu geç saatlere kadar. El ayak çekilince misafirimiz çantasından rakı çıkarıp “Bunsuz da olmuyor.” diyerek kadehleri peş peşe yuvarladı. “Aslında zerre özlemedim şu köyü,” dedi. “Açlığından, yoksulluğundan, soğuşundan başka hiçbir şeyini hatırlamıyorum. Tükürsem, tükürüğüme acırım.” Babama baktı. “Kınama beni,” deyip ağladı.

Fırtına ve Fırıldak

Ertesi sabah erkenden kalkmışlardı; gidiyorlardı. Kazağımın altına sıkıştırdığım kırmızı kabinli kamyonu Yusuf'a vermem lazımdı. Çünkü o kamyonu biri ona vermiş ve benden ondan çalmıştı. Utançtan saklamıştım. Korkudan veremedim. Amca ve yeğen iki atın çektiği bir kızağa binip dörtnala uzaklaştılar.

Karlar eriyince, amcanın İstanbul'a gitmeden önce Yusuf'u yetiştirme yurdunun önüne bıraktığını duyduk.

Oportünist Manifesto [Şiir]

Miraç Ot

Canımın sıkıntısı aklımın çivisi ve daha
bilmem hangi suç örgütlerinin içinden topladığım isyanlar,
açık kapıların koluna asılacak kadar bayatladı.

Bir gece vakti çağrıldığını zannederek kalktığım yatağıma,
çağrıldığımı zannetmemin avuntusunu
yaşayamadığımdan dönemiyorum.
Ne yana baksam bir motor sesi
Ve kaçışımın boşluğu
Beni tutduğum yerden boşluğa
Tekrar bırakmaya niyetleniyor.

Elif Lam Mim!
Düzen uyucuları
Ve dünya sevicileri
İnsan olmanın sevincini taşıyanlar
Elimdeki evraklardan irkiliyorum
Bana ait tapu ekliyorlar dosyalara
Bugün cuma , babamın ve dindarların son günü.

Eylemi olumlamanın kaçınılmaz olduğunu,
Korunmaya kalkışılmış, çepeçevre sarılmış bir hazzın içindeyken anladım
Babalıkta mecburiymiş.
İnsan olana kılınan zorunluluk,
Kaynağı belirsiz ama tek olan yazgı,
Yolların herkese özgü oluşu
Gömleğimin üst düğmesinin açılmış olması
Ne de genç oluşumun yargıları
Onlarda kurtaramadı beni.

İnsan işi adalet
Ancak katil öldüğünde yerini bulur.

Lenin, Sınıf ve Din

Roland Boer

Batılı politika geleneğinin söz dağarcığı ve dilbilgisi birden bire terk edildi.

Harding 1996: 152

Bu ifadeyi takip eden muhtemel argüman şu kısa tespitle dile getirilebilir: aynı şekilde terk edilen argümanlardan biri de devletin bir sınıfın diğerini ezmek için kullandığı bir silâh olduğudur. Devlet aynı zamanda dinî bir kurumdur.

Bu ifadeyi ayrıntılarıyla izah edebilmek adına Lenin'in o insafsızca ihmal edilege-len Devlet ve Devrim (Lenin 1917 [1964]) isimli eserine başvuracağım¹ Peki neden Lenin?

Herkesçe modası geçmiş kabul edilmesine karşın, Lenin'le kesinlikle bağ kurmak gerek, zira sınıf ondaki analize ait vazgeçilmez bir kategoridir ve Lenin kararlı bir biçimde bu kategoriye odaklanır. O hâlde şunu sormak lazım: Neden sınıf?

Yalnızca Batı kapitalizminin mevcut bağlamına bakmak kâfi. 2008'den beri Batı kapitalizmine korkulu rüyalar gördüren ekonomik kriz ve buhran, Yunanistan'daki kitlesel gösteriler, ABD'deki "İşgal" hareketi, Britanya'da yaşanan "AB'den çıkış referandumu" [*Brexit*] ve tüm dünya genelinde anti-kapitalist hareketin inatla varolması ile birlikte sınıf bir kez daha önemli bir mesele olarak sahneye çıktı. Bu bağlamda bizim tarihin tekerini yeniden kurgulamaktan çok, kimi önemli dersleri tekrar öğrenmek amacıyla sınıfı analiz eden kimi belli başlı isimlere geri dönmemiz hayırlı olacaktır. Bu analizi gerçekleştiren isimlerden biri de yirminci yüzyılın şekillenişinde kimi yönlerden tayin edici bir isim olan Lenin'dir.

Aşağıda dile getirilen argüman dört aşamalıdır. İlk iki aşama nispeten daha hızlı geçilecek, kısa ve öz bir (Marksist) sınıf tanımı sunulup yürürlükte olan analiz faaliyetlerinde sınıfın neden örtbas edildiğine bir açıklama getirilecektir. Diğer iki aşamada ise meseleler daha derinlikli ele alınacak ve Lenin'in Devlet ve Devrim'inin ilk bölümlerine yakından bakılacaktır. Bu bölümler sanki mevcut durumumuzla

¹ Bu ilk çalışmaya ait argümanın başka yerlerde de tekrarlandığını söylemek mümkün. Lenin'in Ekim Devrimi sonrası kaleme aldığı eserlerde, özgürlükle ilgili dile getirdiği argümanlarla bu argüman arasında sıkı bir bağ mevcuttur (Lenin 1917 [1964]; 1917 [1966]: 102; 1919 [1965]-e; 1919 [1965]-c: 457-67; 1919 [1965]-b: 107-9).

Lenin, Sınıf ve Din

ilgili kaleme alınmış gibidir. Devamında da dinin bugünkü rolüne dair bir anlayış geliştirmek adına eldeki malzemenin geçerliliği sorgulanacaktır.

Tanım ve Anlaşılabilirlik

Sınıfın hem nesnel hem de öznel ifadeler dâhilinde tanımlanması mümkündür. Nesnel düzlemde sınıf emtiayı üretenlerle onları üretmeyen ama bu emtiadan artık-değer çıkartanlar arasındaki farkla alakalıdır.² Bu nesnel farklılık kendisini işbölümünde ortaya koyar. İşbölümü erkek-kadın, zihin-beden, kent-kır, maddi olan-maddi olmayan zenginlik arasındaki ayrımlar dâhilinde fiiliyat imkânı bulur. Dile getirdiğimiz bağlam dâhilinde sınıfla ilgili tartışmalar çoğunlukla nesnel düzlemde ilerler. Bu noktada gelir, yoksulluk, zenginlik veya genelde ifade edildiği biçimiyle, “sosyo-ekonomik” statüye dair değerlendirmelerde bulunulur. Örneğin 50.000 doların altında gelire sahip bir kişi “alt” sınıfa mensuptur. Bu, güdük ve insanı yalnızca sevk eden bir sınıf anlayışıdır, zira sınıf aynı zamanda öznel bir boyuta, yani özel bir sınıfa ait olma bilincine de sahiptir. Bilinç kültürle alakalı karmaşık bir dizi varsayımı, konuşma tarzlarını, sosyal kodları, dünya görüşlerini ve Bourdieu’nün “habitus” (Bourdieu 1977, 1980) adını verdiği dini içerir. Daha da önemlisi sınıf bilincini belirleyen sınıfsal bir hasımdır, her bir işçinin benimsediği kültürel varsayımların, üretim içerisinde işçinin oynadığı rol ve sahip olduğu öneme dair varsayımların damgasını taşıyan temel farklılıktır.³ Örneğin köylüler, ister vergiler isterse doğrudan temellük (yağma) yoluyla olsun, ürünlerinden mal çalan sınıfı sömürücü ve zorba toprak ağaları olarak görürlerken, o artı-emeğe el koyarlarsa köylüleri, cahil, tembel, gözü dünya nimetlerinde olan, kültürsüz nobran ve kaba addederler. “Görgüsüz”(ABD), “pejmurde” (Avustralya) veya “ezik” (Danimarka) gibi aşağılayıcı tabirlerin her yerde görülüyor olması, bu tür kelimelere bolca rastlanılması yönetici sınıf olan burjuvazinin işçi sınıfı kimliğini karalamak için kimi yollar bulduğunu ortaya koyar. Tersinden “kalantor, “capitalist köpekler” ve “akbabalar” gibi ifadeler de işçi sınıfının sınıf düşmanını tanımlamak için başvurduğu kelimelerdir. Bu türden bir sınıfsal karşıtlık

² Ya da Lenin’in teknik bir ifadeyle dile getirdiği biçimiyle: “Sınıflar, toplumsal üretimin tarihsel düzlemde belirlenmiş sistemi dâhilinde işgal ettikleri yer, üretim ilişkileriyle (birçok örnekte sabit ve hukuk dâhilinde formüle edilmiş) ilişkileri, emeğin toplumsal örgütlenmesinde sahip oldukları rol ve sonuç olarak toplumsal servet içinde aldıkları payı tüketme ve o payı elde etme tarzları itibarıyla birbirinden farklılaşan büyük insan gruplarıdır. Sınıflar, belirli bir toplumsal ekonomi sisteminde işgal ettikleri farklı yerlere bağlı olarak bir diğeri emeğini temellük eden insan gruplarıdır” (Lenin 1919 [1965]-d: 421).

³ Marx ve Engels’in *Komünist Manifesto*’daki o ünlü ifadesiyle, “Bugüne kadar varolan toplumların tarihi sınıf mücadeleleri tarihidir. Hürle köle, soylu ile alt tabaka, lordla serf, lonca ustası ile günlük işçi, yani kısacası zalimle mazlum birbiriyle sürekli karşıtlık içerisinde, bunlar bazen gizlenen bazen açığa çıkan kesintisiz bir kavga verirler, bu kavga her seferinde ya en geniş manada toplumun devrimle yeniden kurulması ile ya da çarpışan sınıfların birlikte mahvolmasıyla son bulur. [...] Feodal toplumun yıkıntıları içinde filizlenen modern burjuva toplumu sınıfsal karşıtıklardan kurtulamamıştır. Aksine yeni sınıflar teşkil etmiş, yeni zulüm koşulları meydana getirmiş, böylelikle eski mücadele biçimlerinin yerini yenileri almıştır. Ancak içinde bulunduğumuz dönem, yani bu burjuva çağı kendine has bir özelliğe sahiptir: o sınıfsal karşıtlıkları basitleştirmiştir. Bir bütün olarak toplumun iki büyük düşman kampa, burjuvazi ve proletarya olarak birbirleriyle doğrudan yüzleşecek iki büyük sınıfa ayrışma süreci daha da hızlanmıştır (Marx ve Engels 1848 [1976]: 480).

ve çelişki iki sınıf arasındaki keskin bir aykırılığın karşılığıdır. Gücünü yitirmiş aristokrazi gibi eski sosyo-ekonomik formasyonların ürünü kimi başka sınıflardan arta kalanlardan bahsetmek mümkün olsa da bu kesimler asli çelişkinin içine çekilmek zorunda kalırlar.⁴

Bizim ayrıca her ne kadar bu kavramlar çoğunlukla karıştırılsa da, sınıflar, toplumsal kategoriler ve gruplar arasında ayırım yapmamız gerekir (Burke 1993). Kategori, gençler, aydınlar, kamyon şoförleri veya dinî âlimler türünden belirli bir müşterek statüyü ifade eder. Grupları tayin eden, müşterek çıkarlara sahip olanlardır ve bu gruplar iki kişi (hamamböceği yarıştırmaları) veya (Hare Krişnacılar gibi) büyük örgütler arasında farklılık arz eder. Bir sınıf ise sınıfsal karşıtlıklar, ekonomik kaynaklar ve öznel kimlik üzerinden yaşanan ayrışmayı anlatır. En geniş kapsama sahip olan sınıf kategorileri veya grupları kendi içerisinde barındırabilir.

O hâlde asıl soru şudur: bu alabildiğine keskin hatlara sahip ve epey faydalı sınıf tanımı neden analiz süreçlerinin gerisindeki o ufaklık bir odaya nasıl oldu da hapsedildi ve o odanın anahtarı onca toz ve rutubet içerisinde neden kaybolup gitti? Bu noktada en az iki faktörün rol oynadığını söylemek mümkün. İlk faktör yönetici sınıfın hâkimiyetine dayalı o can alıcı stratejiyle alakalı. Bu strateji dâhilinde yönetici sınıfın tercihleri, inançları ve dünya algıları, hâsılı ideolojisi evrensel kabul ediliyor. Söz konusu ideolojinin pratiğe dökülme yöntemi ise diğer her türden bakış açısının inkâr edilmesi ve kendi hükmünü eldeki tüm araçlarla yürütebiliyor olması üzerine kurulu. Bu aşamada bizim hâlihazırda sınıfsız bir toplumda yaşadığımız iddia ediyor ya da işçilerin tüm isteklerinin karşılandığı, bundan daha iyi koşullarda yaşamayacakları, daha iyi bir hayat için mücadele edenlerin bu mücadelelerinin asli gerekçesinin o mücadeleyi verenlerin kendi hataları olduğu söyleniyor. Bu noktada ABD'de Murdoch'un sahibi olduğu Fox News'in yaklaşımı gayet izah edici bir örneklik sunuyor. Nispeten daha az sağcı bir Demokrat Partili yorumcu nadiren, zenginle fakir arasındaki uçurumdan, servetin yeniden dağıtılmasından sınırlı bir içerikle ne vakit bahsedecek olsa Fox hemen o kişiyi modası geçmiş "sınıf savaşı" teorisini savunmakla suçlayıyor. Yönetici sınıfın kontrolüne dair ağızdan salyalar akıtılarak yapılan işlemde çok burada daha sinsî ve kurnaz bir strateji çıkıyor karşımıza. Statükoyu muhafaza etmek adına alternatif teşkil edebilecek, kaçınılmaz olarak sınıfsal bir çatışmaya yol açabilecek bir sınıf bilincini teşvik etmeye yönelik her türden gayret derhal bastırılmak zorunda.

İkinci faktörse büyük ölçüde post-yapısalcı teoriden neşet eden sınıf analizi eleştirileri ile ilgili. Bu eleştirilerde genelde sınıf kategorisi hem özcü olmakla hem diğer

⁴ Benim tercihim de Marksizmin sınıf ve sınıfsal çelişki tanımından yana. Bu, nispeten daha ikna edici ve Max Weber'in çıkarsanan diğer önemli sınıf analizi geleneğine kıyasla daha isabetli analiz araçları temin etmektedir (Weber 1968: 302-5). Bilindiği üzere, Weber'e göre sınıf, öncelikle müşterek bir ekonomik durumda olan bir grubu veya katmanı ifade eder. Ayrıca çoklu katmanlaşma ihtimalini gündeme getiren statü meselesini ihtiva eder. Bu yaklaşım sınıflandırma üzerine kuruludur: Karmaşık bir nitelik arz eden üst üste örtüşmeler karşısında sınıflar birbirlerine uyumlu hâle gelirler ve gelir, statü gibi değişkenlerce tanımlanırlar. Koşulları değiştikçe insanlar bu sınıflar arasında daha serbestçe hareket ederler.

Lenin, Sınıf ve Din

sesleri dışarıda bırakan bir üst anlatı sunmakla eleştiriliyor. Özcülük meselesinde ise sınıfın özcü bir kategori olduğundan dem vuruluyor ve onun değişmeyen bir doğal bir kimliği, ayrı bir özü ifade ettiği üzerinde duruluyor. Eğer bir kişi bir sınıfa aitse onun değişmesinin imkânsız olduğu iddia ediliyor. Buna karşılık bugünlerde söylemsel yapısalcılık olarak bilinen bir cevap geliştiriliyor. Söylemsel yapısalcılıkta eski özcü kategoriler konuşma tarzlarına, yazı ve düşünceye ait birer ürün hâline geliyor (Foucault'nun "söylemleri"). Buradaki sorunun çift katmanlı olduğunu görmek gerekiyor. İlk katmanda ilgili özcülük anlayışı esasında hem bir karikatüre indirgeniyor hem de belirli özcülük tiplerinin diyalektik özelliği görmezden geliniyor: oysa özün tam da kendisi değişen sosyo-ekonomik koşullar sonucu değişiyor. İkinci katmanda ise (yaygın olarak Judith Butler eliyle derinleştirilen ve ona hayran olan isimlerce bayrak hâline getirilen) söylemsel yapısalcılığın gelişimi Marksist toplumsal yapısalcılığın gelişiminin bir parçası esasında. Marksist toplumsal yapısalcılık ise sınıf, cinsiyet, ırk, özne ve ahlâkî öteki gibi kategorilerin inşasının bu türden kategorileri rüeten sosyo-ekonomik bağlam dâhilinde cereyan ediyor. Tersten söylemsel yapısalcılık ise sosyo-ekonomik bağlamdan alabildiğine uzak duruyor ve özel olarak inşa sürecinin faili olarak söyleme odaklanıyor. Dilin öneminin inkâr edilmesi elbette ki mümkün değil (esasında dil Marksizme ait toplumsal yapısalcılık dâhilinde hayatî önemi haiz bir faktör de) ama burada esas olarak saf manada söyleme odaklanılıyor ve bu odaklanma içerilen materialist faktörlerin çok az bilincinde olan idealist bir yaklaşıma dönüşme tehlikesini kendi içinde barındırıyor.

Üst anlatılarla ilgili eleştirilerde ise iki büyük uzlaşmaz sınıfın ölümüne mücadele etmesinden bahseden hikâye yerden yere vuruluyor ve bu türden bir hikâyenin tüm diğer sesleri yani kadınları, öteki ırkları, LGBT'leri, sömürgeleri, hayvanları vd.ni dışladığından bahsediliyor. Bu türden seslerin de dil bulabilmesini sağlamak arzusuyla Marksist üst anlatı bu türden sesleri dışarı tutmakla ve her şeyi totalleştirmekle suçlanıyor. Buradaki paradoks ise esasında üst anlatıların (veya kısa yolcu -höristik- çerçevelerin) redde tabi tutulmasının başka seslerin inkâr edilmesi korkusuyla bütün seslerin dil bulmaktan korkması (Hutcheon 1989). Oysa aksine esasında bu türden sesler, üst anlatılar üzerinden dil bulma imkânına kavuşuyorlar (McHale 1992). Bu noktada iki örnek kâfi gelecektir. İlk örnek son dönemde gelişme imkânı bulan "kesişimsellik" kategorisidir. Kadınların sosyal konumlarının cinsiyetleri dışında sınıf ve etnik kökenleri tarafından da etkilendiğini savunan bu görüş cinsiyet, ırk ve cinsellik gibi çoklu marjinalleşme katmanlarını bir araya getiriyor (Crenshaw 1991; Nash 2008). Buradaki asıl bit yeniği ise şurada: böylesi bir hamle ile önceden sert bir biçimde eleştirilen bir üst anlatıya çaktırmadan geri dönülmüş olunuyor. Kesişimselliğin diğer bir meselesi de daha büyük bir kümeye sokuşturması sebebiyle, sınıfın sahip olduğu özel analiz tarzlarına benzer tarzların burada da yitip gidiyor olması. İkinci örnek Rus Devrimi'nden ve Bolşevik Parti'den. Sahip oldukları, sınıfsal çatışma, ekonomik sömürü, devrim ve proletarya diktatörlüğüne dayalı üst anlatıları ile Bolşevikler pratikte tüm seslerin sürecin parçası hâline gelmesine imkân sağlıyorlar. Böylelikle etnik farklılıklar "ulusal sorun" adını verdikleri kavramsal olarak üzerinden merkezî bir husus hâline geliyor, cinsellik yeni toplumsal

düzende açıktan ve coşkulu bir biçimde tartışılıyor, kadınlar Bolşeviklerin tesis ettikleri yapının, elde ettikleri başarının ve oluşturdukları gerçekliğin merkezî unsuru hâline geliyorlar. Parti üyelerinin üçte birini teşkil eden kadınlar önce partide sonar da hükümette önemli konumlara geliyorlar ve Batı feminizminden çok önce önemli kazanımlar elde ediyorlar. Feminizmin epey unutulmuş olan boyutu ayrıca feminizmin sahip olduğu öneme dair bir fikir geliştirme noktasında başka isimler yanında, şu isimlerden bahsetmek gerekli: Alexandra Kollontai, Inessa Irmand, Nadezhda Krupskaya, Vera Zasulic ve Clara Zetkin (Kollontai 1980; Zetkin 1929, 1984; Chat-terjee 2002).⁵

Bu tip yollar üzerinden sınıf meselesi analiz için gerekli isabetli bir tarz olarak toprağa gömüldü. Söylemek gerek ki sınıfa geri dönüş, sadece ekonomik krizin, küresel güç ve politik güç bağlamında yaşanan deprem benzeri değişikliklerin ve artık hayatta kalması mümkün olmayan bu sisteme karşı yapılan gösterilerin giderek yayıldığı, güç kazandığı koşullarda yaşıyor olmamızla alakalı değil. Bu bağlamda sınıf kavramı olan biteni idrak etme becerisini bize sunan, artık fazlasıyla muhtaç olduğumuz bir kavram.

Devlet ve Devrim

Bu noktada Devlet Devrim'in ilk bölümlerinin tefsirine dönebiliriz. Lenin Finlandiya'nın bir köyünde yağmur sularının sızdığı, hasırdan örülmüş bir kulübede, 1917'de vaktinden önce gerçekleşmiş Temmuz ayaklanması ardından kaleme aldı bu eserini. Aldığı notlardan çıkardığı sonuçlara bağlı olarak Lenin her şeyi yeniden, ama bu sefer temelden almasını sağlayacak gerekli zamanı bulmuştu. Çalışması kendisinin de ifadesiyle "politik bir kriz eliyle kesintiye uğradı." 1917 Ekim Devrimi'nin arifesinde Lenin 1905 ve 1917 Rus Devrimleri Deneyimi" başlıklı o çok önemli son bölümü tamamlayamadı ama gene de konuyla ilgili olarak şunu söyledi: "Devrim deneyimini yaşamak, devrim hakkında kalem oynatmaktan daha zevkli ve daha faydalıdır." (Lenin 1917 [1964]: 492).

O kendine has tarsi dâhilinde Lenin o dönemde dile getirilen yanlış yorumların ışığında Marx ve Engels'e geri döndüğünden bahseder ve kendi argümanını geliştirmesine imkân veren bu konuları eleştiriye tabi tutarak, ilk kuruluşun da ötesine uzanan hamleler içerisine girer. Bu ilk kuruluşun ötesine uzanmanın sebebi koşulların değişmiş olması, ayrıca Marx ve Engels'in her şeyi söylememesi, buna bağlı olarak kimi hususları ham şekilde, geliştirmeden bırakmasıdır. Burada öne çıkan iki husustan biri devletin yapısı diğeri de iktidarın ele geçirileceği devrimin ardından neler olacağıdır. Devlet ve Devrim'in ilk bölümlerine bakıldığında Lenin'in şu çok önemli adımları atmakta olduğu görülecektir: 1) Devlet uzlaşmaz sınıfsal karşıtlığın bir sonucudur; 2) devlet bir sınıfın başka bir sınıfı ezmek için elinde tuttuğu bir silâh hâline gelmiştir; 3) devlet tarafsız olduğundan ezilen sınıf mevcut aygıtı basit manada ele geçirmekle yetinemez, onu alt etmesi ve söküp parçalaması gerekir; 4) varolan devlet burjuva diktatörlüğü olarak işlediğinden o ancak proletarya diktatörlüğü ile alt edilebilir.

⁵ Şu linkte birçok yararlı metin ve kaynak bulunabilir: <http://goo.gl/vYJ2jF>.

Sınıfsal Çelişki ve Devlet

Lenin, devletin sınıfsal karşıtlığın ürünü olduğuna dair merkezî Marksist argümanını yineleyerek başlar analizine ve devamında da onun çoğunlukla iddia edildiğinin aksine, halka dışarıdan dayatıldığını söyler. Bu tespit devletin gündelik hayata yabancılaşması gerçeğinden bakıldığında doğal görülebilir. Oysa devlet her şeyi yapar”, “devlet müdahale etmeli” veya “devlet baba” gibi ifadelerde mündemiç olan bu tespitin dile getirdiğinden farklı bir yoldan ortaya çıkar. “Devlet esasında sınıfsal karşıtıkların *uzlaşmazlığının* bir tezahürü ve ürünüdür.” Bu nedenle devlet bu türden bir karşıtlığın uzlaştırılması değil, kabul edilebilir sınırlar dâhilinde çatışmaya arabuluculuk etmek ve onu bir biçimde düzeltme yoluna gitmek için bir tür araçtır. Bu gerçeğin bir yansıması da “karşıtlığın nesnel olarak asla uzlaştırılmaz olması”dır (Lenin 1917 [1964]: 387). Terside doğrudur; bir devlet varsa sınıflararası çelişki asla uzlaştırılmaz.

Lenin bu standart Marksist devlet teorisini öncelikle Marx ve Engels’ten devşirir. Sonrasında ise bu Marksist teoriyi yanlış bir biçimde edinip sunanları eleştirmek suretiyle o çok önemli adımı atar. Lenin’in tespitiyle, Marx ve Engels sonrası teorisyenler devletin sınıfsal çelişkinin bir uzlaşma içermesi gerektiğini söylemişlerdir. Lenin’in işaret ettiği husus ise şudur: devlet “aşırı uçlar”ı dışarıda tutmak suretiyle devlet kabul edilebilir bir dizi politik konum için sınırları teşkil ettiğinden devlet sanki karşıtlığı uzlaştırıyormuş gibi görünür. Mevcut “orta yol” a galebe çalıştığı ılımlı “sol” dan ılımlı “sağ” a kadar uzanan yelpazenin varlığı bu grupların tüm makul ve yaşaması muhtemel politik seçenekleri kendi bağlarında taşıdıklarına dair izlenime yol açar. Bu noktada gerekli olan sadece esas olarak bu türden bir olgunun kanıtı olarak parlamenter burjuva “demokrasisi denilen sürece tanıklık etmek olacaktır. Oysa herkesin bir biçimde oyunun parçası olduğuna dair o zımni varsayım sistemin kendisini asla sorgulamaz, capitalist ekonomik yapıların ve burjuva kültürün sürdürülmesi, muhafaza edilmesi gerektiğine dair bir anlayış hâsıl olur. Temel yapıyı sorgulayan herkes veya her grup politik katılım süreçlerinin kıyısına atılır. Bu bağlamda burjuva parlamenter demokrasinin tek parti devletinin bir tezahürü olduğunu söylemek mümkündür. Bu tek parti devletinde “partiler” in tümü esas olarak tek parti içerisinde işler ve sistemin pürüzsüz işlemesi noktasında birbirinden çok az farklı politikalar gündeme getirilir.

Bir Sınıfsal Yönetim Organı

Lenin’in kaleme aldığı metne geri dönelim: Peki bu durum nasıl çıkıyor ortaya? Bu noktada Lenin, bu konuda toplam eserlerinde geliştirme imkânı bulamayan Marx ve Engels’in ötesine geçerek çok önemli bir teorik geliştirme faaliyetinin altına imza atar. Devletin çözülmesi ve uzlaştırılması mümkün olmayan sınıflararası karşıtlığın bir sonucu olduğunu tespit eden Lenin bir sonraki aşamada devletin “bir sınıfsal yönetim organı, bir sınıfın diğerini *ezmesi ezmesi* için kullandığı bir organ” hâline geldiğini söyler (Lenin 1917 [1964]: 387). O sınıfın burjuvaziyi ifade ettiği koşullarda sınıf devleti kendi özel amaçlarına sahip bir organa dönüştürür. Bu argümandaki ana mihenk taşı ise Marksizmin devlet bahsinde Hegel’i baş aşağı çevirmesidir. *Hegel’in Hukuk Felsefesinin Eleştirisi’ne Katkı* isimli çalışmasında Marx Hegel’in devlete

yönelik yaklaşımının ters yüz edilmiş hâlde olduğunu söyler (Marx 1843 [1975]). Hegel işe devlet, egemenlik ve hukuk gibi kategorilerle başlamış, ardından da bu soyut kategorilerin içine canlı kanlı insanların hayatlarını oturtmaya çalışmıştır. Oysa Marx'a göre Hegel ayakları üzerine oturtulmalı ve işe insanların gündelik hayatlarından başlamalıdır. Bu bağlamda Hegel'de kategoriler soyutlamalar hâlini almış, insan hayatına yabancılaşmış ve gündelik hayatımızdan daha cüsseli ve onu tayin edici birer unsurmuş gibi görünmeye başlanmıştır. Tüm bu söylenenler devlet için de geçerlidir.

Lenin bu argümanını Engels'in (1884 [1990]) şu sözünden çıkartır: "Devlet toplumdun doğan ama kendisini o toplumun üzerine yerleştirip ona yabancılaştıran bir güçtür." (Lenin 1917 [1964]: 389). Burada devletin tarafsız olduğuna dair bir yanılsama türer. Bu tuzağa düşüldüğünde de devlet sınıf mücadelelerinin üzerinde duran bir aygıtmiş gibi algılanır. Bu nedenle devletin düzeni dayatma noktasında devreye soktuğu (sonrasında Althusser'in "devletin baskı aygıtları" adını verdiği) daimi ordu, polis, hapisaneler vd. gibi muhtelif mekanizmalar da tarafsızmış gibi görünür (Althusser 1971: 121-73)). Oysa hem devlet hem de ona ait muhtelif mekanizmalar sınıf mücadelelerinin bir parçasıdır, zira bunlar burjuvazinin sınıfsal yönetimi noktasında hayatî bir rol oynarlar. Burjuvazi kendi düzenini topluma dayatır, kendi ve politik tartışma dâhilinde hangi konumların kabul edilebilir olduğuna dair gerekli sınırları koyar. Her şeyin ötesinde burjuvazi bu işleri, düşmanları için doğacak fırsatları budamak, onları sistemi alt etmek için verilecek, silâhlanma imkânı dâhil tüm mücadele yöntem ve araçlarından mahrum bırakmak suretiyle gerçekleştirir. Lenin'in analizi bugünkü durum için de geçerlidir. Dünya genelindeki anti-kapitalist gösteri dalgalarında veya Kuzey Amerika'daki İşgal hareketi bünyesinde yapılan gösterilerin dağıtılmasında polisin kullandığı yöntemler bu analizin geçerliliğinin birer kanıtı gibidirler. Sırf "düzen" in muhafaza edilmesi adına, göstericiler sürekli gözetim altında tutulmakta, bitmek bilmeyen davalarda yargılanmaktadırlar. Ayrıca Lenin'in "tröstlerin hâkimiyeti, büyük bankaların her şeye kadir oluşu, büyük ölçekli sömürge politikası"na dair sözleri (Lenin 1917 [1964]: 391) yüz yıl önce değil de bugün yazılmış gibi, hâlâ geçerlidir. Devletin ve mekanizmalarının kullanımı düzenin sağlandığına ve sürdürüldüğüne, sınıflararası çatışmanın uzlaştırıldığına dair bir izlenime yol açsa da bu izlenimin, burjuvazinin uygulamaya soktuğu sistemi geride bırakmak isteyen, bunun için çabalayan sınıfın ezilmesi amacıyla ona karşı tatbik edilen ve bizzat sistemden kaynaklanan zulmü gizlediğini görmek gerekmektedir.

Lenin'e göre bu durum hem derin bir muammayı hem de sosyalist olduklarını iddia edenler arasında net bir ayırım çizgisini koşullar. Bu aşamada o gün çok canlı ve gündemde olan bir deneyimi örnek verir: 1917 Şubat Devrimi'nde yozlaşmış ve çürümüş çarlık rejimi nihayet çökmüştür. Bunun sonucunda ortaya çıkan Geçici Meclis, 1905 Devrimi sonrası Çar'ın bahşettiği sınırlı yetkileri haiz Duma'dan evrilip o güne gelmiş bir kurumdur. Bu sefer Geçici Meclis çok partili bir yapıya sahiptir. Bu yapı liberal Kadetleri (Anayasacı Demokratları), Menşevikleri, Sosyalist Devrimcileri ve bir dizi küçük partiyi içermektedir. Lenin diğer "sosyalist partiler"i meclise girme arzularından dolayı azarlar zira bu partiler özünde devletin sınıfsal

Lenin, Sınıf ve Din

çatışmanın uzlaştırılması amacıyla işleyen bir güç olduğuna dair bir argümanı dilendirmektedirler. Bu süreçteki en önemli faktör 1917'nin ilk ayları boyunca Menşeviklerin ve Sosyalist Devrimcilerin hâkimiyeti altında olan Petrograd Sovyeti'dir. Şubat Devrimi'nden sonra Petrograd Sovyeti, şehirdeki ana iktidar merkezi hâline gelir, oysa sovyet, tüm hukukî formu dâhilinde iktidarı almayı reddetmektedir. Bunun yerine sovyetin niyeti, iktidarı bu konuda gönülsüz olan burjuvaziye vermek ve tam bir "demokratik" devrim yapılması konusunda bu sınıfa yardım etmektir (Cliff 2004 [1976]: 93; Harding 2009, Cilt. 2: 144-9). 1917'nin ortasında Lenin bunun tam manasıyla ihanet olduğunu, savaş sahasını kendilerine terk eden düşmana teslim olmaktan başka bir şeyi ifade etmediğini söyler. Ortaya çıkan sonuç Lenin'in tespitini doğrular. Başında Sosyalist Devrimci Kerenski'nin bulunduğu Geçici Meclis devrimci proletaryayı yasadışı ilân etmeye, tutuklamaya, hapse tıkmaya ve idam etmeye, ayrıca kapitalistlere ve burjuvaziye arka çıkmaya başlar. Lenin konuyla ilgili şunları söyler:

"Bir demokratik cumhuriyet kapitalizmin muhtemel en iyi kabuktur, bu nedenle sermaye tam da bu kabuğun kontrolünü ele geçirir geçirmez [...] iktidarını oldukça güvenli ve sağlam bir biçimde tesis eder, böylelikle burjuva demokratik cumhuriyette kişiler, kurumlar veya partilerdeki *hiçbir* değişiklik o iktidara sarsamaz." (Lenin 1917 [1964]: 393)."

Burjuva Devletin Parçalanması

Gelgelelim Lenin, devlet ve devlete katılımı ilgili olarak sosyalistler arasında beynelmilel düzeyde süren tartışmayı ele alan, devletin burjuvazinin elindeki bir silâh olduğunu söyleyen argümanını esasen daha kapsamlı bir bağlam dâhilinde geliştirir. Karl Kautsky, sosyalizmin ilerlemesi için oy sandığı lehine olan bir konum alır ve sosyal demokrasinin bilhassa Almanya'da giderek güç kazanmasının ve meclis seçimlerini kazanmalarının an meselesi olduğunu, böylelikle sosyalizme doğru yaşanacak dönüşümün mümkün hâle geleceğini söyler. Bu bağlamda Kautsky'nin Bolşeviklere yönelik eleştirileri giderek daha da sertleşir.⁶ Aldığı konum gayet net olan Kautsky *Devlet ve Devrim*'in kaleme alınmasından kısa bir süre sonra meramını kısa ve öz biçimde dile getirir (Kautsky 1918 [1964], 1919 [2011]; Lenin 1918 [1965]). Lenin'e göre, Kautsky'nin aldığı konum kurnazlıkla maluldür, çünkü o devleti sınıfsal karşıtlığın bir ürünü olduğunu kabul eder, ama öte yandan da işçi sınıfının kendi programını yürürlüğe koyabilmesi için bu aygıtı ait gücü elde etmesi gerektiğini söyler.

Bu noktada Lenin, argümanının üçüncü aşamasını geliştirir. Kautsky'nin mevcut devlet formunun proletaryanın eline geçebileceğine dair argümanına itiraz eden Lenin, şu tespitte bulunur: "Eğer devlet, sınıfsal karşıtlıkların uzlaştırılmazlığının

⁶ Ya da Lenin'in kendi ülkesindeki Menşeviklere ve Sosyalist Devrimcilere verdiği cevapta dile getirdiği biçimiyle: "Onlar, 'bugünkü devlet'te genel oy hakkının, emekçi halkın ekseriyetinin iradesini gerçek mada ortaya koyabilme ve o iradenin gerçekleşmesini güvence altına alma kabiliyetinde olduğuna dair yanlış anlayışı paylaşmakta ve bu anlayışı insanların zihinlerine yavaş yavaş zerk etmektedirler" (Lenin 1917 [1964]: 393-4).

bir ürünü ise, eğer devlet, toplumun üzerinde duran bir güç ise ve o kendisini topluma giderek daha fazla yabancılaştırıyor ise ezilen sınıfın kurtuluşunun, sadece şiddete dayalı bir devrimle değil, ayrıca yönetici sınıf eliyle yaratılmış ve söz konusu 'yabancılaşma'nın tecessümü olan devlet iktidarına ait aygıt tahrîp edilmeksizin mümkün olamayacağı da o ölçüde net bir olgudur." (Lenin 1917 [1964]: 388). Yani bu anlamda devlet tarafsız değildir. Devlet, burjuvazinin sınıfsal hasımlarını ezme aracı olduğundan, sadece basit manada ele geçirilemez, zira devlet içre tüm mekanizmalar söz konusu zulme matuf birer dışlıdırler. Bu nedenle bizim mevcut iktidarı ele geçirmeye değil, o iktidarı ve sahip olduğu yapısal formları tahrîp etmemiz gerekir.

Proletarya Diktatörlüğü

Buraya kadar Lenin'in üç önemli hususla ilgili geliştirdiği argümanlara baktık: devlet, uzlaşmayla sonuçlanması imkânsız olan sınıfsal çelişkinin bir sonucudur; devlet, bir sınıfın diğer bir sınıfı ezmek için kullandığı bir silâh hâline gelmiştir; bu nedenle devletin proleter devrim aracılığıyla yok edilmesi gerekir. Devamında Lenin, en yoğun ihtilaflara maruz kalan argümanlarından birini geliştirir ve böylelikle yaptığı tanımları bir biçimde daha da keskinleştirir: "Bir avuç zenginin milyonlarca işçiyi, burjuvazinin proletaryayı ezmeye için kullanılan 'özel baskı gücü', yerini proletaryanın burjuvaziye ezmek için kullanacağı 'özel baskı gücü'ne (proletarya diktatörlüğüne) bırakmalıdır" (Lenin 1917 [1964]: 397). Artık devlet, bir sınıfın ezilmesi için gerekli bir şiddet örgütlenmesi anlamında, özel bir güç örgütü" olarak tarif edilmektedir (Lenin 1917 [1964]: 402-3). Bu nedenle burjuva diktatörlüğünün tek partili devletini yıkmanın yegâne yolu, proletarya diktatörlüğüdür. Burada argüman özünde şu öncüle dayanır: Devrim anlık bir iş değil, devam eden bir süreçtir ve eski devlet formu bir gecede ortadan kaybolmaz. Dolayısıyla proletarya, burjuva devleti parçalama ve onun elindeki gücü yok etme sürecini işletmek zorundadır. Ancak bu sayede bu sınıf ve devlet formu ortadan kaybolur ve yeni devlet ile demokratik özgürlüğe dayalı yeni formu gelişme imkânı bulur. Burada ayrıca vurgulamak gerekir ki Lenin, proletarya diktatörlüğünü burjuva diktatörlüğünü teşkil eden aşırı zengin kapitalistlere karşı devreye sokulacak kolektif bir süreç olarak tahayyül etmektedir. Bu ülkünün SSCB yönetimine her daim yedirilebildiğinden söz edilemez, özünde bu zaaf, bir biçimde komünist parti içerisinde yeterli cesaretin gösterilememesi ve 1918-23 arası dönemde yaşanan "iç savaş" boyunca tatbik edilen "savaş komünizmi"nin dayattığı zorunluluklarla ilgilidir.

Lenin'in dile getirdiği proletarya diktatörlüğü ile ilgili argüman, liberal burjuva partiler kadar Kautsky gibi nispeten daha ılımlı sosyalistler arasında da öfkeye yol açar. Herkes "nasıl olur da bu adam demokrasi denilen o kutsal değere kafa tutar!" der. Çok erken tarihlerde bu zemin üzerine kurulu, Batı kaynaklı eleştiriler SSCB'ye sürekli olarak yöneltilir. Ama Lenin bu türden eleştirilerden habersiz değildir, zira o, zaten gerçek özgürlük ile burjuva demokrasininin biçimsel ve sınırlı özgürlükleri arasında ayırım yapan bir isimdir.⁷ Gerçek özgürlük, çoğunlukla özgürlüğün hiç kimse-

⁷ Buradaki ayırım Trotsky'ye aittir (Trotsky 1976: 113-14), oysa Žižek de bu ayrımı of Trotsky'den hiç

Lenin, Sınıf ve Din

nin kabul etmediği koşullarda işleyen hâline işaret ederken, burjuvazinin özgürlüğü ise bu sınıfın özgürlüğün tanımlanmasına ilişkin koordinatları değiştirdiği, “her şeyin mümkün olduğu” ana dairedir. Lenin yorulmak nedir bilmeden, burjuvazinin o yere göğe sığdırılamayan “özgürlük” ve “demokrasi” ile ilgili iddialarına vurup durur, bunların mutlak olmadığını, her daim bir dizi sınırlı koşul üzerinden sınırlandığını, bunun yanında burjuvazinin çıkarlarına bağlı olduğunu söyler. Sanayi özgürlüğünden mi söz ediliyor? O yıkıcı savaşların hüküm sürmesine sebep oluyor. Çalışma özgürlüğü mü ağza sakız ediliyor? O sadece işçilerin soyulması için bir bahaneden başka bir şey değil (Lenin 1902 [1961]: 355). Basın özgürlüğü mü? O esasında insanların aklını karıştırma, burjuva görüşleri yayma, basının zenginlerin elinde olmasını sağlama özgürlüğü (Lenin 1919 [1965]-a: 370-1). Meclisin özgürlüğü mü? Bu da özünde tümüyle hangi “özgürlüklerin uygulamaya koyulacağına karar veren bürokratlara tabi. (Lenin 1906 [1962]-a: 422; 1912 [1964]). Nihayetinde belirleyici olan, kapitalizmdir. Kapitalizm kendi amaçlarını güden politik temsile ait belirli formlar üretir; yani “demokrasi” esasında katı bir dizi parametre dâhilinde işler: “Demokrasiye ait gerçekler, burjuva demokratların çoğunlukla görmezden geldikleri mevcut koşullara kör bakmamıza sebep olmamalı. Bu koşullardan biri de kapitalist ülkelerde sermayenin devlet iktidarı üzerinde kendi nüfuzunu kullanmasına imkân veren özel kimi formların temsili kurumlar eliyle kaçınılmaz olarak üretiliyor olmasıyla ilgilidir.” (Lenin 1912 [1963]: 129). Lenin, sonrasında meseleyi, kutsal kitaba has bir kinaye (Matthew 23:27) ile, kendine has tarzı dâhilinde özetler:

“Demokrasiye dair tüm sözleriniz sırf boş laftan ibaret, papağanca tekrarlanan zırvalar, moda uygun ipe sapa gelmez sözler ya da riya üzerine kurulu. Beyaz badanalı birer kabirden başka bir şey değilsiniz. Kötü kalpli öküzlersiniz, aldığınız eğitim, kültür ve edindiğiniz aydınlanma ise fahişeliğin şahikası.” (Lenin 1907 [1963]: 53).

Peki o zaman gerçek bir evrensel özgürlüğün temeli nedir? Lenin’in bu soruya verdiği cevap derinlemesine diyalektiktir, zira onda özgürlük açık biçimde taraftıdır. İyi ama bu burjuvaziye isnat edilen bir suçlama değil miydi, burjuvazinin “özgürlük”le ilgili gevezelikleri, esasında kendisine has sınıfsal çıkarları örtbas etmiyor muydu? Bu da biçimsel özgürlüğün başka bir versiyonu değil miydi? Kesinlikle değil. Neden olmadığına bir bakalım. Lenin’in dile getirdiği argümanda beş faktör rol oynuyor. İlk faktör, Şubat 1917 sonrası yaşanan devrimci süreç boyunca Batılı politik terminolojinin edinilmesi dâhilinde “demokrasi” halkı (*demos* ve bunun yanında *narod*’u) teşkil eden, işçi ve köylülerden oluşan emekçi kitlelerle ilişkili. Demokrasinin karşıtı, bu noktada otokrasi ya da diktatörlük değil, eski aristokrasiye mensup sınıflar ve burjuvazi oluyor. Dolayısıyla “demokratik unsurlar”, “demokratik sınıflar”, “devrimci demokrasi” ve “demokrasi” gibi terimler birbirinden ayrı sınıfsal boyutlara sahip. Bu süreçte demokrasi bir dizi sosyalist partiyle eşanlamlı hâle gelirken, burjuva parti (Kadetler) ve eski aristokrasiye bağlı partiler (Oktobristler ve diğerleri) anti-demokratik olarak değerlendiriliyorlar (Kolonitskii 2004). Lenin, bu yeniden tanımlama sürecinde hiçbir ağırlığa sahip değil. Söz konusu yeniden tanımlama süreci, bizi

bahsetmeksizin gündeme getirmektedir (Žižek 2001: 113-14).

sınıf çıkarlarının gizlenmesi meselesiyle ilişkili ikinci faktöre götürüyor: burjuvazi, genel manada kendi sınıf çıkarlarını gizlemek için destekliyor özgürlüğü. Aksine proleter özgürlüğün tarafı niteliğinin gizlenmesi gereken bir yanı yok. Çünkü bu özgürlük “açıktan proletaryayla ilişkili” (Lenin 1905 [1966]: 48). Üçüncü faktör de bireyi esas alan burjuva özgürlüğü ile alakalı. Proleter özgürlükse kolektif. Buradaki asıl kilit nokta şu: bu burjuva özgürlüğünün bireyselliği, esasında sistematik biçimde gizlenen ve inkâr edilen kolektif bir konum. Gelgelelim eğer süreç kolektif olanla başlar ise o vakit özgürlük farklı tipte bir özgürlüğü ifade etmeye başlıyor. Dördüncü faktör ise tüm çıplaklığı ile bireysel olan bu burjuva özgürlüğün “paranın gücüne dayanan bir toplumda işlerlik kazanıyor” olması ile alakalı. “Bu toplumda emekçi halk kitleleri yoksulluk içinde yaşarken, bir avuç zengin parazit olarak varlığını sürdürüyor” (Lenin 1905 [1966]: 48). Başka bir ifadeyle, burjuva özgürlük mefhumu büyük çoğunluğun sistematik olarak özgürlükten mahrum bırakılmasına sebep olan kapitalizm davasına hizmet ediyor. Kitleler, “tırnak içine alınmamış özgürlüğün” keyfine ancak paranın gücü ve bunun yanında kapitalizm yok edilip yerine komünist bir sistem tesis edildiğinde varabiliyorlar (Lenin 1906 [1962]-b: 264). Son olarak tüm bunlar, burjuva özgürlük mefhumunun sahte bir evrensellik teşkil ettiği, sermayenin iktidarını gizlediği, öte yandan proleter özgürlüğün ise açgözlülüğe veya kariyerizm değil, yeni bir hayat için bugün verilen mücadelenin en iyi yanlarıyla geçmişin devrimci geleneklerinin en iyi yanlarını birleştiren büyük çoğunluğun çıkarlarına dayandığı anlamına geliyor.

Lenin, bu aşamada az çok ütöpik bir çıkarımda bulunuyor: o, devletin sönmülmesine dair Marksist teoriyi devreye sokuyor. O dönemki sosyalistler, işçi sınıfı partileri seçimlerde muzaffer olunca mevcut devletin nihayetinde sönmüleneceğine inanıyorlar. Bunların aksine Lenin ise böylesi bir sürecin ancak şiddete dayalı bir devrimin ardından meydana gelebileceğini söylüyor. Başka bir ifadeyle, sönmülenecek olan, burjuva devlet değil proleter devlet, bu sönmülme de proleter devletin devrim yoluyla iktidarı alması, ardından da “burjuvazinin kendisi için kurduğu devlet makinesi”nin sökülüp parçalanması ile gerçekleşecek (Lenin 1917 [1964]: 405). Ya burjuvazinin proletaryaya iştirak eden üyeleri ya da bu sınıfın doğrudan ezilmesi üzerinden ortadan kaldırılması ile birlikte devleti üreten sınıfsal çelişki artık varolmayacak ve devletin varolmasına ilişkin ilk öncelikli sebep de ortadan kalkmış olacak.

Din ve Devrim

Benim niyetim, ne (her ne kadar mantığı kusursuz olsa da) Lenin’in argümanının geçerliliğini ayrıntılarıyla değerlendirmek ne de İtilaf Devletleri’nin, yani uluslararası burjuva devletlerin Rus Devrimi’ni ezmeye yönelik yoğun çabaları üzerine kafa yormak. Lenin’in analizinin büyük ölçüde bugün için de geçerli olduğuna dair bir gözlemde bulunmak bence kâfi. Devlet, bugün de tüm sahteliğiyle “evrensel” olduğu iddia edilen gündemini ikna ve zor yoluyla dayatmak için yönetici sınıfın kullandığı bir silâh. Yönetici sınıf, 2008’den beri Batı’da yürürlükte olan ekonomik krize verilen cevaplar dâhilinde tanık olduğumuz üzere, elindeki tüm araçları mevcut konumunu sağlamlaştırmak için kullanıyor, bu noktada işçilerin koşullarına saldırıyor,

Lenin, Sınıf ve Din

bankaların daha fazla kâr elde etmesini sağlıyor, devletleri sosyal yardım sisteminin kalıntılarından arındırıyor. Tüm bu sürecin özetini Warren Buffet'ın birçok kez dile getirdiği şu cümle veriyor: "Peki tamam sınıf savaşı var, ama bu savaşı yürüten benim sınıfım, yani zenginler sınıfı ve bu savaşı biz kazanıyoruz" (Stein 2006).⁸

Bu noktada artık nihayet Lenin'in dinin rolünü, Hristiyanlığa özel olarak odaklanarak anlamaya dair argümanını keşfe çıkabiliriz. Özünde bence kilise kurumu devlete paralel bir yerde doğuyor. Yani teoloji dâhilinde politik manada kapsamlı bir çift anlamlılık söz konusu. Bu çift anlamlılık ise hem gerici hem de devrimci olmaya dair. Devamında bu kurum, söz konusu politik gerilimin uzlaşmayla sonuçlandığı yer olarak değil, kilisenin tüm o rengârenk yapısına gerici tarafın gündeminin dayatılması amacıyla kullanılan özel bir güç örgütlenmesi hâlini alıyor. Yani kilise tarafsız bir yapı değil, kesintisiz bir dizi mücadele dâhilinde insanların taraflardan birine kazandırılması mümkün. Eğer Lenin'in görüşünü "proletarya diktatörlüğü" mefhumuna başvurmaksızın ele alacak olursak, gerçek özgürlüğün eksiksiz uygulanabilmesi için kiliseden kurtulma noktasında her türden önemli değişikliğin yapılması gerekli olduğu sonucuna ulaşabiliriz.

Politik Mücadele

Hristiyan teolojisinin mantığında kapsamlı bir politik çift anlamlılık mevcuttur. Burada bir dizi özel teolojiyi ya da eskiden varolmuş ve bugün de varolmayı sürdüren kilise oluşumlarını kastetmiyorum, zira bunların teoloji içi kimi çalışmaların daha derin bir özelliğine ait semptomlar olarak anlaşılması mümkün. Söz konusu çift anlamlılığı veya gerilimi en iyi anlayan isimlerden birisi de Ernst Bloch. Onun gözlemine göre Kitab-ı Mukaddes, "yoksul için çoğunlukla yüz karasıdır, zenginler ise onu her daim bir akılsızlık olarak görmezler, ayrıca o kilisenin kötü vicdanıdır da" (Bloch 1972: 25, 21). Antonio Negri de şu yorumunda söz konusu çift anlamlılığa işaret eder: "Din, kendi içinde büyük bir dolandırıcılık faaliyetidir, ama aynı zamanda o kurtuluşun büyük enstrümanı da olabilir" (Negri ve Scelsi 2008: 205). Bu görüşün farklı şekilde dile getirilmiş hâllerine Marx ve Engels'te (Marx 1975 [1844]: 175; Engels 1989 [1882], 1990 [1883], 1990 [1894-5]-b; 1990 [1894-5]-a: 523), Karl Kautsky'de (Kautsky 1947 [1895-7]-a, 1947 [1895-7]-b, 2002 [1897]; Kautsky ve Lafargue 1977 [1922]), hatta Max Horkheimer'de (Horkheimer 1978:185; 2006 [1968]; 1996: 36) rastlamak mümkün. Ama ben en net değerlendirmeyi sunduğu için Bloch'un bu gerilime dair formüle etme tarzından bahsedeceğim.

Bloch, esas olarak Kitab-ı Mukaddes ile ilgilenir, zira o, kitapta benim de odaklandığım kapsamlı politik gerilimi görür. Kitab-ı Mukaddes, dün olduğu gibi bugün de zenginlerin ve güçlülerin bir dostu olarak okunur, *ama aynı zamanda* o, aynı kudretli kodamanları devirmeye çalışan devrimci gruplara da ilham vermiştir ve vermeye devam etmektedir. Mesele, bir tarafın hakikatin safında olması, diğerinin sapması değildir, her iki konum da tüm mükemmelliği ile kitap nezdinde meşrudur. Yoksul için yüz karası olan kitap güçlü ve zengin yöneticilere dair güzel laflar eder ve bu

⁸ Bu sözün diğer bir versiyonu nispeten daha ihtiyatlı bir dil kullanmaktadır: "Bu bir sınıf savaşı, kazanan taraf benim sınıfım olmalı, onlar değil" (Doubs 2005).

sözler, dinî kurumlar üzerinden dillendirilirler. Bu noktada insanın midasını bulan-dıracak ölçüde büyük bir varlığa sahip olup olmamasına bakılır. Bu türden bir göz-leme örnek olarak İmparator Konstantin, Charlemagne, Kraliçe Victoria ve Ronald Reagan verilebilir. Bloch, sadece rüşvet alan bir dizi papaya bakmaz, ayrıca on altıncı yüzyıl Almanya'sında Thomas Müntzer'in Köylü Ayaklanması'nın bastırılmasında iktidarın safını tutmuş olan Luther'i de değerlendirir. Luther, otoriteyi yukarıdan paylamak ve dindarları karşısına çıkan tüm köylüleri öldürmeye teşvik etmek için Kitab-ı Mukaddes'i gayet iyi kullanır. Esasında Bloch, Kitab-ı Mukaddes'e ait dinî ku-ralların oluşumunun (ayrıca Konstantin sonrasında Roma imparatorlarının zulmü-nün) ötesine baktığında, kitapta toplanan hikâyelerden sorumlu olanların rahiplerin ve kralların hizmetinde olan küçük bir uzmanlaşmış seçkin topluluğunun parçası olduğunu görür. Dolayısıyla toplanan hikâyelerin hâkim ideolojiyi destekleyen hikâ-yeler olmasını ummak gerekir. Marx'ın ifadesiyle, hâkim fikirler hâkim sınıfın fikir-leridir. Bu nedenle kitapta bastırılmış birçok isyana, diz çöktürülmüş ayaklanmalara, Cennet Bahçesi'nde ilk insanların "itaatsizlikler"ine dair sayısız hikâyeye, sahrada mırılıyla yayılan sözlere ve Yeni Ahit'te dile getirilen günahlardan tövbe etmeye dair anlatılara rastlarız. Elbette bu türden bir ayaklanmadan sorumlu olanlar Tanrı katın-da günahkâr kabul edilirler ve ne tür bir zulüm uygulanmış olursa olsun, asla hayırla yâd edilmezler.

Kitab-ı Mukaddes, aynı zamanda kilisenin kötü vicdanıdır da: insanın almaya ni-yetlendiği her türden konumun altını oyan tuhaf bir hünere sahiptir. Eğer kilise, Batı kültürünü İslam tehdidine karşı korumak niyetinde ise, o vakit "düşmanlarınızı se-vin" (Matthew 5:44), "Yanağınıza tokat atana diğer yanağınıza çevirin" (Luka 6:29) veya "çocukken İbrahim'in oğulları İsmail ve İshak birlikte oyunlar oynarlardı" (Yara-dılış 21:9) türünden kitaptan alınan o çok bilindik ifadeleri çöpe atmak zorundadır. Eğer kilise, politik iltica başvurusu yapanların taleplerini reddeden bir hükümeti desteklemek istiyorsa, o vakit Tanrı gibi siz de "yabancıyı sevin" diye emirler veren (Tesniye 10:18-19) veya İsa'nın Matthew 25:35'te geçen, "ben bir yabancıydım ve siz beni başınızın üzerinde tuttunuz" sözünü içeren metinler konusunda sıkıntıya düşecektir. Diğer yandan eğer kilise, barışı, sevgiyi ve anlayışı teşvik ediyorsa, o vakit İsa'nın ağzından dökülen, "ben size barış değil, kılıç getirmek için geldim" (Matthew 10:34) sözü sorun teşkil edecektir.

Ütopyanın Ruhu ve *Umut İlkesi* (Bloch 2000, 1995) isimli o muazzam eserleri bo-yunca bu çift anlamlılık, daha doğrusu çokdeğerlilik, defaatle ortaya koyar kendisini. Gelgelelim o büyük ölçüde görmezden gelinen *Hristiyanlıkta Ateizm* (Bloch 1972) isimli eserinde bu çift anlamlılık Kitab-ı Mukaddes bağlamında değerlendirmeye tabi tutulur. Bloch, bu çalışmasında söz konusu çift anlamlılığın izlerini Cennet hikâ-yesi içinde sürer. Buna göre zalim Tanrı, ilk insanlara sadece isyan etmenin yollarını arayıp bulan birer çocuk olarak muamele etmektedir. Habil ve Kabil arasında, ölüm-le sonuçlanan çatışmada ise Tanrı'nın diğer bir yüzü açığa çıkar: buna göre, Tanrı herkesin bildiği o damga ile Kabil'i korur. Bloch, söz konusu çift anlamlılığa Yaratılış 32'de dile getirilen Yakup'un (*Yehova* değil *El'in* karşılığı olan) Tanrı'yla gürleşme-si hikâyesinde; Yaratılış 11'de Babil Kulesi'nde yaşanan isyan hikâyesinde; saçları-

Lenin, Sınıf ve Din

nı kesmeyeceklerine, sert içkiler içeceklerine ve insanları gerisin geri çöle çağıracaklarına, sahrada bedevi gibi yaşayacaklarına dair yemin eden Nasıralılarla ilgili hikâyede; Harun ile Musa'nın halkı çölde isyan çıkacağına dair sürekli dedikodular çıkardığı için cezalandırmaya çalışan zalim tanrısında; Musa'nın kız kardeşi Mer-
yem'in başkaldırılarında ve otoriteye karşı çıkan Kora'da; hatta hem köleleri özgür-
leştiren hem de sahradaki teokratik tiran olan, iki yönlü Musa anlatısında; Eyüp'ün
Yehova eliyle insanlık dışı muamele görmesi karşısında gösterdiği tepkilerde; eko-
nomideki kötü muamele ve dinî riya konusunda peygamber ağzından çıkan kinayı-
cı ifadelerde; İsa'nın Romalı sömürgecilere yardım edenleri vatan haini ilân eden
sert eleştirilerinde; ve imparatorlukla onun tanrılarına karşı, kıyamet öngörüsüne
dayalı, devrimci tepkilerde benzer bir çift anlamlılık bulur. Kimi zaman kana susa-
mış, intikam ateşiyle yanıp tutuşan Tanrı galebe çalmakta, ama bazı yerlerde de (ka-
bul etmek gerekir ki nispeten daha az olarak) üçkâğıt ve şeytanlıkla muzaffer olan
isyancıardan bahsedilmektedir.

Tüm bunlar, Hristiyanlığın ana ideologu olan Havari Paul'a ait birkaç mektupta en
net ifadelerle aktarılmış konulardır (bu noktada ben, Paul'un düşüncesindeki derin
çift anlamlılığı görmeyen ve takdir etmeyen Bloch'un ötesine geçtiğimi belirtmem
lazım).⁹ Paul sadece Hristiyanlığı değil, bir imparatorluğun ideolojisini de biçimlen-
direcek kadar baskın bir isim olması hasebiyle, çok önemlidir. Bu baskınlığın sebebi,
onun rakip toplumsal formasyonlar konusunda muhayyel bir çözüm veya edebi ve
ideolojik planda işleyen bir arabulucuk imkânı sunmasıdır. Paul'un düşüncesine asli
niteliğini kazandıran, bir dizi karşıtlıktır: Yahudiler ve Yahudi olmayanlar¹⁰, köleler
ve hürler¹¹, erkek ve dişi¹², beden ve ruh¹³, seçilmiş olan ve lanetlenmiş olan¹⁴ Âdem
ve Mesih¹⁵, ölüm ve hayat¹⁶, merhamet ve hukuk¹⁷, merhamet ve günah¹⁸, merhamet
ve yapılan işler¹⁹, Mesih ve hukuk²⁰, Mesih ve günah²¹, iman ya da iş yoluyla doğru-
luk²² günahın hukuku ve Mesih'in hukuku.²³ Oysa tüm bu karşıtlıkları belirleyen, Me-

⁹ Burada sadece nispeten daha ayrıntılandırılmış bir argümanın en özet hâlini sunabiliyorum (Boer'in baskıda olan çalışması).

¹⁰ Romalılar 2: 8-10; 3: 9, 29; 9: 24; 10: 12; 1 Korintliler 1: 23; Galatyalılar 2.

¹¹ Romalılar 6; 1 Korintliler 7: 20-2; 12: 13; Galatyalılar 3: 28.

¹² Galatyalılar 3: 28.

¹³ Romalılar 7:1; 1 Korintliler 6: 16; 15: 39, 50; Galatyalılar 6: 13; Filipililer 3: 1-4.

¹⁴ Romalılar 9: 11; 11: 7, 28.

¹⁵ Romalılar 5: 11-13, 16-18; 1 Korintliler 15: 22.

¹⁶ Romalılar 5-6; 7: 10; 8: 2, 6, 38; 2 Korintliler 2: 16; 2 Korintliler 4: 10-12; Filipililer 1: 20.

¹⁷ Romalılar 4: 16; 5: 20; 6: 14-15; Galatyalılar 2: 21; 3: 18; 5: 4.

¹⁸ Romalılar 5: 20-1; 6: 1, 14-15.

¹⁹ Romalılar 11: 6.

²⁰ Romalılar 7: 4, 25; 8: 2; 10: 4; 1 Korintliler 9: 21; Galatyalılar 2: 16, 21; 3: 1, 13, 24; 5: 4; 6: 2; Filimon 3: 9.

²¹ Romalılar 5: 21; 6: 1; 9, 11, 23; 7: 25; 8: 2, 9-10; 13: 14; 1 Korintliler 8: 12; 15: 3, 17; 2 Korintliler 5: 19; Galatyalılar 2: 17; 3: 22; 5: 14.

²² Romalılar 1: 17; 3: 21-2; 4; 9: 13; 10: 6; Galatyalılar 3: 11; 5: 5; Filimon 3: 9.

²³ Romalılar 7: 25; 8: 2.

sih'in dirilişi ve ölüm arasındaki asli karşıtlıktır. Bu karşıtlığın anahtarı ise ölümden dirilişe geçişe dair anlatıda saklıdır. Ama bu, aynı zamanda ideolojik düzlemde, eski ekonomik sistemden Romalıların antik dönemde Yakın Doğu'ya zorla dayattıkları sisteme geçiş için gerekli bir çaba olarak okunabilir. Buradaki sorun, Paul'un anlattığı, bir devletten diğerine geçiş hikâyesi belirsizliklerle maluldür, söz konusu hikâye, bu noktada iki devlet arasında salınıp durmaktadır. Sanki Paul, kendi kaderi ile vatan hasreti arasında bir yerde kilitlenip kalmış gibidir. Esasında Paul'un teolojisinin sonrasında Hristiyanlığın alacağı biçimi belirlemesi ve bu dine hükmetmesinin sebebi, *Paul'daki her iki koşulun muhafaza edilmesini sağlayan belirsizliktir*. Net bir kopuş gerçekleştiremeyen, geçiş hâlinin karmaşıklığına saplanıp kalan Paul üzerinden karşıtlıkların her iki tarafı da Hristiyanlık içerisinde bir yer bulabilmiştir. Bu nedenle hukuk ve merhamet, iş ve iman, beden ve ruh, Âdem ile Mesih, erkek ve kadın, köle ve hür, daha da önemlisi, ölüm ve diriliş bu dine içerilmiştir. Paul, her iki momenti muhafaza eden çelişkilerle yüklü bir düşünce ve pratik sistemi kurmayı bilmiş, kendisini yankılayacak ve sonrasında baskın hâle gelecek bir ideoloji üretmiştir. Bu anlamda Paul kendisinden beklenen rolü oynar ve Hristiyanlığın kendisini çelişkili bir dizi konuma uyarlamasını mümkün hâle getirir. Hristiyanlığın haklarından mahrum edilmiş hür insanlarla köleler yanında mülk sahibi sınıfların da, imparatorlar kadar köylülerin de dini hâline gelmesinde şaşılacak bir yan yoktur. Hâsılı, Paul'daki çift anlamlılık, Hristiyanlığın iktidarla, bilhassa ekonomik güçle ilişkili olarak birbirine zıt konumlar alınmasını mümkün kılmıştır. Söz konusu çift anlamlılık, Hristiyanlığın gücünün yanına neden bu kadar kolay yuvarlanabildiğine ilişkin soruya da açıklık getirmektedir.

Özel bir Güç Örgütlenmesi

Bu çift anlamlılığın gericilik ve devrim bağlamında da dile getirilmesi mümkündür. Hristiyanlık, hem hâkim sınıfın yanına koşar hem de yönetilenin safında olabilir, hem imparatorluktan yana olur hem de ona karşı çıkabilir. Bu çözüme kavuşturulamayan gerilim dâhilinde ortaya kilise denilen kurum çıkar. Bu kurumun amacı, gerilimi azaltmak veya ortadan kaldırmak değil, mücadelenin bir tarafının diğer tarafa kendi gündemini dayatmaktır. Bunun en açık biçimine ilk dönem kilise ideologlarının İncil'de mülkiyetle ilgili olarak geçen keskin ifadelerin yumuşatılmasına dönük çabalarında rastlamak mümkündür. Ste. Croix'un ifadesiyle, "Hristiyanlık mutlak gücü haiz mülk sahibi sınıflarla ölümüne bir mücadele içerisine girmediği sürece, İsa'nın çok miktarda mülk sahibi olmaya düşman olan fikirlerini kenara itmek zorunda kalacak ya da bugün olduğu gibi kendince makul açıklamalar getirmeye mecbur kalacaktır" (Ste. Croix 1981: 426-7). Bildiğimiz üzere, Irenaeus, Tertullian, Cyprian, Lactantius, Poitiers'li Hillary, Jerome, Augustine, John Cassian, İskenderiyeli Clement, Nolaı Paulinus, Nisalı Gregory, Nazianzuslu Gregory, John Chrysostom ve Theodoret gibi kilisenin birçok kurucu "baba"sı, tüm yaratıcılıklarıyla, Kitab-ı Mukaddes'teki kendilerine rahatsızlık veren kimi bölümleri mülk sahibi yönetici sınıfın çıkarlarına uygun bir dille uyarlamak için yeniden yorumlamışlardır (Ste. Croix 1981: 433-8; 2006: 355-68). Örneğin İsa'nın ebedi hayatın sırrını isteyen zengine sahip olduğu her şeyi satıp parayı da fakirlere vermesine ilişkin emri, özet

Lenin, Sınıf ve Din

niteliğindeki üç incilde de karşımıza çıkmaktadır (Markos 10:21; Luka 12: 33 ve Matta 19:21). Markos ve Luka'daki net emre karşın Matta'da şu koşul eklenir: "Eğer kâmil olacaksan." Tüm Ortodoks müfessirler, diğer incillerden birine başvursalar bile, ısrarla bu versiyonu alıntılarlar. Şurası açık ki burada dile getirilen koşul, emrin ağırlığını hafifletmekte, onu bir tür "kemâliyet" için verilen nasihate dönüştürmekte, burada kemâliyetse, hepimizin ulaşmak için gayret sarfettiği, ama muhtemelen asla ulaşamayacak bir menzil olarak takdim edilmektedir.

Burton Mack'in (2008) de ifade ettiği biçimiyle, Hristiyan kilisesi, Hristiyanlığın Konstantin'in başında bulunduğu Roma İmparatorluğu'nun dini olarak benimsendiği noktada ortaya çıkmıştır. Sonrasında bu kilise, milattan sonra 380'de Theodosius eliyle legalize edilmiş, desteklenmiş ve nihayetinde de somutta ilân edilmiştir. Bu Hristiyanlık, artık imparatorluğun tek dinidir. Böylelikle kilise binalarının yapısı, hiyerarşisinin niteliği netleşmekle kalmamış, ayrıca imparatorluğun baskısıyla (çoğunlukla ekümenik konseylerdeki askerî birliklerle) Kitab-ı Mukaddes'teki ilkeler ve birleşmiş olan öğreti de bir biçimde sabitlenmiştir. Elbette bu tarz adımlar, her zaman muhalefet üretecek, ideolojik tartışmaları alevlendirecek, tutuklamaları, yasaklamaları, idamları, dayatılan normlardan kopuşları ve hizipleşmeleri dayatacaktır. Hristiyan olmayan bir yazar olarak Ammianus da mücadelelerin niteliği konusunda bu tarz bir gözlemde bulunmaktadır: "Bir başkasına olan derin nefretleri noktasında *birçok* Hristiyan (*plerique Christianorum*), insana yabancı hayvanlardan daha fazla düşmandır" (Ste. Croix 2006: 260). Belki de bir güç örgütlenmesi olarak kiliseye dair ifadeyi Batı kilisesinin "Katolik" veya "evrensel" olarak nitelenmesinde bulmak mümkündür. Bu kilise, iştirak etmeyenin ezileceği, bir dışlayıcılık evrenidir.

Buraya kadar Lenin'in devletle ilgili ilk iki tespitine ait ana ilkeleri takip etmeye çalıştım: kilise, uzlaştırılması mümkün olmayan bir çatışma durumunda doğmuştur ve o, muktedirlerle uyumlu baskın ve gerici bir gündemi dayatan bir organdır. Bu noktada Lenin'in kurumun değiştirilmesi yerine ondan tümüyle kurtulma ihtiyacına dair bir sonraki tespiti üzerinden ne tür sonuçlara ulaşılabilir? Burada bir kez daha biçimsel ve gerçek özgürlük arasındaki ayrımı anımsatmak mümkündür. Mevcut yapısal niteliği üzerinden kilise, biçimsel bir özgürlükle faaliyet yürütmekte, sınırlı bir dizi imkân sunmakta ve diğer birçok imkânı dışarıda tutmaktadır. Her şeyin ötesinde bu kurum, yapısal olarak kendisini ortadan kaldırmaya muktedir değildir ki böylesi bir gelişme, gerçek özgürlüğün uygulanması anlamına gelecektir. Kimi durumlarda bu biçimsel özgürlük, devlette bulduğumuz biçimsel özgürlükten daha sınırlıdır, zira dinî kurumlar, ayrımcılık karşıtı kanunlar konusunda kimi yetki alanlarda muaf tutulurlar. Ama bunun kolayca varılacak bir hedef olmadığı açıktır. Peki demokratik bir işleyişe sahip olan, liderlik ve üyelik konusunda kadınlara ve erkeklere, LGBT olanlara ve olmayanlara, farklı etnik arka plana sahip kişilere eşit roller bahşeden kiliselere ne olacak? Yerli halklara yönelik muameleler, çocukların evlenmemiş annelerden kopartılması, kölelik savunusu ve ekonomi alanında sömürücü uygulamalara iştirak gibi geçmişe ait kimi adaletsizlikler konusunda özür dileyen kiliseleri ne yapacağız? Çevre konusunda güçlü bir duruş sergileyen kiliselere ne diyeceğiz? Bu tip konumlara alan kiliselerin sayısı az tabii, böyle bile olsa kurumun özel baskı gücü

olarak sahip olduğu yapısal niteliğın kilisenin alabileceğı muhtemel konum aralığını da sınırlandırdığı açık.

Gay evliliğının tanınmasına ilişkin süregiden mücadele, bu konuda yaygın olarak verilen bir örnek. Bu durum, hem kilisenin hem de devletin canını sıkıyor. Gay aktivistler, bu konuda evlilikte cari olan hukuk karşısında eşitlik talep ederek stratejik bir hamle yaptılar ve bu tarz birleşmelerin heteroseksüel evlilikle eşit temele sahip olması gerektiğini söylediler. Ama burada asıl sorun gözden kaçırılıyor, yani derinlemesine sorunlu olan belli bir evlilik biçimi teşvik edilmiş olunuyor. Ataerkil kapitalizm koşullarında evlilik burjuva bir kurum hâline geliyor, böylelikle çift olma meselesi ve çekirdek aile bir ideal hâlini alıyor, bu tarz bir kurum kendine has (bilhassa kadınlara ve çocuklara yönelik) bir suiistimali kendi içinde dışavuruyor. Bu noktada *The Kids Are Alright* [Çocuklar İyi -Cholodenko 2010] isimli film örnek verilebilir. Filmde Nic ve Jules isimli iki lezbiyen çiftin Joni ve Laser isminde iki genç çocukları var. Çocuklar sperm bağışının ürünü. Görünüşte film, bu ailenin ne kadar “normal” olduğunu ortaya koyuyor, ilişkilerdeki sorunlardan, sadakatsizlikten ve krizlerden bahsediyor ve bunları tümüyle aşılacak meseleler olarak anlatıyor. Bu tarz güçlülere rağmen çocuklar hayatta kalıyor ve serpiliyor. Filmde burjuva ailenin sahip olduğu o mide bulandırıcı arka plan asla sorgulanmıyor, bu konu asla mesele edilmiyor, yeşillikler içindeki bir kenar mahallede yaşamak denilen şey kesinlikle irdelenmiyor, (“Amerikan yaşam tarzı”na ait bu kalıplaşmış ve dünya genelinde kabul gören imaj dâhilinde) hâkimiyetin, bağımlı olmanın ve suiistimalin kendisine tek söz söylenmiyor. Her şeyin ötesinde filmin sonunda ailenin kendisini yeniden kurabileceğı gösteriliyor. Özünde zımnen film, kapitalist toplumun da aynı şekilde kendisini yeniden inşa edebileceğini söylemiş oluyor.

Kiliseye geri dönecek olursak: sanki tarafsız bir kurummuş gibi mevcut sistemi reforme etme dürtüsü kaçınılmaz olarak kurumun mevcut niteliğinin tutsağı hâline gelir. Bu noktada ilk yüzyıllarda manastır hareketinden Orta Çağ Avrupa’sında açığa çıkan reform hareketlerine, oradan Reform, Zahitlik hareketi, II. Vatikan üzerinden bugün cinsellik ve çevreyle alakalı tartışmalara kadar uzanan reform sürecinin kesintisiz tarihine bakmak gerekir. Her bir örnekte mevcut kurum gereksiz kabul edilmiş, gerekli şevkten mahrum bir yapı olarak değerlendirilmiştir. Ama zamanla reform hareketi sahip olduğu dürtüyü kaybetmiş, ya mevcut yapılar içerisinde sindirilmiş ya da ilk planda reform hareketini koşullayan benzer eğilimleri ortaya çıkarmıştır.

Sonuç: Ne Yapmalı?

O hâlde Lenin’in sorduğı soruda olduğu gibi bizim de burjuva devlete paralel, aynı tarzda bu kurumu da parçalamamız mı gerekmektedir? Özel bir güç örgütlenmesi olarak kilisenin ele geçirilmesi ve onun gündemine hâkim olanlardan kurtulana kadar söz konusu kurum varolmayana dek kullanılması mı gerekir? Elbette kilise, tüm biçimiyle birlikte burjuva devletin kendisinden bile olağanüstü ölçülerde daha dirençli bir yapı olduğunu ispatlamıştır, çünkü o, burjuva devletinden daha eski bir kurumdur ve şüphe yok ki bu devlet biçiminden daha uzun yaşayacaktır. Ne var ki

Lenin, Sınıf ve Din

eğer herhangi bir gerçek dönüşüm gerçekleşecekse, o vakit bu yola bir biçimde girilmek zorunda kalınacaktır. Burada “proletarya diktatörlüğü” meselesi ele alınmış, onun Lenin’in özgün formülasyonu dâhilinde dile getirilen kolektif niteliği üzerinde durulmuştur. Bu anlamda kökten değişim için gerekli faillik, dindar profesyonellerin elinden sıradan insanların eline geçecektir. Belki de “din adamı olmayanların diktatörlüğü” böylesi bir hamleyi en iyi tarif edecek yoldur, ama bu yol, din adamları ile din adamı olmayanlar arasındaki ayrımın da süreç içerisinde ortadan kalmasına tanıklık edecektir.

[tercüme: **ıştirakî**]

Kaynakça

Althusser, Louis. 1971. *Lenin and Philosophy and Other Essays*. Çeviri: B. Brewster. New York: Monthly Review Press.

Bloch, Ernst. 1972. *Atheism in Christianity: The Religion of the Exodus and the Kingdom*. Çeviri: J. T. Swann. New York: Herder and Herder.

———. 1995. *Principle of Hope*. Çeviri: N. Plaice, S. Plaice and P. Knight. Cambridge, MA: MIT Press.

———. 2000. *The Spirit of Utopia*. Çeviri: A. A. Nassar. Stanford: Stanford University Press.

Boer, Roland. Baskıda. *In The Vale of Tears: On Marxism and Theology V, Historical Materialism Book Series*. Leiden: Brill.

Bourdieu, Pierre. 1977. *Outline of a Theory of Practice*. Cambridge: Cambridge University Press.

———. 1980. *The Logic of Practice*. Stanford: Stanford University Press.

Burke, Peter. 1993. *History and Social Theory*. Ithaca: Cornell University Press.

Chatterjee, Choi. 2002. *Celebrating Women: Gender, Festival Culture, and Bolshevik Ideology, 1910-1939*. Pittsburgh: University of Pittsburgh Press.

Cholodenko, Lisa. 2010. *The Kids Are Alright*. USA.

Cliff, Tony. 2004 [1976]. *All Power to the Soviets: Lenin 1914-1917*. Chicago: Haymarket.

Crenshaw, Kimberlé. 1991. Mapping the Margins: Intersectionality, Identity Politics, and Violence against Women of Color. *Stanford Law Review* 43 (6):1241-99.

Doubs, Lou. 2005. Buffet: ‘There Are Lots of Loose Nukes Around the World’. *CNN* (19 June), <http://goo.gl/8A0F0p>.

Engels, Frederick. 1989 [1882]. Bruno Bauer and Early Christianity. In *Marx and Engels Collected Works*, Cilt. 24. Moskova: Progress Publishers, 427-35.

———. 1990 [1883]. The Book of Revelation. *Marx and Engels Collected Works* içinde, Cilt. 26. Moskova: Progress Publishers, 112-17.

———. 1990 [1894-5]-a. Introduction to Karl Marx’s *The Class Struggles in France*. *Marx and Engels Collected Works* içinde, Cilt. 27. Moskova: Progress Publishers, 506-24.

———. 1990 [1894-5]-b. On the History of Early Christianity. *Marx and Engels Collected Works* içinde, Cilt. 27. Moskova: Progress Publishers, 445-69.

Engels, Friedrich. 1884 [1990]. The Origin of the Family, Private Property and the State in Light of the Researches by Lewis H. Morgan. *Marx and Engels Collected Works* içinde, Cilt. 26. Moskova: Progress Publishers, 128-276.

Harding, Neil. 1996. *Leninism*. Durham: Duke University Press.

———. 2009. *Lenin’s Political Thought*. Chicago: Haymarket.

Horkheimer, Max. 1978. *Dawn and Decline: Notes 1926-1931 and 1950-1969*. Çeviri: M. Shaw. New York: Seabury.

———. 1996. *Critique of Instrumental Reason*. Çeviri: M. J. O’Connell ve diğerleri. New York: Continuum.

- . 2006 [1968]. Psalm 91. *Marx, Critical Theory, and Religion: A Critique of Rational Choice* içinde. Leiden: Brill, 114-20.
- Hutcheon, Linda. 1989. *The Politics of Postmodernism*. Londra: Routledge.
- Kautsky, Karl. 1918 [1964]. *The Dictatorship of the Proletariat*. Ann Arbor: University of Michigan Press.
- . 1919 [2011]. *Terrorism and Communism: A Contribution to the Natural History of Revolution*. Londra: Routledge.
- . 1947 [1895-7]-a. *Vorläufer des neueren Sozialismus I: Kommunistische Bewegung im Mittelalter*. Berlin: J.H.W. Dietz.
- . 1947 [1895-7]-b. *Vorläufer des neueren Sozialismus II: Der Kommunismus in der Deutschen Reformation*. Berlin: J.H.W. Dietz.
- . 2002 [1897]. *Communism in Central Europe in the Time of the Reformation*. Çeviri: J. L. Mulliken ve E. G. Mulliken: marxists.org. Özgün baskı, Londra: Fisher and Unwin, 1897.
- Kautsky, Karl ve Paul Lafargue. 1977 [1922]. *Vorläufer des neueren Sozialismus*. Stuttgart: J.H.W. Dietz.
- Kollontai, Alexandra. 1980. *Selected Writings*. New York: Norton.
- Kolonitskii, Boris Ivanovich. 2004. 'Democracy' in the Political Consciousness of the February Revolution. *Revolutionary Russia: New Approaches* içinde. Editör: R. A. Wade. New York: Routledge, 75-90.
- Lenin, V.I. 1902 [1961]. What Is To Be Done? Burning Questions of Our Movement. In *Collected Works* içinde, Cilt. 5. Moskova: Progress Publishers, 347-529.
- . 1905 [1966]. Party Organisation and Party Literature. *Collected Works* içinde, Cilt. 10. Moskova: Progress Publishers, 44-9.
- . 1906 [1962]-a. Neither Land Nor Freedom. *Collected Works* içinde, Cilt. 10. Moskova: Progress Publishers, 421-2.
- . 1906 [1962]-b. The Victory of the Cadets and the Tasks of the Workers' Party. *Collected Works* içinde, Cilt. 10. Moskova: Progress Publishers, 199-276.
- . 1907 [1963]. In Memory of Count Heyden: What Are Our Non-Party "Democrats" Teaching the People? *Collected Works* içinde, Cilt. 13. Moskova: Progress Publishers, 50-7.
- . 1912 [1963]. Capitalism and "Parliament". *Collected Works* içinde, Cilt. 18. Moskova: Progress Publishers, 129-31.
- . 1912 [1964]. Can the Slogan "Freedom of Association" Serve as a Basis for the Working-Class Movement Today? *Collected Works* içinde, Cilt. 18. Moskova: Progress Publishers, 242-4.
- . 1917 [1964]. The State and Revolution. *Collected Works* içinde, Cilt. 25. Moskova: Progress Publishers, 385-497.
- . 1917 [1966]. Can the Bolsheviks Retain State Power? *Collected Works* içinde, Cilt. 26. Moskova: Progress Publishers, 87-136.
- . 1918 [1965]. The Proletarian Revolution and the Renegade Kautsky. *Collected Works* içinde, Cilt. 28. Moskova: Progress Publishers, 227-325.
- . 1919 [1965]-a. "Democracy" and Dictatorship. *Collected Works* içinde, Cilt. 28. Moskova: Progress Publishers, 368-72.
- . 1919 [1965]-b. Draft Programme of the R.C.P.(B.). *Collected Works* içinde, Cilt. 29. Moskova: Progress Publishers, 97-140.
- . 1919 [1965]-c. First Congress of the Communist International. *Collected Works* içinde, Cilt. 28. Moskova: Progress Publishers, 455-7.
- . 1919 [1965]-d. A Great Beginning: Heroism of the Workers in the Rear: "Communist subbotniks". *Collected Works* içinde, Cilt. 29. Moskova: Progress Publishers, 409-34.
- . 1919 [1965]-e. The State: A Lecture Delivered at the Sverdlov University, 11 Temmuz 1919. *Collected Works* içinde, Cilt. 29. Moskova: Progress Publishers, 470-88.
- Mack, Burton. 2008. *Myth and the Christian Nation: A Social Theory of Religion*. Londra: Equinox.

Lenin, Sınıf ve Din

Marx, Karl. 1843 [1975]. Contribution to the Critique of Hegel's Philosophy of Law. *Marx and Engels Collected Works* içinde, Cilt. 3. Moskova: Progress Publishers, 3-129.

———. 1975 [1844]. Contribution to the Critique of Hegel's Philosophy of Law: Introduction. *Marx and Engels Collected Works* içinde, Cilt. 3. Moskova: Progress Publishers, 175-87.

Marx, Karl ve Friedrich Engels. 1848 [1976]. The Manifesto of the Communist Party. *Marx and Engels Collected Works* içinde, Cilt. 6. Moskova: Progress Publishers, 477-519.

McHale, Brian. 1992. Postmodernism, or the Anxiety of Master Narratives. *Diacritics* 22 (1):17-33.

Nash, Jennifer. 2008. Rethinking Intersectionality. *Feminist Review* 89 (1):1-15.

Negri, Antonio ve Raf Valvola Scelsi. 2008. *Goodbye Mr. Socialism*. Çeviri: P. Thomas. New York: Seven Stories Press.

Ste. Croix, G. E. M. de. 1981. *The Class Struggle in the Ancient Greek World from the Archaic Age to the Arab Conquests*. Ithaca: Cornell University Press.

———. 2006. *Christian Persecution, Martyrdom, and Orthodoxy*. Editör: M. Whitby ve J. Streeter. Oxford: Oxford University Press.

Stein, Ben. 2006. In Class Warfare, Guess Which Class Is Winning. *The New York Times* (26 Kasım), <http://goo.gl/FMa08w>.

Trotsky, Leon. 1976. *Lenin: Notes for a Biographer*. Çeviri: T. Deutscher. New York: G.P. Putnam's Sons.

Weber, Max. 1968. *Economy and Society: An Outline of Interpretive Sociology*. New York: Bedminster.

Zetkin, Klara. 1929. *Reminiscences of Lenin*. Londra: Modern Books.

———. 1984. *Selected Writings*. New York: International Publishers.

Žižek, Slavoj. 2001. *On Belief*. Londra: Routledge.

Tanrılar Silsilesi

Tülay Yıldırım Ede

Her şey Habil ile Kabil zamanında başlamıştı aslında. Rivayete göre, her ikisi de Rabbe adak adanmış, ancak Rab sadece Habil'in adağını kabul edip Kabil'in adağını reddetmişti. Düşündü Kabil. Nasıl olur da Yaradan'ca kendisi değil kardeşi kabul görürdü. Nasıl olurdu da kardeşi kendisinden üstün sayılırdı Mevla'ca. Şeytan fısıldadı kulağına ve *Ego Tanrısı* sardı Kabil'i baştan ayağa. İlk ölüm, ilk cinayet, ilk ego, ilk Tanrı böyle gösterdi kendisini. Sonraki cinayetlere kapı açarcasına, kardeşin kardeşi katletmesini mubah kılarcasına...

Âdem ve Havva ile çoğaldı insanlık. Birçok ırk, birçok dil, birçok kültür türedi tek tek. Rahman vurguluyordu insanoğluna. Tek üstünlüğün takva olduğunu, Allah katında her ırkın eşit sayıldığını. Bu vurgu yetmedi körlere, sağirlara. *İrk Tanrısı* peydahlandı aniden. Herkes kendi ırkını üstün görürken, diğer ırklara zulmetme, katletme hakkını buldu kibirle donanmış benliğinde. İnsana insanca bakılmaz oldu, *İrk Tanrısı* insanlığı gün be gün vurdu...

Sonra *Kapitalizm Tanrısı* girdi hayatlara. İnsanlar köleleştirildi bir bir. İkiye ayrıldı insanlık kapitalizm sisteminde. Ezenler ve ezilenler diye. Burjuvalar dünyanın Tanrı'sı edasına bürünürken, halklar köleleştirildi kapitalizm ile. Kolektif bir yapıya sahip olan ve Marks'ın deyimiyle, tarihin öznesi proleterler de nasibini aldı kölelikten, *Kapitalizm Tanrısı'nın* hışmindan. Kapitalizm; bir yandan emekçilerin sömürülmesini, diğer yandan da sömürüye razı olmasını işledi emek kitabına. Rekabet, güvence, sigorta, emeklilik gibi etmenler sokuldu beyinlere ki, halinden memnun köleler yetişsin diye. Sınıflar belirlendi, herkese kendi sınıfı öğretildi. Sanki insan sürüleri oluşturuldu da, *Kapitalizm Tanrısı* güdüyordu onları âdeta...

Kapitalizm Tanrısı, beraberinde *Para Tanrısı Mamon'u* doğurdu. Evrensel değerlerin yerine bir anda *Mamon* oturdu. Ölçütler değişti, teraziler kırıldı, güzel olan her şeye necaset karıştı. Vicdanın yerini aldı *Mamon*. İnsanlığın, ahlakın, insani ilişkilerin, merhametin, vefanın izlerini sildi birer birer. Âdemoğlu her iş ve oluşu *Mamon* ile belirliyordu artık. İnsanlar parasına göre muamele görüyor, statüsüne göre değerlendiriliyor, burjuvalar türüyor, mazlumlar artıyor, alt sınıf olarak kategorize edilenler ezilmeye mahkûm bırakılıyor, iyi ve güzel olan her şey çarmıha geriliyordu *Mamon* tarafından. Oysa "Mülk Allah'ındır" diyordu Rab. Servetine servet katıp konu mazlumlar olunca cebinde akrep yetiştirenleri uyarıyordu ayetlerde. Ancak bunu duymuyor, görmüyordu parayla benliğini mühürlenmiş olanlar. Çünkü artık Allah'ın değil *Mamon'un* kullarıydı gözünü paraya bulamışlar...

Tanrılar Silsilesi

Âdemoğlu kendisine yer açmaya başladı dünyada. Sınırlar çizildi ırklar arasında. “Emeğin karşılığı mülktür” hırsıyla, kendi elleriyle var etti *Mülk Tanrısı*’nı. *Mülk Tanrısı* fısıldıyordu kulaklara, “Emeğinin karşılığını almalısın. Mülk edinmelisin, güçlenmelisin. Geleceğini güvence altına almazsan, güçlü olmazsan dünyada var olmazsın” diye. Ne kadar mülk, o kadar güvence, o kadar güçtü insanlık için. Hani Muaviye saray yaptırmıştı da, Ebu Zerr el-Gifari karşı çıkmıştı ona. “Eğer bu sarayı halkın parasıyla yaptırdıysan, hırsızlıktır, haksızlıktır. Eğer bu sarayı kendi paranla yaptıysan, israftır, haramdır. Derhal yık bu sarayı” demişti de ona, Muaviye, Ebu Zerr el-Gifari’yi değil, *Ego, Kapitalizm, Hırs, Para, Mülk Tanrısı*’nı dinlemişti ısrarla. Tarih boyunca âlemi Muaviyeler sardı da, yok etmeye çalıştı hakkaniyeti tepeden tırnağa...

Menfaatler sarmıştı kâinatı. Yeni Tanrılar üretmeli, bu Tanrılar ile insanlar sindiriliril yönetilmeliydi. Seküler *Din Tanrısı* da böyle peyda oldu dünyaya. Öğretiler değiştirildi, menfaatlerle örtüşecek şekle getirildi. Sözde din anlatılıyordu insanlara, din tüccarlarının pazarladığı kelamla. Hurmayla karnını doyuran bir peygamber anlatılıyordu mesela. Cehennem ateşiyle korkutuluyordu herkes, korkutanların zebanilerin ta kendisi olduğunu görmeden. Sürekli cezalandıran bir Yaratıcı tasviri ile sindirildi toplumlar. Açlığa sabreden, itaatkâr olan, sorgulamayan, açlığı bertaraf etmek için direnmeyen insan kolonileri yaratıldı arsızca. *Din Tanrısı* öyle bir sardı ki yeryüzünü; Allah adına katletmek, zulmetmek, emeği sömürmek, köleleştirmek, değerleri hiç etmek, adaletsizleşmek, ötekileştirmek, güçlenmek, güçlenip din maskesi altında herkesi ezmek mubah oldu yürekleri kararanlara...

Allah insanları erkek ve dişiden yaratmıştı elbet. Her ikisi de kusursuz, her ikisi de değerliydi Rab katında. O, birini diğerine üstün kılmazken, kâinatın devamlılığı, huzuru, mutluluğu için her ikisi de gerekliiyken, *Erkek Tanrılar* baş gösterdi yeryüzünde. Yaratana’ca yüceltilmiş olan kadın, küfürlerin bile malzemesi haline geldi. Hayatın her alanında metalaştırılıp, kendisine bahşedilen değer silindi. Katledildi, zulmedildi, fuhuş batağına itildi, dövüldü, sövüldü, susturuldu kadın *Erkek Tanrılar*’ca. Erkeğe koşulsuz itaati öğreten *Din Tanrısı*’nın da desteğiyle, erkeğin ego manyası altında ezilen kadınlar yetiştirildi dünyada. Savaşların efendisi erkeklerken, kadını metalaştırma üzerinden erkekler ceplerini doldururken, kadınları ezerek ya da susturarak sözde erkekliklerine erkeklik katılırken, Allah’ın yücelttiği ve nesilleri onların koruması altına verdiği kadın, hiçliğe gark oldu, *Erkek Tanrılar*’ın yasaları ile boğuldu...

Elbette burada *Savaş Tanrıları*’ndan bahsetmemek olmazdı. Ki onlar hırsları, menfaatleri uğruna dünyayı yaşanmaz kılanlardı. Nice masumlar öldürüldü bu yolda, nice masumlar yerlerinden yurtlarından oldular bu Tanrıların hırsıyla. Ülkelerin korunması adı altında silâhlar üretiliyor, bu üretimle birilerinin cebi dolarken, başka ülkelerin korunması hiçe sayılıyordu. İnsanları koruma, adaletsizliğe karşı çıkma bahaneleri servis edilirken millete, adaletsizlik, katliam, zulüm yayılıyordu her yere. “Size ne oldu ki ‘Rabbimiz, bizi halkı zalim olan bu ülkeden kurtar, bize sahip çık, bize yardım et,’ diye feryad eden ezilmiş erkekler, kadınlar ve çocuklara rağmen hâlâ ALLAH yolunda savaşmıyorsunuz?” [Nisa/75] diyorken Rab, bazıları bu ayete

duyarsız kalırken, bazıları kurtarıcı edasına bürünüp zulme zulüm, katliama katliam katıyordu kahrolası hırsıyla...

Tüm Tanrılar Nefs Tanrısı'nın çocuklarıydı aslında. Nefsini Tanrı edinenlerin elleriyle var ettiği Tanrılardı her biri. Âdemoğlu yıllar boyu bu Tanrıların ego manyası altına girerken, bu ego manyaya karşı çıkan, nefsini Tanrılaştırmaktan uzak olan insanlar da var oldu ezelden ebede. Merkezine insanı, insanın değerliliğini oturtup direndi her biri. Koşulsuz mazlumlara için mücadele etmeyi şiar edindi. Bazen Ali/Hüseyn gibi göründü, bazen Rochel Corrie'ye büründü, bazen Mark Gilbert oldu, bazen Malcolm X gibi varlık buldu. Her devirde öldürülseler de direnişçiler, öldükçe dirildiler, farklı isimlerle zalimlerin karşısına dikildiler. Tarih; Âdem'den bu yana var olan katilleri, zalimleri, adaletsizleri yazmadı direnenler kadar. Bu direnişte insanlar ölse de yıllar içerisinde, mücadeleleri yazıldı tarihe altın satırlarla ve gelecek nesillere örneklikleri kaldı umutla.

Direnmeliydi elbet insanlık. Tüm Tanrılara başkaldırmalı, insanlığın erdemliliğini korumalı, dünyadayken cennetini kurtarmalıydı Âdemoğlu. Allah nurunu tamamlayacak, insanlık/barış/huzur/adalet/koşulsuzca insanlığı kucaklama kazanacaktı dünyada.

Direnmeliydi Âdem ile Havva,

Direnmeliydi adaletsizliğe, haksızlığa,

Direnmeliydi Tanrılara, Tanrılarının hışmına,

Direnmeliydi direnilesi her can ve varlık için zalimleşen dünyaya...

THKO'nun 2 No.lu Bildirisi [1971]

THKO

THKO'nun 2 No.lu Bildirisi*

Bütün dünya halklarına ve Türkiye Halkına THKO'nun sesidir.

Türkiye, içinde bulunduğu şu günlerde ekonomik ve politik yapısıyla önemli gelişmelere gebe dir. Bütün gerici güçlerin sorumluluğu üzerinden atmaya çalıştığı bugünün Türkiye'sinde halkımıza gerekli açıklamayı yapıyoruz.

Uzun bir süreden beri emperyalizmin yurdumuzdaki temsilcisi olan hain hükümet, içine düştüğü ekonomik buhranı çözememiş ve peşinden politik buhran baş göstermiştir. Ekonomik ve politik buhtanın doğurduğu kitlelerin ekonomik talepleri ve bu talepler için tepkileri artmıştır. Devrimci mücadelemiz yeni boyutlar kazanarak, Ulusal Kurtuluş Savaşımız ciddi tohumlarını atmaya başlamıştır. Bu gelişmeler karşısında hain hükümet kontrolü altında direkt kullanabildiği sermayesinin silahlı bekçileriyle yeni polisi, jandarması ve sivil gerici güçleriyle koruyamaz olmuştur.

Kısaca Türkiye'nin içinde bulunduğu durum şudur:

1. Sömürünün devamını sağlayan devlet mekanizmasının belli kesimleri işlemez olmuştur. Bunlar, hükümet ve parlamentodur.
2. Sermaye sahibi gerici güçler arasındaki ittifak sarsılmış ve kontrolü devam ettirecek bir bütünlük olma özelliğini yitirmiştir.
3. Devletin en büyük baskı aracı olan gerici ordu prestijini kaybetmiştir.
4. Gerici ordu içindeki ilerici güçler birleşerek iktidara aday olmaya başlamışlardır.
5. Halk kitleleri ekonomik mücadelelerine hız vererek, politik atılımlar yapmışlardır. Böylece her sınıf ve zümrenin kendi sınıfsal çıkarını koruma mücadelesi belirgin hale gelmiştir.
6. Gelişen devrimci mücadelemiz Ulusal Kurtuluş Savaşımızın eşğine varmıştır.

Böyle bir Türkiye'de Amerika ve gericiler, ordunun muhtırasıyla giriştikleri tedbirlerle şunları planlamışlardır:

1. Devlet mekanizmasının başı Cevdet Sunay yerinde kalacak, işlemez hale gelmiş olan hükümet ve parlamento devletin diğer kesimleriyle takviye edilecek, bunun en

*Not: Bu bildiri 13 Mart 1971 tarihinde (muhtıradan bir gün sonra) bütün haber ajanslarına, TRT'ye ve üç gazeteye gönderildi. Fakat hiçbir yaygın organı bu bildiriye yayınlamak istemedi.

THKO'nun 2 No.lu Bildirisi

sağlam garantisi, kontrolü gerici ordunun eline vermektir.

2. Böylece gericiler arasındaki parçalanma son bulacak ve ileriye dönük sağlam ittifak yeniden kurulacak, Ordu muhtırası üzerine gericilerin ağız birliği etmesi bundandır.

3. Ordu gericileri toparlayıcı rolünü oynadığı için prestiji yükselecek ve ileriye dönük askeri diktanın zeminini hazırlayacaktır.

4. Gerici ordu içindeki iktidara aday ilerici güçlerin mücadelesi kısa vadede önlecek, uzun vadede ise bu ilerici güç tasfiye edilecektir.

5. Halk kitlelerinin mücadelesi yeni hükümetin gelişiyile eski hızını kaybedecektir. Toplum bir müddet sorunlarını hükümetin kendisinden bekleyecek, politik buhran halledilmiş gibi ekonomik buhran halledilecek vaadiyle sınıf mücadelesi kısırlaştırılacaktır.

6. Devrimci mücadele bastırılacak ve güdümlü bir mücadele ortamı hazırlanacaktır.

Gerici ordunun muhtırası, görünüşte hain hükümete karşı olduğu için halkın geçici desteğini kazanacak, attığı ilerici sloganlarla da devrimci güçleri yanına alacaktır. Bu tavır orduyu gericilerin dışında bağımsız bir güç gibi göstermeyi başaracak ve alacağı zorba tedbirleri haklı göstermesini sağlayacaktır.

Son yıllarda Amerika'nın planladığı darbelerin tipik bir örneğini teşkil eden bu gerici gelişime karşı THKO'nun tavrı şudur:

1. Ordunun muhtırasıyla başlayan gelişim ilerici değil gericidir.

2. Bu gerici gelişime karşı devrimci mücadeleyi sürdürmek için silahlı bir güç THKO, en amansız şekilde karşı koyacaktır.

Kısa dönemde halk kitleleri ve devrimciler hatalarından dolayı aldanacak, gericiler ise güçlenecektir.

Halkımıza ve devrimcilere bu gerici gelişimin sahte sloganlarına ve üniformalarına aldanmamalarını bildiririz.

Gelecek yeni hükümet ekonomik buhranı çözemeyecek, politik buhranı geçici giderecektir. Reformlar ve ülke kalkınması gerçekleşmeyecek, bu karşı halk üzerindeki zulüm artacak, devrimci mücadele zorba metotlarla engellenecek, etnik gruplar üzerindeki baskı ve asimilasyon politikası artacaktır.

Adım adım yaklaşan Askeri Diktaya karşı varolmanın tek yolu, silahlı bir güç olmaktır.